

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ADLI TIP KURUMU





T.C. ADALET BAKANLIĞI
ADLI TIP KURUMU

OSMANLI'DAN
GÜNÜMÜZE
ADLI TIP KURUMU

Adli Tıp Kurumu Yayınları

T.C. Adalet Bakanlığı
Adli Tıp Kurumu
adına sahibi ve yayın yönetmeni
Dr. Hızır Aslıyüksek

ISBN

978-605-2163-40-5

Yayına Hazırlayan

Halil Solak

Tasarım

Metin Taha Yılmaz

Son Okuma

Meryem Nihan

Kapak Fotoğrafi

Ahmet İkizceli

Baskı Cilt

Naturel Basım Yayın ve Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi
Kat:2 No:226/274 Topkapı / Zeytinburnu / İSTANBUL

Sertifika No

68512

©T.C. Adalet Bakanlığı

Adli Tıp Kurumu

Yenibosna Çobançeşme Mah.Sanayi Cad.
Kimız Sok.No:1 Bahçelievler/İSTANBUL 34196

Osmanlı'dan Günümüze

ADLİ TIP KURUMU



İÇİNDEKİLER

Sunuş	8
HIZIR ASLIYÜKSEK	
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adli Tıbbın Doğuşu ve Gelişimi	11
YAĞIZ FATİH NAZLIER	
Osmanlılarda Adli Otopsi ve Uygulamalar	
Ölümler, Davalar, Doktorlar	51
AHMET YÜKSEL	
Osmanlı Devleti'nde Adli Olaylarda Kriminalistik Tekniklerin Uygulanması	91
SEDAT BİNGÖL	
Adli Tiptan Bahseden İlk Türkçe Telif Roman	
Ahmet Mithat Efendi'nin <i>Esrâr-ı Cinayât</i> 'ı	113
EROL ÜYEPAZARCI	
Mekânları ve Öncüleriyle Adli Tıp Kurumu	121
NURAY DEMİR ÖZTÜRK	

SUNUŞ

Adli Tıp Kurumu yüz yılı aşkın bilgi, birikim ve tecrübesiyle tüm dünyanın saygı duyduğu, ilkeleri, teknolojisi, bilimsel kapasitesi, uzmanlarının yetkinliği, kurumsal organizasyonu ve altyapısıyla dünyaya örnek ve öncü bir müessesedir.

Kurumumuzun kökleri Sultan II. Mahmud tarafından Galatasaray'da açılan Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane'de ilk defa "Tıbb-ı Kanuni (Adli Tıp)" dersleri verilmesine dayanmaktadır. 1857 yılında Sultan Abdülmecid'in fermanıyla Tıbb-ı Adlî İşleri Encümeni'nin de bulunduğu Meclis-i Umur-ı Tıbbiyye-i Mülkiye ve Sıhhiyye-i Umumiyye Teşkilatı kurulmuş, bu teşkilat daha sonra 1915'te kurulan Sıhhiyye Nezareti'ne (Sağlık Bakanlığı) bağlanmıştır.

1917'de ise 225 sayılı kanunla bugün Adalet Bakanlığı'na bağlı faaliyet gösteren Adli Tıp Kurumu'nun temelleri atılmış, bugünkü anlamda bir kurum olarak Tıbb-ı Adlî Müessesesi ve Meclisi kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde de önemsenen ve işlevleri çeşitli kanunlarla düzenlenen Adli Tıp Kurumu, 1982'de 2659 sayılı kanunla büyük ölçüde bugünkü organizasyon yapısına kavuşmuştur.

Adli Tıp Kurumu resmi bilirkişilik işlevinin yanı sıra aynı zamanda bir eğitim kurumudur. Kuruluşundan bu yana adli tıp uzmanlık eğitimi veren başlıca kurum olmasının yanında adli bilimler alanlarında da eğitim programları düzenlemektedir.

Kurumun bir fonksiyonu da adli tıp alanında çeşitli bilimsel araştırmalar, vaka sunumları, değerlendirme ve derlemelerin yer aldığı *Adli Tıp Dergisi* başta olmak üzere çeşitli yayın faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Osmanlı'dan Günümüze Adli Tıp Kurumu adlı bu kitap da yayın faaliyetlerimizin bir parçasıdır. Birbirinden değerli uzmanların kaleme aldığı makalelerden oluşan kitap, ülkemizde adli tıp alanı ile Adli Tıp Kurumu'nun doğuşu ve gelişimine ışık tutmaktadır.

Geleneksel olarak yapılagelen ve yargı mensupları ile Adli Tıp/Adli Bilimler alanındaki profesyonelleri bir araya getiren ve 13-16 Ekim 2022 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen Uluslararası Katılımlı 17. Adli Tıp Günleri vesilesiyle hazırladığımız bu çalışma, Kurum yayınlarımız açısından yeni bir vizyon da getirmektedir. Çok yakında adli tıp ve adli bilimler alanında hem geçmişin birikimini geleceğe taşıyan hem de güncel gelişmeleri yansıtan emek mahsulü kıymetli eserleri ilgilileri ile buluşturacağız.

Cumhuriyetimizin 100. yılı yaklaşırken Adli Tıp Kurumu, sürekli gelişen ve yenilenen yapısıyla “gerçeğin peşinde, adaletin hizmetinde” olacak ve çok daha güçlü bir şekilde çalışmalarına devam edecektir.

Dr. Hızır Aslıyüksek

Adli Tıp Kurumu Başkanı



Hekimbaşı

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ADLİ TIBBIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ*

Yağız Fatih Nazlier**

TARİH boyunca tıbbın konusu; insan hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlamak, hastalıklardan, sakatlıklardan, her tür bedensel acıdan ve ruhsal sıkıntıdan korumak olmuştur. Diğer taraftan hukukun temel konusu ise suç ile ceza arasındaki dengenin kurulmasıdır. Bu bağlamda herhangi bir suç neticesinde kişide oluşan bedensel ve ruhsal hasarların derecesini belirleyecek kişiler de hekimler olduğundan dolayı hukuk ve tıp arasındaki ilişki oldukça erken dönemlerde başladığını söylemek mümkündür.¹ Bu çalışma kapsamında 1839 ile 1926 yılları arasında adli tıp ve tıbbi bilirkişiliğin oluşumu, gelişimi ve dönüşümü Avrupa'daki gelişmelerle karşılaştırmalı olarak bütüncül bir bakış açısıyla incelenmiştir. Mezkûr dönemde tabipler ve hakimler için kaleme alınan eserler, arşiv belgeleri, mecmualar ve hatıralardan yola çıkılarak adli tıp pratiklerinin merkezde ve periferide nasıl uygulandığı, uygulamada ne gibi sorunların yaşandığı, adli tıp eğitiminin nasıl gerçekleştiği gibi sorular cevaplandırılırken, adli tıbbın gelişimine bağlı olarak hukuk ve tıp alanında gerçekleşen yenilikler ve bunların sahaya yansımaları dönemsel olarak ele alınmıştır.

Adli Tıbbın Doğuşu ve Avrupa'da Adli Tıp

Adli tıbbın ortaya çıkışına baktığımız zaman, hukuk ve tıp alanındaki gelişmelerle doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda suç ve ceza olgularının oluşumu ve tıbbın hukukla olan ilişkisinin ilk örneklerini Mezopotamya uygarlıklarında görebilmekteyiz. Babil Kralı Hammurabi (M.Ö. 1792-

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir. Bkz. Yağız Fatih Nazlier, "Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Adli Tıp ve Bilirkişilik", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-posta: yf.nazlier@gmail.com

1750) ülkesinde adaleti sağlamak için 282 maddeden oluşan bir kanun kodeksi oluşturmuştur. Bu kanunlarda insan vücuduna gelen zararın derecesine göre kısas usulünün uygulanmasının yanı sıra, malpraktis² başta olmak üzere hekimlerin hakları ve görevleri konusunda çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. O dönemlerde postmortem³ uygulamalardan söz etmek için oldukça erken olsa da suç ve ceza olgularının bir kanun kodeksine bağlanması son derece önemlidir.⁴ Erken dönem uygarlıklarından bir diğeri olan Antik Mısır'da sadece suç ve ceza olgusu üzerine değil, aynı zamanda mülkiyet, evlilik ve diğer medeni konuların da yer aldığı bir hukuk sisteminin mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca bu hukuk sisteminde tıp mesleğini düzenleyen yasalar da bulunmaktaydı. Doktorlar bu yasaları sıkı bir şekilde takip etmelerinin yanı sıra, çeşitli yaralanmalar ve ölüm olaylarında adaletin sağlanması için hukuk sistemiyle eş zamanlı olarak çalıştıkları da bilinmektedir.⁵

Mezopotamya uygarlıklarında adli tıbbın ilk nüvelerini görmeye başlasak da yerleşik bir adli tıp disiplininin olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir, çünkü bunun için yeterli düzeyde hukuki ve tıbbi altyapı henüz mevcut değildi. Hukuk ve Tıp arasındaki ilişkinin bir sonraki aşamasını ise Antik Yunan'da görmekteyiz. Hipokrat (M.Ö. 460-377) *Aphorism* (M.Ö.

Bir Ortaçağ elyazmasında Hipokrat, Galen ve İbn-i Sina çalışırken tasvir edilmiş



400) adlı eserinde; zehirlenmelere, ruh ve beden hastalıklarına, insan vücudundaki yaraların derecelerine, ölüm sebeplerine ve gebelik süreleri gibi pek çok adli tıbbi konuya yer vermiştir. Bu bağlamda Antik Yunan mahkemelerinde ve diğer kamu kurumlarında hekimlerin uzmanlıklarına dayanarak ifadelerine başvurulduğu bilinmektedir.⁶ Antik Yunan'ın devamında Roma'ya baktığımızda ise, hukuk ve tıp alanında gelişmeler devam etmektedir. Bilhassa tıp alanında öne çıkan Galenos (M.S. 129-216) başta olmak üzere hekimler, nesnel ve akılcı yöntemlerle birlikte tıbbın hukuk ile olan ilişkisini geliştirmişlerdir. Bu çerçevede Roma hukuk tarihinin önemli aşamalarından olan Lex Aquilla ve Lex Cornelia yasaları adli tıp açısından oldukça önemlidir. Mezkûr yasalarla birlikte; çocukların nesep tayini, yaraların ölümcüllüğü, malpraktis, akıl hastalarının ve henüz akli ermeyen kişilerin cezai sorumluluklarının tespiti gibi konuların hukuki temeli oluşturulmuştur. Roma'da gerçekleşen en önemli olaylardan bir tanesi Julius Caesar (M.Ö. 100-44)'ın senatoda kama, şiş ve bıçak gibi çeşitli keskin aletlerle yaralanması ve hayatını kaybetmesidir. Julius Caesar vefat ettikten sonra cesedini muayene etmek için olay yerine gelen hekim Antistius, Caesar'ın cesedinde yirmi üç tane kama, şiş ve bıçak yarası olduğunu ve bu yaralardan sadece bir tanesinin ölümcül olduğunu tespit etmiştir. Buna müteakiben hekim Antistius'un kaleme aldığı rapor, adli tıp tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Fakat şunu da belirtmemiz gerekir ki, Caesar üzerinde gerçekleştirilen muayene sadece bir durum tespitidir, herhangi bir otopsi söz konusu değildir.⁷

Doğu Roma'da ise M.S. 529-564 arasında hazırlanmış olan Justinian kanunları adli tıp açısından oldukça önem arz etmektedir. Justinian kanunlarıyla birlikte doktorların uzmanlıklarına dayalı olarak tarafsız bir şekilde mahkeme sürecine dahil olmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda doktorların; yaralanma, akıl hastalığı, zehirlenme, kısırlık ve hamileliğin tespiti gibi çeşitli konularda tıbbi bilirkişi olarak mahkemelerde yer alması sağlanmıştır. Dolayısıyla Justinian kanunları adli tıp alanında önemli bir dönüm noktası olmuş ve modern hukuk sisteminin temelini oluşturan kanunlar arasında yer almıştır.⁸ Justinian kanunlarından sonra uzun bir süre adli tıp alanında gelişme görülmezken 1209 yılında Papa III. Innocent tarafından mahkemelere tabiplerin atanmaya başlanması ve daha sonra 1284'te Papa IX. Gregory tarafından oluşturulan *Compilatio Decretalium* (Kararnamelerin Derlenmesi) adlı eser oldukça önemlidir. Bu eserle birlikte adli tıp ile ilgili olarak tüm kanunlar toplanmış ve Avrupa'da geçerli olan bir adli tıp külliyatı oluşturulmuştur.⁹

Avrupa'da hukuki ve tıbbi altyapının oluşturulmasıyla birlikte kayıtlara geçen ilk otopsi 1302'de Papa'nın izniyle gerçekleştirilmiştir. Dönemin ünlü hekimlerinden birisi olan Bartolomea de Variagiana öncülüğünde iki doktor ve üç cerrahla birlikte gerçekleştirilen bu otopsi, adli ve anatomik otopsinin gelişimi için bir kırılma noktası olmuştur.¹⁰ Avrupa'da otopsinin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte hukuki atılımlar da gerçekleşmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1507'de Bamberg Piskoposu Georg himayesinde kapsamlı ve sistematik bir ceza kanunu hazırlanmış ve kısa sürede tüm Avrupa'da kabul görmüştür. Code Bambergenezis adlı bu kanun sisteminde ilk defa tıbbi bilirkişilik kavramına yer verilmiş ve tıbbi bilirkişiler tarafından hazırlanan raporların mahkemelerde önemle yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹¹



14.yüzyılda Bizanslı bir sanatçının fırçasından Hipokrat tasviri.



De Renunciatione Vulnerum seu Vulnerum Lethalium Examen (Yaralardan Feragat veya Ölümcül Yaraların Muayenesi)



Klinik Patolog Dr. Rudolf Virchow

Code Bambergenezis'in ilanından bir müddet sonra 1532'de İmparator V. Charles (1519-1556) döneminde Constitutio Criminalis Carolina yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasada ölümcül yaralanmalar, cinayet, boğulma, çocuk düşürme, zehirlenme gibi adli olaylarda tıbbi bilirkişilere başvurulması gerektiği ilk kez açık ve kesin olarak belirtilmiştir. Ayrıca yasanın 147. ve 149. maddelerine göre, şüpheli ölümlerde hekimler tarafından kişinin bedeni incelenerek gerekli durumlarda otopsi yapılmasına karar verilmiştir. Bu sebeple Constitutio Criminalis Carolina'nın, bilhassa Avrupa'da adli tıbbı karşı olan ilginin artmasında önemli bir rol üstlendiğini söylememiz mümkündür.¹²

Avrupa'da adli tıbbın öncü ülkelerinden bir tanesi Almanya'dır. Almanya'da hukuki ve tıbbi altyapının tamamlanmasıyla birlikte adli tıp üzerine akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Leipzig Üniversitesi öğretim üyelerinden olan Dr. Johannes Bohn (1640-1718) adli tıp alanında iki temel eser kaleme almıştır. *De Renunciatione Vulnerum seu Vulnerum Lethalium Examen* (Yaralardan Feragat veya Ölümcül Yaraların Muayenesi) (1689) ve *De Officio Medici Duplici, Clinicim Nimirum ac Forensis* (Hekimin İkili Görevi, Klinik ve Adli Tıp) (1704)'dir. Almanya'da adli tıp üzerine erken tarihli çalışmalardan bir tanesi de Dr. Johannes Nicolaus Pfizer (1634-1674)'e aittir. Dr. Pfizer, 1684 yılında adli tıpla ilgili olarak ilk Almanca ders kitabı olan *Vernünftiges Wunden-Urtheil* (Yaralar Hakkında Makul Kararlar) adlı eseri kaleme almıştır. Bu eserde Dr. Pfizer, insan vücudunda oluşabilecek tüm yaraların tespiti, derecelendirilmesi ve ölümcüllüğü gibi konularının yanı sıra, kapsamlı bir adli tıp raporunun nasıl hazırlanması gerektiğine dair bir rehber de yer vermiştir.¹³ Akademik çalışmalar bağlamında ele alabileceğimiz bir başka eser ise, bilhassa otopsi alanında öne çıkan Klinik Patolog Dr. Rudolf Virchow (1821-1902)'un hazırladığı *Die Sektions-Technik im Leichenhause des Charité-Krankenhauses mit Besonderer Rücksicht auf Gerichtsärztliche Praxis* (Charité Hastanesi Morgundaki Adli Tıp Doktorlarının Uyguladığı Otopsi Teknikleri) (1876) adlı eseridir. Dr. Virchow bu eserinde; otopsinin ne gibi durumlarda yapılması gerektiği, hangi aletlerin kullanılacağı ve nasıl yapılacağı gibi çeşitli açıklamalar içermektedir. Bu çerçevede Dr. Virchow'un eseriyle birlikte adli otopsilerde bir standardizasyon sürecinin başladığını söylememiz mümkündür.¹⁴

XIX. yüzyıla gelindiğinde akademik kadronun da oluşmasıyla birlikte Almanya'da yer alan üniversitelerin büyük bir çoğunluğunda adli tıp kürsüsü kurulmaya başlanmıştır. Buna müteakiben üniversitelerde adli tabipler yetiştirilmeye başlansa da otopsilerin çoğu bölge sağlık görevlileri tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu durumun temel sebebi ise alanında uzman adli tabiplerin eksikliğidir. Benzer bir durumu Osmanlı Devleti'nde de görmekteyiz. Yeterli sayıda uzman adli tabip olmadığından dolayı bilhassa taşrada otopsilerin memleket hekimleri tarafından gerçekleştirildiğini görmekteyiz.¹⁵

Fransa'da ise adli tıp ile ilgili gelişmeler XVI. yüzyılda yoğunlaşmaktadır. Adli tıbbın kurucularından birisi olan ünlü Fransız Cerrah Ambroise Paré (1510-1590)'nin *Traité Des Rapports en Justice* (Hukuki Raporlara İlişkin Antlaşma) (1575) adlı eseri bu alanda oldukça önemlidir. Ambroise Paré 1575 tarihli bu eserinde; yaraların tespiti ve derecelendirilmesi, okyanus, göl ve ne-



Hollandalı ressam Rembrandt'ın 1632 yılında, yağlı boya ile tuval üzerinde çizdiği "Dr. Tulp'un Anatomi Dersi" adlı tablosu

hirlerde bulunan cesetlerin önceden öldürölüp mü atıldığı yoksa suda mı boğulduğu, nesep tayini ve temaruz¹⁶ gibi konuları adli vaka örnekleriyle birlikte açıklamıştır. Dr. Paré'nin bu eseriyle birlikte Fransa'da adli tıbbın ilk adımlarını temsil ederek, eğitimsiz berber ve cerrahlara emanet edilmiş olan adli tıbbın modernleştiricisi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca kendisi neredeyse tüm çalışmalarında adli tıbbın müstakil bir bilimsel alan olduğu tezini öne sürerek, bu yeni disiplinin temelini oluşturduğunu söylememiz mümkündür.¹⁷

Fransız akademisinde adli tıbbın gelişimine baktığımız zaman, ihtilal dönemiyle birlikte eski üniversite ve kolejlerin kapatılmasının ardından Paris, Montpellier ve Strasburg'da kurulan üç yeni tıp fakültesi son derece önemlidir. 1792-1794 yılları arasında bu fakültelerde adli tıp kürsüleri kurulmuştur. Yeni kurulan kürsülerde ders vermeye başlayan akademisyenler arasında öne çıkanlardan birisi Dr. François Emanuele Fodéré (1764-1835)'dir. Kendisi, sivil adli tıp, idari adli tıp ve kriminal adli tıp arasındaki farkları tanımlamış ve bu alanlarda uzmanlıkların oluşmasında kritik bir rol oynamıştır. Aynı dönemlerde XVIII. Louis'in şahsi doktoru ve Paris Tıp Fakültesi Dekanı olan Dr. Matteo-Jose Bonaventure Orfila (1787-1835) öncülüğünde gerçekleştirilen patolojik anatomi ve toksikoloji deneyleriyle birlikte adli tıp ve dolayısıyla adli bilimler gelişimini sürdürmüştür. Bilhassa Dr. Orfila'nın hayvanlar üzerinde yaptığı de-



Ünlü Fransız cerrah Ambroise Paré

neylere dayanan *Traité des Poisons* (Zehirler Üzerine Bir Çalışma) (1815) adlı eseri adli toksikoloji alanında önemli bir kırılma noktası oluşturmuş ve kendisi toksikolojinin kurucusu olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁸

Anatomi alanında çığır açan yeniliklere ev sahipliği yapan İtalya'da ise Adli Tıp alanındaki gelişmeler diğer Avrupa ülkeleriyle benzer şekilde ilerlemişti. Bilhassa Padua'da anatomi çalışmalarıyla ünlenen Andreas Vesalius (1514-1564) *De Fabrica Corporis Humani* (1543) (İnsan Vücudunun Bölümleri) adlı eseriyle birlikte insan vücudunun tam olarak tanımlamasını yaptı ve kendisinden önce bu alanda çalışmış olan Galen ve Mondino de Luzzi gibi isimlerin hayvan teşrihleri sonucu elde ettikleri anatomi verilerinin ne kadar yanlış olduğunu kendi gözlemleriyle kanıtladı.¹⁹ Vesalius'un anatomi alanındaki çalışmalarının ardından İtalya'da adli tıbbı karşı bir ilgi artışı da yaşanmıştır. O dönemde pek çok İtalyan şehrinde cerrahlar alanlarında uzmanlaşarak mahkemelerde bilirkişi olarak rol almaya başlamışlar ve gerektiğinde otopsi yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu bağlamda tıbbi bilirkişilik alanında çalışmalar yapan Fortuna Fideli (1550-1630), 1602'de kaleme aldığı *De Relatione Libris Medicorum* (Hekim Hakları Üzerine) adlı dört ciltlik eserinde; tıbbi bilirkişilerin nasıl rapor hazırlaya-

caklarına ve tıbbın hukuka nasıl yardım edebileceğine dair çeşitli rehberler bulunmaktadır. Fideli'nin bu eserinin yanı sıra Vesalius'un öğrencilerinden olan Giovannia Filippo Ingrassia da Recalburo'nun (1510-1580) 1578'de kaleme aldığı *Methodus dandi Testificationes* (Bilirkişilik Yöntemleri) adlı eser, İtalya'da sistematik olarak hazırlanmış olan ilk adli tıp kitabı olarak kayıtlara geçmiştir.²⁰

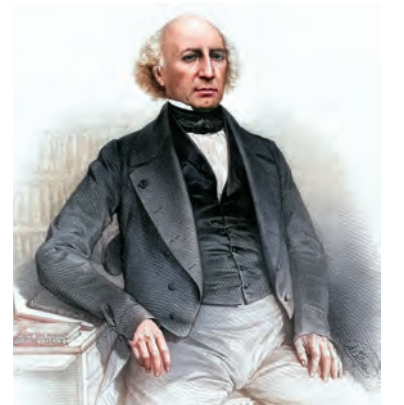
Fortuna Fideli ve Giovannia Filippo Ingrassia da Recalburo'nun adli tıp ve tıbbi bilirkişilik ile ilgili çalışmaları ise kısa süre sonra çok daha etkileyici bir çalışma sonucu geride kaldı. Papa X. Innocent'in (1644-1655) özel hekimi olan Dr. Paul Zacchia (1584-1689), 1621-1631 yılları arasında hazırlamış olduğu dokuz ciltlik *Quaestiones Medico-Legales* (Adli Tıp Soruları) adlı eseri, İtalya'da adli tıpla ilgili kaleme alınmış ilk ansiklopedik metindir. Dr. Zacchia bu eserinde; temaruz, delilik, zehirlenme, sakatlıklar, yaralanmalar ve doğum sırasında ölüm gibi pek çok konuya değinmiştir. Ayrıca bu eser sadece İtalya'da değil, tüm Avrupa'da yaklaşık iki yüz yıl boyunca adli tıp alanında klasik eser olarak kabul edilmiştir. Böylelikle adli tıp alanında akademik çalışmaların da artmasıyla birlikte XVIII. yüzyılda ilk olarak Floransa'da kurulan adli tıp kürsüsü, XX. yüzyıla gelindiğinde ülke genelindeki neredeyse her tıp fakültesinde yerini almıştır.²¹

Kıta Avrupası'nda adli tıbbın gelişimi nispeten benzer dönemlerde gerçekleşse de Birleşik Krallık için aynı durumu söylememiz pek mümkün değildir. Birleşik Krallık'ta adli tıbbın gelişimi yasal sistemdeki ve uygulamalardaki farklılıklardan dolayı diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha geç olmuştur. XVIII. yüzyıldan önce bilhassa İngiltere'ye baktığımızda adli otopsiler çok istisnai durumlarda gerçekleştirildiği, cinayet ve yaralama gibi adli tıbbi davaların tıbbi bilirkişilerden yoksun şekilde yürütüldüğü bilinmektedir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise adli tıba karşı olan ilgi artmaya başlamış ve Dr. Samuel Farr (1741-1795) ilk İngilizce adli tıp kitabını *Elements of Medical Jurisprudence* (Adli Tıbbın Unsurları) (1788) neşretmiştir. Bunun ardından 1789'da Edinburg Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Prof. Dr. Andrew Duncan (1744-1828) tarafından adli tıp dersleri verilmeye başlanmıştır.²²

Birleşik Krallık'ta adli tıbbın gelişiminde bir diğer önemli nokta ise 1831'de yürürlüğe giren yeni kanun düzenlemesidir. Bu düzenlemeyle birlikte; adli tıp eğitimi sonucunda kazanılacak olan diploma, otopsi uygulamaları için bir zorunluluk haline geldi. Dolayısıyla adli tıp eğitimi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmış ve 1834'e gelindiğinde tıp fakültelerinde adli tıp eğitimi zorunlu hale gelmiştir.²³

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adli Tıbbın Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın (1839) ilanıyla birlikte yeni bir dönem açılmıştır. Tanzimat'ın temel ilkelerinden olan tebaanın can, namus ve mal güvenliğinin sağlanması, Osmanlı'da adli tıbbın doğuşunda da kritik bir rol oynadığını söylememiz mümkündür. Adli tabiplerin yetiştirilmesi ve adli tıbbın kurumsallaşması için Tanzimat'ı bir kırılma noktası olarak almamızın sebebi ise, öncesinde modern anlamda tıp eğitiminin yeterli derecede yerleşmemiş olması ve hukuk sisteminin adli tabiplerin elde edeceği delilleri serbestçe değerlendirebilecekleri yasaların ve mahkemelerin olmamasından



Mathieu Joseph Bonaventure Orfila

kaynaklanıyordu. Bu bağlamda şüpheli ölüm vakalarında ölüm sebeplerinin tespiti, suçluların tespiti, kişilerin cezai sorumluluklarının, yaşlarının ve cinsiyetlerinin belirlenmesi ve elde edilen delillerin mahkemeleri sunulması bakımından adli tıp, Tanzimat'ın temel ilkelerine hizmet edecek önemli bir alan olarak ortaya çıkmıştır.²⁴

Osmanlı'da adli tıbbın doğuşuna aracılık eden en önemli kurumlardan birisi şüphesiz ki Tıbbiye'dir. Modern anlamda tıbbi eğitim için XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan ve tıbb-i cedid olarak da tanımlanan modern batı tıbbinin Osmanlı'ya aktarımı tıbbiyelerle gerçekleşmiştir. 1827'de Tıbhâne-i Amire, 1832'de Cerrâhhane-i Amire'nin kurulmasının ardından bu iki kurumun birleştirilerek Galatasaray'da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane (1838-39)'nin tesis edilmesiyle birlikte modern tıp eğitimi için gerekli olan kurumsal yapının oluşumu sağlanmıştır.²⁵

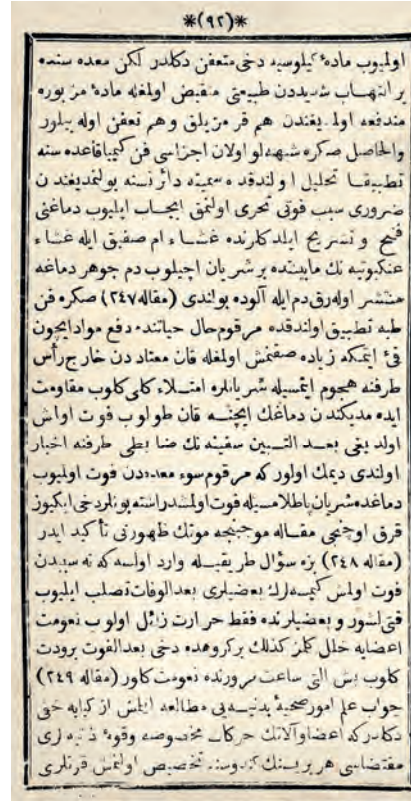
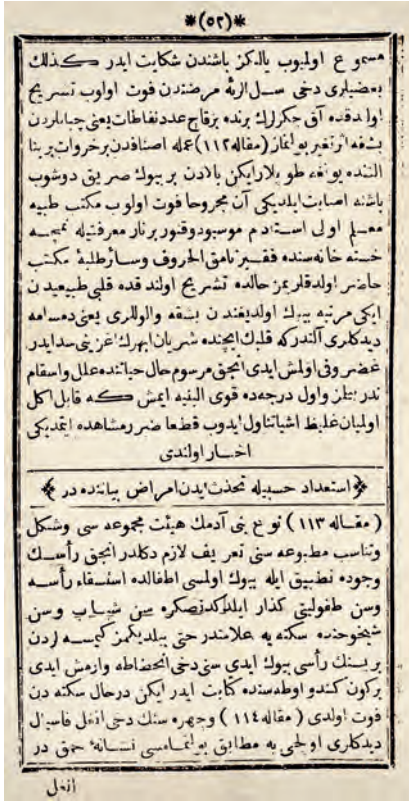
1838'de Avusturya Askeri Tıp ve Cerrahi Akademisi Josephinum'da görevli olan Dr. Charles Ambroise Bernard (1808-1844), Osmanlı Devleti'nin davetiyle birlikte Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane direktörlüğüne getirilmiştir. Dr. Bernard direktörlük görevine getirildiğinde, kendisi okulun yapısal eksikliklerini tamamlamak adına; bir botanik bahçesi, fizik laboratuvarı, mineral koleksiyonu, kütüphane, teşrihane ve kimyahane yaptırtmıştır. Bu yeniden yapılandırmanın ardından Şehsuvaroğlu, Özen ve Göke göre 1839'da ilk defa tıbb-ı kanuni (adli tıp) dersleri Dr. Bernard tarafından verilmeye başlanmıştır. Fakat tıbb-ı kanuni derslerinin 1839-1840 döneminde verildiğine dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu alanda araştırma yapan Ülman'ın araştırmasına göre Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1845-1846 öğretim yılı raporunda okulda tıbb-ı kanuni kürsüsünün açılmasına karar verildiği ve bir sonraki öğretim yılında tıbb-ı kanuni eğitimi verilmeye başlanacağı belirtilmiştir.²⁶

Dr. Bernard direktörlük görevine atanmasının ardından o zamana kadar modeller üzerinden gösterilen teşrih dersinden öğrencilerin yeterli derecede faydalanamadıkları anlamış ve Avrupa'da olduğu gibi kadvralar üzerinde eğitimin yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine 1841'de Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) iradesiyle birlikte Dr. Bernard öncülüğünde ilk otopsi gerçekleştirilmiştir.²⁷ Osmanlı'da adli tıbbın gelişimi açısından önemli bir nokta olan bu ilk otopsi ve ardından yapılan bir başka otopsi, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane muallimlerinden olan Küçük Hayrullah Efendi'nin (1820-1869) *Makâlât-ı Tıbbiye* (1843) adlı doktora tezine de yansımıştır. Dr. Bernard tarafından kafasına sırık düşmesi sonucunda vefat eden bir Hırvat vatandaşına yapılan bu otopsiyi Hayrullah Efendi şöyle aktarmaktadır:

"Amele esnafından bir Hırvat, bir bina altında yonga toplarken baladan bir büyük sırık düşüb başına isabet eylediği an mecruhen fevt olub Mekteb-i Tıbbiye muallim-i evveli üstadım Mösyö Doktor Bernard marifetiyle Nemçe Hastanesinde fakir-i namikü'l-hüruf ve sair talebe-i mekteb hazır oldukları halde teşrih olundukda kalbi tabiinden iki mertebe büyük olduğundan başka ve valvülleri yani desmame dedikleri alettir ki kalbin içinde şıryan-ı ebherin ağzını sed ider gudrufi olmuş idi ancak mersum hal-i hayatında ilel ve eskam nedir bilmez ve ol derecede kaviü'l-bünye imiş ki kabil-i ekl olmayan galiz eşya tenavül idüb kat'a zarar müşahade etmediği ihbar olundu."²⁸



Dr. Bernard



1841'de Dr. Bernard tarafından gerçekleştirilen ilk otopsinin Hayrullah Efendi tarafından anlatımı.

Gerçekleştirilen otopsi sonucunda, başına sırk düşen kişinin ölüm sebebi kafa travmasıdır. Kafa travması, aort damarları sertleşmesi ve daralmasını tetikleyerek kalbin zarar görmesine yol açmış ve kişi hayatını kaybetmiştir.

Küçük Hayrullah Efendi'nin kaleme aldığı *Makâlât-ı Tibbiye*'de yer alan ikinci otopsi ise Dr. Bernard ve Dr. Spitzer tarafından gerçekleştirilmiştir. Nemçeli bir hastanın vefatından sonra yapılan otopsiyi Hayrullah Efendi şöyle kaleme almaktadır:

"... bir gün sabah vakti süt ile kahve tenavül iderken fevt olduğundan temsemüm olmuştur. Hülyasına mebni mide ve em'asını tahlil için Muallim-i mesfur Doktor Bernard ve Fenn-i Teşrih Muallimi Doktor Spitzer merkumu feth ve teşrih eylediklerinde sebukdaş-ı fûnun-ı tıbbiye olan şakirdan-ı saire ve abd-i fakir dahi mevcut idim. Merkumun midesinin taraf-ı dahilini havi olan deri ki gışa-yı muhat-ı tabir ederler kan ile telvin olunmuş gibi kırmızı olduğundan başka küçük küçük nüfedit dahi mevcut idi... lakin midesinde bir iltihab-ı şedidden tabiatı münkabız olmağla madde-i mezbur-i müdafda olmadığından hem kırmızılık ve hem taaffün olabilir. Velhasıl sonra şüpheli azası fenn-i kimya kaidesine tatbikan tahlil olundukda semmiyete dair nesne bulunmadığından zaruri sebep vefti tahharri olunmak icap eyleyip dimağını feth ve teşrih eylediklerinde gışa-yı ümmü dakıyk ile gışa-yı ankebutiyenin mabeyninde bir siyan açılıb, ... ziyade sıkınmış olmağla kan mutattan haric re's tarafına hücum etmesiyle şıryanlara imtila-yı külli gelüb mukavemet demediğinden dimağın içine kan dolup fevt olmuş olduğu anlaşılmış, merkum su-i mideden fevt olmayub şıryan patlamasıyla fevt olmuştur."²⁹

Dr. Bernard ve Dr. Spitzer tarafından gerçekleştirilen otopsiye baktığımızda hastanın öncelikle midesi açılmış ama mide iltihabı veya herhangi bir zehirlenme belirtisine rastlanılmamıştır. Ardından hastanın kafatası açılmış, ya-





Süheyl Ünver'in fırçasından Sultan II. Mahmud'un Mekteb-i Tıbbiye'yi ziyareti.

[illegible]

خاکیای حکام ازی دیاسنیا هیلینه معروضه کز قلم لرید که
 مقدمت کتب طبعه شاهانه نشیخا بجود بازده سه رساله عاره طرغنده وفات اید تدرسه بعضی کتور لکده انکه معروضه
 اوله ورق شطاحه بود بلاده اراده شاهانه شیخه اسیر باز در نه جلیا لغفه دیر سه محاسبه طبعه جلیا جانیانیده اولده طبعه
 باز در نیک کجده لغو الوسی جمله شیخ مادی مطلق ولسی و حالیکه بوکار از اولاده در ساری کتور بود که اولده لکده طبعه
 اشیر شیخ مادی اجرا لغفه طبعه بانه در ساری هج بر فاده بی مقبوله بعضی و اخلاصه دیر لغفه تا کاکانه دیر
 دخی جلدی و غلامانک کتب زیاده طرغه کتور ملک او زده خیر دیر خصوصک با حمله اسیر جلده نخبه و زیاده
 و زده بیاید بر کتور کتم و اخلاصه لغفه او زده خیر ورن اسیر جلده اخباره نایله کتب زیاده و او زده غرض لغفه
 مناسبی قصور لغفه اید ده اشیا اخباریه نیک و بر بلوب و بر لیس هیالده و علیا لکده متوقف مواد دیر لغفه
 بر پایه لغفه نسب و زاده بود بدو اید و لو جمله لغفه نیک اجری اید و ارد فرمانه حضرت ملایم لکده
 ۱۶۱

Mekteb-i Tıbbiye’de otopsi yapılmak üzere Tersane tomruğunda ölenlerin cesetlerinin gönderilmesine dair iki belge

pılan incelemeler sonucunda kişinin beyin kanamasından dolayı hayatını kaybettiği anlaşılmıştır.³⁰

1841 itibariyle gerçekleştirilmeye başlanan otopsiler alanında uzman adli tabiplerin yetişmesi için önemli bir başlangıç olsa da bu sürecin devam ettirilebilmesi için gerekli olan kadavra ihtiyacının karşılanması oldukça zor olmuştur. İnsan vücudu tüm dinlerde kutsal ve tanrıya ait olarak tanımlandığından dolayı ölümden sonra vücuda müdahale hem dini yetkililer tarafından hem de halk tarafından uzun süre tepkiyle karşılanmıştır. Avrupa'da XIV. yüzyılda Papa'nın izniyle birlikte insan vücudu üzerinde teşrih yapılmaya başlansa da kadavra temini o kadar kolay olmamıştır. Bilhassa infaz edilen suçlular arasından seçilen bedenler üzerinde teşrih yapılmaya özen gösterilmiştir. Toplumsal Tıp Tarihi'nin kurucularından olan Roy Porter'a göre kadavra temininde suçluların seçilmesindeki amaç, vefat edenlere sembolik olarak bir ceza daha vermektir.³¹ Osmanlı'da da benzer bir durum söz konusuydu. 1841'de Sultan Abdülmecid'in izniyle birlikte uygulamalı teşrih eğitimi ve otopsiler önünde bir engel kalmamıştı, ama gerekli olan kadavra temini nereden ve nasıl sağlanacaktı?

Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı'da da kadavra temini için temel aktörler; suçlular, hastalar, esirler ve kimsesizler olmuştur. Bundan dolayı Tersane Prangası başta olmak üzere hapishanelerde, hastanelerde, esir pazarlarında ve Darülaceze gibi kurumlarda vefat eden kişilerin bedenleri halkın tepkisini almamak için mümkün olduğunda gizli bir şekilde Mekteb-i Tıbbiye'ye gönderilmeye çalışılmıştır.³² Kadavra temini oldukça sıkıntılı bir süreç olmuş ve uzun süre Tıbbiye'de kadavra sıkıntı çekilmiştir. Hatta bu durum Mekteb-i Tıbbiye'den mezun hekimlerimizin hatıralarına da yansımıştır. Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa (1866-1958) *80 Yıllık Hatıralarım* adlı eserinde kadavra sıkıntısını şu cümlelerle aktarmaktadır:

"Bizim sınıf tatbikat yapmak için topu topu dört kadavra bulmuştu. Sınıf çavuşu olduğum için bunlardan biri üzerinde ben çalıştım. Öteki üç kadavra ise yüze yakın talebenin eline düşmüştü. Düşünün, bir senede o kadar kalabalığın üç kadavra üzerinde teşrih yapmasını... bunun için o zaman mektepten çıkanlar arasında hakkıyla teşrih görenler pek nadirdi."³³

Mekteb-i Tıbbiye'den mezun bir başka hekim, Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam (1882-1963) ise *Nasıl Okudum* adlı eserinden benzer sıkıntılardan şöyle bahsetmektedir:

"Anatomi için senede bir veya iki kadavra gelirdi. Biz esas itibariyle anatomiye kadavra başında değil, hocalarımızın takririnden, kitap ve resimlerden öğrenirdik."³⁴

Adli tıbbın doğuşu ve gelişiminde kadavra sıkıntısı daimî bir sorun olarak karşımıza çıksa da kurumsal anlamda gelişimin devam ettiğini söylememiz mümkündür. Bilhassa 1839'da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane'nin kurulmasıyla birlikte devletin sivil sağlık işleri hekimbaşının yetki alanından alınarak, Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'ye verilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane Nezareti'ne bağlı olarak kurulan bu meclis, merkezde ve periferide görevli olan tabip, ebe, hemşire ve eczacıların atanması, diplomalarının kontrolü gibi görevleri yürütmüştür. Ayrıca bu meclise adli olaylarda maktullerin

muayenesi ve otopsisinin yapılması görevi de verilmiştir. Dolayısıyla mezkûr meclis, yaralama ve ölümlü olaylar sonucu açılan davalarla ilgili olarak tıbbi delil sağlanmasında ve periferiden gelen tıbbi raporların denetlenmesinde önemli bir rol oynayacaktı.³⁵

1844'e gelindiğinde adli tıbbın gelişiminde önemli bir rol üstlenen Dr. Bernard hayatını kaybetmiş ve yerine yardımcısı olan Dr. Sigmund Spitzer geçmiştir. Okulun başarılı ivmesini devam ettiren Dr. Spitzer, teşrih derslerini mümkün olduğunca uygulamalı olarak vermeye çalışmıştır. Dr. Spitzer bu görevini yaklaşık olarak iki yıl sürdürdükten sonra 1846 yılında Dr. Serviçen (Serovpe Viçenyan 1815-1897) Mekteb-i Tıbbiye'nin ilk resmi tıbb-ı kanuni (adli tıp) hocası olmuştur. İtalya'da ve Fransa'da tıp eğitimi alan Dr. Serviçen, 1846-1847 döneminden itibaren Mekteb-i Tıbbiye'de tıbb-ı kanuni dersleri vermeye başlamış, ayrıca Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'de azalık görevini de üstlenerek mahkemelerden gelen adli olaylarla ilgilenmiştir.³⁶

Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'nin fonksiyonları hukuki ve tıbbi gelişmeye nazaran yetersiz kalmaya başlayınca 1857'de Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) iradesiyle meclisin daha işlevli olmasını sağlayan yenilikler yapılmıştır. Yeni düzenlemeyle birlikte meclise üç farklı komisyon eklenmiştir; Tıbbî ve Adli Komisyon, Askeri Sağlık İşleri Komisyonu ve Öğretim Komisyonu. Bilhassa Tıbbi ve Adli Komisyonunun kurulması, Osmanlı'da adli tıp teşkilatının oluşumu açısından önemli bir aşamadır. Mezkûr komisyonun temel görevi ise; adli tıp işleriyle ilgilenmek ve hekimler tarafından beyan edilen adli raporların ilme ve fenne uygun olup olmadığını kontrol etmektir. Böylelikle adli tıp alanında bir uzmanlaşmaya gidilirken, ileride kurulacak olan Adli Tıp Meclisinin de temelleri atılmış oldu.³⁷

1857'de ıslahı gerçekleşen Meclis-i Umur-ı Tıbbiye'ye bu süreç içerisinde birçok kez başvurulduğu görülmektedir. Örneğin, 1867 tarihli bir belgeye göre Zağorlu Tabip Kozma, dokuz yaşındaki bir kız çocuğunun bıkırını izale ettiğine dair suçlanmış ve beş yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. Suçlamaları reddeden Tabip Kozma, yeniden muhakeme yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine dokuz yaşındaki kız çocuğu Tuti'nin muayene edilmesi ve konu hakkında adli tıbbi rapor kaleme alınması için Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin görevlendirildiği belgelere yansımıştır.³⁸ Görüldüğü üzere Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye, adli olaylarda tıbbi bilirkişilik vasfı da üstlenmiştir. Bunun temel sebeplerinden birisi, 1858 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunname-i Hümayunu'dur. Mezkûr ceza kanunnamesine göre; yaralama, adam öldürme, hetk-i ırz, izale-i bıkır ve suç sırasında akli dengenin yerinde olup olmadığı gibi konuların tıbbi tespiti için hekimler bilirkişi olarak tayin edilecekler ve bu hekimlerin bağlı oldukları en üst kurum Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'dir.³⁹

Bu süreçte tıbb-ı kanuni eğitimi Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane'de verilmeye devam edilse de, askeri amaçlı tabipler yetiştirildiğinden dolayı sivil sağlık işlerine bakacak olan tabip eksikliği büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. 1867 yılında bu eksikliğin kapatılması amacıyla sivil bir tıp okulu olan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuş ve okulun tıbb-ı kanuni hocası olarak Dr. Agop Handanyan (1834-1899) görevlendirilmiştir. 1878'de Dr.



Sultan Abdülmecid

Serviçen'in (Serop Viçenyan) emekli olmasıyla birlikte, Dr. Agop Handanyan hem askeri hem de sivil tıbbiye'de tıbb-ı kanuni muallimliği görevini sürdürmüştür. Dr. Handanyan görevi süresince Fransız adli tıp uzmanlarından olan Dr. Briand ve Dr. Chaude'nin kaleme aldıkları adli tıp kitabının birinci cildi olan *Médecine Legale*'yi *Tıbb-ı Kanuni* adıyla 1877'de ikinci cildi olan *Chimie Légale*'yi *Kimya-i Kanuni* adıyla 1885 yılında tercüme ederek neşretmiştir. Daha sonra bu iki kitap *Tıbb-ı Kanunî* (1893) adı altında tek cilt olarak öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Bu tercümeler adli tıp alanında hazırlanmış olan ilk eserler olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Dr. Agop Handanyan,

tercüme ettiği bu eserleri tıbb-ı kanuni derslerinde sıkça kullanmış ve derslerini pratikten ziyade teorik olarak işlemiştir.⁴⁰

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin açılmasıyla birlikte, ülkenin genel sağlık işleri konusunda da düzenlemelere gidilmiştir. 1869 yılında çıkartılan İdare-i Tıbbiye-i Mülkiye Nizamnamesi ile, sağlık işlerine bakmak üzere Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine bağlı olarak Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuştur. Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye bağlı olarak kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin temel görevleri; adli tıbbı dair hazırlanan raporların ve gerçekleşen işlemlerin teftişi, adli olaylarda toplanan delillerin tahlilleri ve gerektiğinde bilirkişi olarak mahkemelerde yer alacak olan hekimlerin görevlendirilmesiydi. Bu bakımdan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye, 1869 yılı itibarıyla adli tıp işleri için en yüksek kurul olarak görev yaptığını söylememiz mümkündür.⁴¹

Sivil tıp eğitimi veren Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun olan hekimler 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Tıbbiye Nizamnamesine göre İstanbul'da Şehremaneti'ne, vilayetlerde ise Valilere bağlı olarak memleket tabibi olarak görevlendirilmişlerdir. Memleket hekimlerinin temel görevleri ise şunlardır; görevlendirildikleri yerlerdeki toplu yaşam alanlarında (İmarat, Cami, Medrese vb.) hastaların olup olmadığını tespit etmek, hasta olanların hastaneye sevkini sağlamak, haftada iki gün fakirlere meccânen (ücretsiz) tedavi etmek, sağlığa zararlı gıdaların tespitini ve imhasını gerçekleştirmekti. Memleket hekimleri ve onların yanlarında görevlendirilen tabip muavinleri bu görevleri yerine getirmeleri karşılığında bağlı oldukları belediyeden maaşlarını alarak geçimlerini sağlamaktaydılar. Ayrıca memleket hekimlerinin konumuz açısından belki de en önemli görevi, bulundukları bölgelerde eğer uzman bir adli tabip yoksa adli tabiplik görevini de üstlenmeleridir. Gerçekleşen herhangi bir adli tıbbi olayda bölgede bulunan memleket hekimi, gerekli harcırahın sağlanmasıyla birlikte mağdur olan kişinin muayenesini gerçekleştirmek veyahut kişi hayatını kaybetmişse otopsisini yapmakla görevlendirilmiştir.⁴²

1879'a gelindiğinde adli tıbbın hukuki altyapısı için önemli bir gelişme yaşanmıştı. Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanunla hekimlerin adli tıbbi olaylarda bilirkişi olarak görevlendirilmeleri kanuni bir zorunluluk haline getirilmiştir. Aynı yıl İstanbul'da Zabıta Nezaretine bağlı olarak Zabıta Tababet-i Adliye Şubesi kurulmuş ve Dr. Ali Rüştü Paşa bu şubenin başına atanmıştır. Bu süreçte Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye adli tıp alanında en üst kuruluş olmakla birlikte, merkezdeki yoğunluğun giderilmesi amacıyla adli tıbbi olayların bir kısmına Zabıta Tababet-i Adliye şubesi bakmıştır. Dr. Ali Rüştü Paşa Zabıta Tababet-i Adliye şubesindeki görevi devam ederken 1893 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de açılan sınavı kazanarak tıbb-ı kanuni muallim muavinliğine getirilmiştir. 1899'da ise Dr. Agop Handanyan'ın vefat etmesi sonucunda Dr. Ali Rüştü Paşa hem askeri hem de sivil tıbbiyede tıbb-ı kanuni derslerini vermeye başlamıştır.⁴³

Adli tıp muallimi olan Dr. Ali Rüştü Paşa, 1908'de Morg Müdürlüğü'nün kurulmasıyla birlikte ek görevlendirmeye bu kurumun başına geçmiştir. Morg Müdürlüğü, hem adli tıp eğitimi için gerekli olan kadavraların sağlanması hem de adli otopsi yapılacak bir kurum olması bakımından adli tıbbın gelişimin-

de önemli bir rol oynamıştır. Bu kurumun önemini Dr. Vasfi Bey şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Mektebimizde tıbb-i kanuni tedrisatı ancak o tarihten itibaren başlamıştır. Çünkü morgsuz ve laboratuvarsız tıbb-i kanuni tedrisatının, hastasız seririyat tedrisatından zerre kadar farkı olamaz”⁴⁴

Hekimlere adli tıp eğitimi verilen askeri ve sivil tıp okulları 1909’da birleştirilerek Haydarpaşa’da İstanbul Tıp Fakültesi kurulmuştur. Yeni kurulan fakülteyle birlikte tıbb-ı kanuni muallimi olan Dr. Ali Rüştü Paşa kadro dışı bırakılmış ve yerine Paris’te adli tıp ve psikiyatri eğitimi alan Dr. Bahaeddin Şakir (1870-1922) getirilmiştir. Dr. Bahaeddin Şakir, tıbb-ı kanuni muallimi olmasıyla birlikte hem Paris’te aldığı derslerden hem de Dr. Ali Rüştü Paşa’nın tıbb-ı kanuni notlarından yararlanarak adli tıp alanında ülkemizdeki ilk telif eser olan *Dârülfünun Osmanlı Tıp Fakültesinde Tedris Olunan Tıbb-i Kanuni Dersleri* adlı eseri hazırlamıştır. Toplam dokuz fasikülden oluşan bu eserin ilk iki fasikülü 1910’da, geriye kalan yedi fasikülü ise 1911’de neşredilmiştir.⁴⁵

XX. yüzyılın başlarında adli tıp teşkilatında da değişimler yaşanmaktaydı. 1912’de adli tıp işleri için en yüksek kurul olan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye lağvedilerek yerine Dahiliye Nezaretine bağlı olarak Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi ve Tababet-i Adliye Şubesi ve Encümeni tesis edilmiştir. Böylelikle adli tıp ile ilgili en yüksek kurul Tababet-i Adliye Şubesi ve Encümeni olmuş, yönetimine ise Dr. Bahaeddin Şakir getirilmiştir. Dr. Bahaeddin Şakir’in başında bulunduğu Tababet-i Adliye Şubesi ve Encümeni 1917’de Adliye Nezaretine dahil edilerek Tababet-i Adliye Müessesesi adını almıştır. Bu yeni müesseseye başta Morg Müdürlüğü olmak üzere birçok şube bağlanmıştır. Bunlardan başlıcaları; adli psikiyatri muayeneleri için kurulan müşahedehane ve toksikoloji incelemeleri için tesis edilen kimyahane şubeleridir. Tababet-i Adliye Müessesesinin teşkilatlanmasının ardından başına Dr. Veliyettin Tahsin (1861-1925) getirilmiş, Dr. Bahaeddin Şakir ise bir süre daha tıbb-ı kanuni muallimliği görevini sürdürmüştür. 1919’a gelindiğinde ise Dr. Bahaeddin Şakir görevinden istifa etmiş ve yerine Dr. Vasfi Bey (1884-1924) atanmıştır.⁴⁶

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’yi birincilikle bitiren ve 1908’de Paris Tıp Fakültesi’nde adli tıp uzmanlığını alan Dr. Vasfi Bey, 1919’da adli tıp muallimi olana kadar alanla ilgili birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerinden öne çıkanlar; *Tababet-i Adliye* (1914) ve *Tıbb-i Kanuni* (1918)’dir. Ayrıca Dr. Vasfi Bey döneminde tıbb-ı kanuni dersleri artık Hukuk Fakültesinde de verilmeye başlanmıştır. Hekimler kadar hukukçuların da adli tıbbın önemli bir parçası olduğunu daima vurgulayan Dr. Vasfi Bey, adli tıbbın tarifi, olay yeri inceleme, delillerin düzeyi, adli tıbbi muayeneler ve temaruz gibi birçok konuyu ders kapsamında anlatmıştır.⁴⁷

1920’ye gelindiğinde ise gerek Milli Mücadele’nin başlaması gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasıyla birlikte, Ankara’da bir Adli Tıp Müessesesi tesis edilmiştir. Dr. Veliyettin Tahsin’in kurucu başkanlığını üstlendiği müessesenin hukuki altyapısı T.B.M.M. hükümetince 11 Ekim 1920’de 38 sayılı Tababet-i Adliye Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla, adli tabiplerin görevleri ve yetkileri tanımlanmakla beraber taşraya gidecek hekimlere tahsis edilecek harcırahlar ve adli tabiplerin yanlarında bulunacakları tıbbi malze-



Ortada (fesli) Dr. Ali Rüştü Paşa, sağında Dr. Kemal Cenap (Berksoy), solunda Dr. Bahaeddin Şakir, Kemal Cenap'ın yanındaki muavini Dr. Talha Bey (1904).

melerin listesi gibi konular netlik kazanmıştır. Ayrıca mezkûr kanunla birlikte askeri ve sivil hastanelerde de adli olayların tetkik edilmesine müsaade edilmiş ve resmi adli tabiplerin bulunmadığı yerlerde serbest hekimlerinde bilirkişilik vazifesi görebileceği belirtilmiştir.⁴⁸ Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başlayan sosyal, ekonomik ve hukuki reformlar kapsamında altı yıldır yürürlükte olan Tababet-i Adliye Kanunu değiştirilmiş ve yeni hukuk sisteminin ihtiyaçlarına uygun hale getirilerek Tıbb-ı Adli Müessesesi Genel Müdürlük haline getirilmiştir. Böylelikle adli tıp konusunda en yüksek danışma ve kontrol merkezi olan Tıbb-ı Adli Müessesesi uzun yıllar boyunca adli tıp işleriyle ilgilenerek adaletin sağlanmasında önemli katkılarda bulunmuştur.⁴⁹

Adli Tıbbın Belkemiği: Tıbbi Bilirkişilik

Osmanlı Devleti'nde tıbbi bilirkişilik mekanizması, adli tıbbın önemli unsurlarından bir tanesidir. Dolayısıyla hukuki ve tıbbi gelişmeler ışığında bilirkişilik mekanizmasını Tanzimat öncesi ve sonrası olarak ele almamız aradaki farkı anlamamız açısından bize yardımcı olacaktır. Tanzimat öncesinde bilirkişilik mekanizması, Şer'iyye Mahkemelerinde ehl-i hibre ve ehl-i vukuf adıyla görevlendirilen kişiler aracılığıyla yürütülmüştür. Kadıların yöneticiliğini yaptıkları Şer'iyye Mahkemelerinde dava sürecinin nasıl işlediğini bakarsak, bilirkişilerin davaya dahil olma süreçlerini de görmemiz mümkündür.⁵⁰

Şer'iyye Mahkemelerinde bir davacı, dava etmek istediği konuyla ilgili iddialarını kadıya takdim eder ve kadı da bu iddiaları sorgulamak için davalıyı mahkemeye çağırırdı. Mahkemeye gelen davalı kişiye iddialar bildirilirdi. Eğer davalı olan kişi iddiaları kabul ederse mahkeme gerekli kararların alınmasıyla birlikte sona ererdi. Davalı kişi bu iddiaları kabul etmezse o zaman ispat mekanizması devreye girmektedir. Davalı kişi, davanın derecesine göre yeterli sayıda şahit bulursa o zaman dava sona ererdi. Davanın sonuçlanması için bir başka alternatif ise yemindi. Davalı kişi iddia edilen suçu işlemediğine dair yemin ederse o zaman da mahkeme sona erebilirdi. Hülâsa Şer'iyye Mahkemelerinde kadının karar almasını sağlayan en önemli faktör şahitlikti. Şahitlik karar alma sürecini etkileyen önemli bir unsur olsa da kadınların doğru karar almasını engelleyebilecek güce de sahipti. Bu bağlamda Dr. Hayrullah Diker *Yarının Hakimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri* adlı eserinde şahitlikle ilgili sıkıntıları şu cümlelerle belirtmiştir:

“... her şahidin görüşü itibariyle biraz eksikliği ve biraz fazlası olur ve her şahit vakayı kendine göre biraz değiştirir ve biraz taşış eder. Muhakemede her gün zihinlerinde fenalık olan birçok adamlar şahit sıfatıyla istismar edilmektedir.”⁵¹

Bu gibi durumlardan dolayı Şer'iyye Mahkemesinin başında bulunan kadı, zaman zaman şahitleri yeterli görmeyerek uzmanlıklarından yararlanmak üzere ehl-i hibre veya ehl-i vukufra başvurabiliyordu. Örneğin, 1645'te İstanbul Baba Haydar mahallesinde bir bahçesinin tamiratında görevli olan Nordik v. Baran ve Haçuk v. Avanos'un üzerine taş duvar yıkılmış ve hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu durumun mahkemeye bildirilmesiyle birlikte Çorbacı İbrahim Ağa, Mevlâna Hidayetullah Efendi, Subaşı Ali Bey ve bir grup Müslüman olay yerinde keşif yapmak üzere görevlendirilmiştir. Cesetler incelendiğinde Nordik v. Baran'ın başında büyük bir taş eziği bulunduğu, Haçuk v. Avanos'un ise sağ dizinden aşağısının ağır yaralandığını ve bundan dolayı hayatlarını kaybettikleri kaleme alınmıştır.⁵²

Tıbbi olaylarda bilhassa cerrahların görevlendirdiği durumları da görebilmekteyiz. Örneğin, 1744'te Çukur köyünde ikamet eden Ahmed b. Abdullah, Hacı Ali Ağa adlı kişi tarafından tırnaklarının söküldüğünü, ayağına değnekler vurulduğunu ve darp edildiğini belirtmiş. Ardından ise bu şiddetten dolayı sağır olduğunu ve kemiklerinin bazılarının kırıldığını söyleyerek şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine kadı, bilirkişi olarak bölge cerrahını görevlendirerek Ahmed b. Abdullah'ın muayene edilmesine karar vermiştir.⁵³

Örneklerde gördüğümüz üzere adli olaylarda, olay yerinin keşfi ve mağdur olan kişilerin muayene edilmesi için bilirkişiler gönderilmiştir. Bazı olaylarda bilirkişilerin tabip veya cerrah olduğu net bir şekilde belirtilse de genel olarak tıbbi olaylarda gönderilen bilirkişilerin hekim olup olmadığı bilinmemektedir. Ayrıca şunu da belirtmemiz gerekir ki, Tanzimat'tan önce tıbbi bilirkişi olarak görevlendirilen kişiler sadece mağduru muayene etmekle görevliydi. Kısacası görevleri sadece gözle görebildiklerini not almaktan ibaretti. Herhangi bir otopsi işlemi mevcut değildi. Bu da gözle görülemeyen durumların (zehirlenme, iç kanama vb.) açıklığa kavuşturulmasının önünde önemli bir engeldi. Hukuki ve tıbbi alt yapının sağlanmaya başlandığı Tanzimat sonrası dönemle birlikte, bu gibi durumların önüne geçilmeye başlandığını söylememiz mümkündür.



Tanzimat öncesi dönemli ilgili son olarak şer'iyce sicillerinde sıkça gördüğümüz şuhûdü'l-hal adı altında mahkemede yer alan kişilerin bilirkişi olup olmadığına yönelik tartışmaya değinmemiz yerinde olacaktır. XVII. yüzyıl Ankara şer'iyce sicilleri üzerine çalışmaları bulunan Taş'a göre, davalar herkese açık olarak gerçekleştirildiğinden dolayı şu şuhûdü'l-hal'de bulunan kişilerin o sırada davalarını bekleyenlerden, mahallenin ileri gelenlerinden, izleyicilerden veya ehl-i vukuf olarak orada bulunan, gerektiğinde bilgisine başvurulacak kişiler de olabilmektedir. Bu açıdan şuhûdü'l-hal'de yer alan kişilerin bilirkişi olduğunu söylememiz pek mümkün değildir.⁵⁴

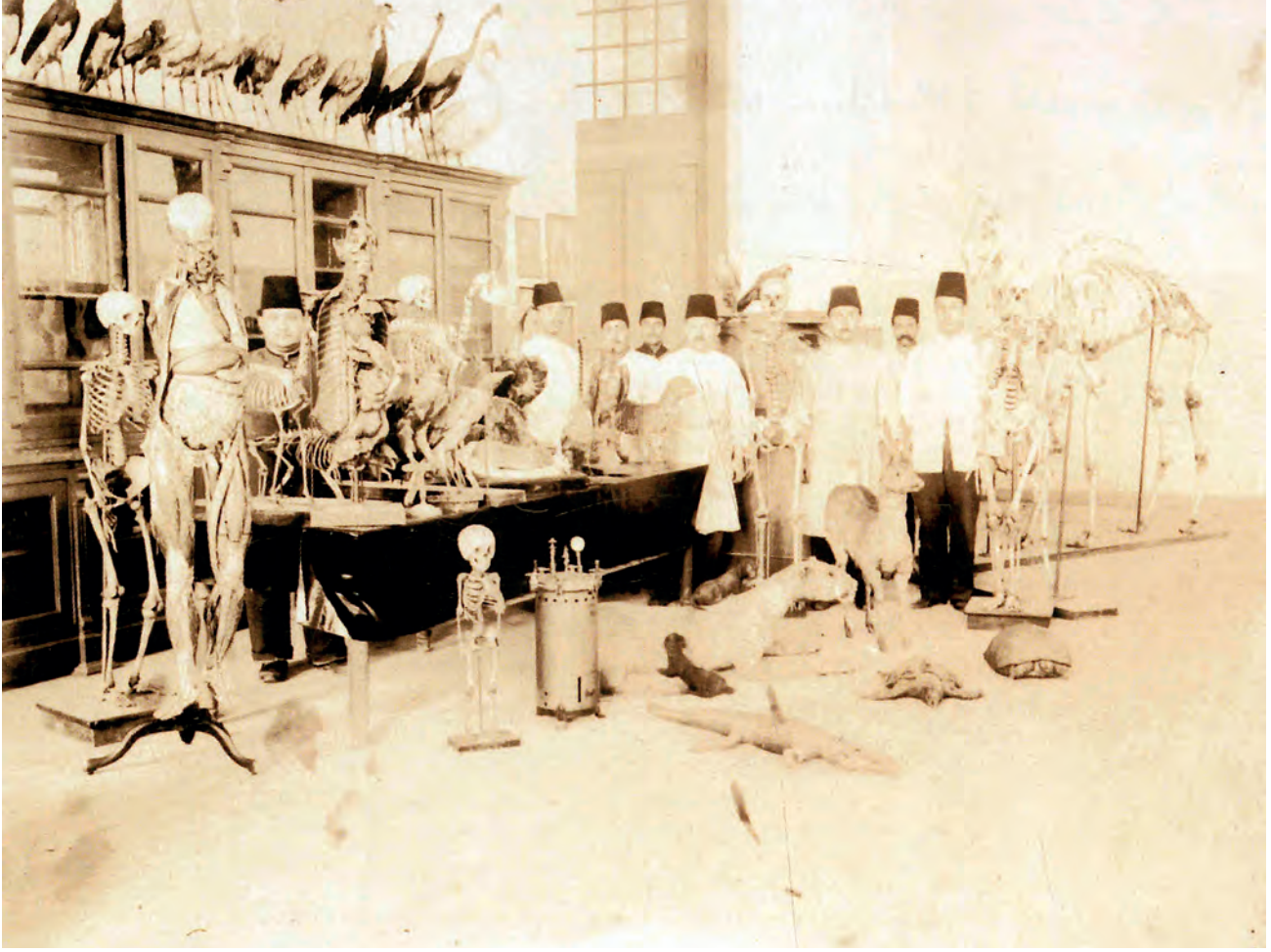
Tanzimat'ın ilanı ve sonrasında ise tıbbi bilirkişilik kurumunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bilhassa ceza kanunnameleri, tıbbi bilirkişiliğin hukuki altyapısında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre sonra yürürlüğe giren 3 Mayıs 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'na göre adam öldürme, yaralama ve darp gibi olaylarda suçun niteliğini belirlemek için alanında uzman hekimlere danışılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca danışılacak olan bu hekimler Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'ye bağlı olarak denetleneceklerdi.⁵⁵



Haydarpaşa Hastanesi

Tıbbi bilirkişilik alanında bir diğer hukuki atılım ise 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu ile gerçekleşmiştir. Yürürlüğe giren bu kanuna göre herhangi bir adam öldürme olayında maktulün cesedinin hükümete haber verilmeden ve adli tabipler tarafından gerekli muayenesi ve otopsisı yapılmadan defnedilmemesi kanuni bir zorunluluk olmuştur. Aksi durumlarda ise kişilerin bir seneye kadar hapis ve beş mecrediye altınına kadar para cezasıyla mükellef olacakları belirtilmiştir.⁵⁶ Mezkûr ceza kanunu aynı zamanda adli tabiplere olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. İstanbul'daki adli tabip eksikliği Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane'den mezun olan adli tabipler ile karşılanırken, taşradaki adli tabip eksikliği ise 1867'de kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun hekimlerle tamamlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla sivil tıbbiyeden mezun hekimler, memleket tabibi adıyla taşraya tayin olmuşlar ve burada adli tabiplik görevini de üstlenmişlerdir.⁵⁷

XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Osmanlı'da adli tabiplerin hem tıbbi hem de hukuki yetkinlikler kazanmış olarak tıbbi bilirkişi görevini üstlenmeleri için tek bir engel kalmıştı. Bu engel ise, yeni kanunların uygulanabileceği ve tıbbi bilirkişilerin elde ettikleri delillerin serbestçe değerlendirilebileceği



Mekteb-i Tıbbiye Müzesi

bir mahkeme sistemiydi. Şer'iyeye Mahkemelerinde İslam hukukundan bağımsız olarak oluşturulan yeni ceza kanunlarının uygulanması ve tıbbi bilirkişilik unvanıyla hekimler tarafından kaleme alınan raporların serbest bir şekilde değerlendirilmesi pek mümkün olmadığından dolayı, mahkeme sisteminde de bir dönüşüm süreci başlamıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte oluşmaya başlayan Nizamiye Mahkemeleri XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kurumsallaşmış bir mahkeme sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nizamiye Mahkemeleri, İslam hukukundan bağımsız olarak hazırlanmış olan yeni kanunnamelerin uygulandığı, elde edilen her türlü unsurun mahkemede delil olarak kabul edilebildiği ve bu delillerin serbestçe değerlendirilebildiği mahkemelerdir. Nizamiye Mahkemeleri aracılığıyla tıbbi bilirkişiler olay yerinde ve/veya maktulün vücudunda bilimsel yollarla tespit ettikleri delilleri, vicdani delil sistemini benimseyen hakimlere sunarak adli tıbbi olayların çözülmesinde katkıda bulunmuşlardır.⁵⁸

Nizamiye Mahkemelerinde tıbbi bilirkişi olarak rol alan üç ana aktör bulunmaktadır: 1.) Adli Tabipler ve Memleket Tabipleri, 2.) Müdde-i Umumiler ve Müdde-i Umumi Muavinleri 3.) Akliye ve Asabiye Hekimleri.

İstanbul'da Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye bağlı olarak çalışan adli tabiplerin ihtiyaçları yeterli derecede karşılandığı için tıbbi bilirkişilik görevlerini ek-

siksiz bir şekilde yerlerine getirirken, aynı durum memleket tabipleri için geçerli değildir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerine kadar görev yapan memleket tabipleri maddi imkansızlıklar, tecrübesizlik ve yoğunluktan dolayı adli görevlerini yerine getirememişlerdir. Bu bağlamda ilk olarak karşımıza çıkan sorun maddi sıkıntılardır. Memleket tabiplerine gerekli olan harcırahlar ödenemediğinden dolayı otopsi işlemlerinin aksadığını görmekteyiz. Örneğin, 1906'da Argiri sancağına bağlı olan Nepravişte karyesinde ikamet etmekte olan Ömeroğlu Vehbi isimli kişi, yine aynı yerde ikamet eden Nazif Uluş tarafından darp edilerek hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine maktul Ömeroğlu Vehbi'ye otopsi yapılması gerektiği halde memleket tabibine harcırah ödenemediğinden dolayı otopsi gerçekleştirilememiştir.⁵⁹ Memleket tabiplerine harcırahlar dışında maaşlarının ödenmemesinden dolayı sivil sağlık işleri de sekteye uğramıştır. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, Belediyelerde görevli olan hekimler başta olmak üzere sağlık memurlarının birikmiş olan maaşlarının verilmesi ve buna müteakiben maaşlarının düzenli bir şekilde ödenmesine dair bir talimat göndermiştir.⁶⁰

Dahiliye Nezareti'nin talimatının ardından memleket hekimlerin maaşları ve harcırahları düzenli bir şekilde ödenmeye başlansa da bu defa aşırı yoğunluktan dolayı adli işlerini yerine getiremediklerini görmekteyiz. Örneğin, Manastır Vilayet Meclisi memleket tabiplerinin aşırı yoğunluktan dolayı adli görevlerini yerine getirmediklerini belirterek bölgelerine müstakil birer adli tabip atanması için talepte bulunulmuştur. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti gerek ekonomik sıkıntılardan gerekse yetişmiş adli tabip eksikliğinden dolayı bu durumun mümkün olamayacağı belirtilmiştir.⁶¹ Memleket tabipleri, çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalsalar da sıkı bir şekilde denetlenmişler ve görevlerini yetine getirmedikleri durumlarda yaptırımlarla karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin, Kalkandere'ye bağlı Böbrek karyesinde katledilen bir Kıpti'nin muayenesi ve otopsisinin yapılması için bölge memleket hekimi Mustafa Hilmi Bey görevlendirilmiştir. Fakat Mustafa Hilmi Bey gereken zamanda maktul olan Kıpti'nin otopsisini gerçekleştirmediği için hakkında soruşturma açılmış ve görevinden azledilmiştir.⁶²

Adli tabipler ve memleket tabipleri kadar önemli bir diğer aktör müdde-i umumilerdir. 1879'da yürürlüğe giren Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile birlikte görev ve yetkileri belirlenen müdde-i umumiler, cinayet ve cünha derecelerinde suç işleyenlere devlet adına dava açmakla ve kamu hukukunu tesis etmekle yükümlü hale getirilmiştir. Ayrıca mezkûr kanunun 40 ve 41. Maddelerine göre adli tıbbi ilgilendiren vakalarda müdde-i umumiler, bir veya iki adli tabibi görevlendirerek olayın sonuçlandırılmasına kadar tabiplerle beraber çalışacaklardı. Dolayısıyla müdde-i umumilerin, tıbbi bilirkişiler üzerinde bir teftiş mekanizması olarak da bulunduklarını söylememiz mümkündür.⁶³

Tıbbi bilirkişilik kapsamında ele alabileceğimiz son aktör ise adli psikiyatrlar veya dönemsel adıyla akliye ve asabiye hekimleridir. 1858 tarihli ceza kanunun 41. maddesine göre, kişinin suç işlediği sırada akli dengesinin yerinde olmadığı tespit edilirse ceza-i ehliyetten muaf olacaktı. Mezkûr maddeyle birlikte Osmanlı'da adli psikiyatrik bilirkişiliğin hukuki altyapısı oluşturulsa da suçlu kişilerin olay anında akli dengesinin yerinde olup olmadığını tespit ede-



Bir Osmanlı kadısı

bilecek uzman psikiyatr eksikliği bulunmaktaydı. Bu eksiklik 1896'da Dr. Raşid Tahsin'in Mekteb-i Tıbbiye'de psikiyatri dersleri vermesiyle birlikte tamamlanmaya çalışılsa da alanında uzman kişilerin yetişmesi ancak XX. yüzyılın başlarında gerçekleşecektir.⁶⁴

Alanında uzman adli psikiyatrların yetişme sürecinde, tıbbi bilirkişi olarak mücrimlerin akli ve ruhi muayenelerini gerçekleştirerek olay anında cinnet geçirip geçirmediğini tespit etmeye çalışan kişiler daha çok adli tabipler olmuşlardır. Uzun süre bu görevi yürüten adli tabipler, alanında uzman adli psikiyatrların yetişmesiyle birlikte neredeyse XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren bir tartışmayı da beraberinde getirmişlerdir. Bu tartışmanın ana noktası ise adli psikiyatrların uzun süren müşahade süreleri ve mücrimlerin olay anında akli ve ruhi dengelerinin yerlerinde olup olmadığının kesin olarak tespit edilememesiydi. Bu durum hem adli tabipler tarafından yeni uzmanlaşmakta olan adli psikiyatrların aleyhlerinde kullanılmış, hem de adli psikiyatrlar tarafından kaleme alınan raporların mahkemelerde avukatlar tarafından sorgulanmasına yol açmıştır.

Örneğin, 1946 yılında Konya'da ikamet eden bir vatandaş ruh sağlığının yerinde olmadığı şüphesiyle teşhis ve tedavi için İstanbul'a Dr. Mazhar Osman'ın muayenehanesine gönderilmiştir. Konya'dan İstanbul'a gelen hasta, sosyal statüsüne çok değer veren ve eşini aşırı derecede kıskanan bir kişidir. Hatta ailesinin ifadesine göre kıskanma derecesi o kadar fazladır ki, ailesine cehennem hayatı yaşatmaya başlamıştır. Hasta, Mazhar Osman'ın önerisiyle birlikte ilk olarak Şişli Hastanesinin serbest pavyonuna sevk edilmiştir. Burada hastaya çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmış ve tedavisi tamamlanınca kontrollerini aksatmamak şartıyla hastaneden taburcu edilmiştir. Hasta, buna müteakiben ailesiyle birlikte adalarda satın almış olduğu köşke yerleşmiş ama bir süre sonra ilaçlarını almadığı için eski haline tekrar dönmüş, ayrıca hastaneden çıkarken silahla dolaşmamaya söz vermesine rağmen yanında silah taşımaya devam etmiş ve ailesine tekrardan zulmetmeye başlamıştır.⁶⁵ Bunun üzerine Mazhar Osman tarafından hasta hakkında bir rapor yazılarak tedavi için Bakırköy'e sevk edilmiş ve olay bu sırada Adliye ve Adli Tıp Meclisine sirayet etmiştir. Olayla ilgili olarak Adli Tıp Meclisinde hazırlanan rapor ise Mazhar Osman'ın hazırladığı raporun tam aksini iddia etmektedir. Adli Tıp Meclisinin hazırladığı rapora göre; Konya'dan gelen şahıs hasta olmadığı halde zorla Bakırköy'e sevk edilmiştir.⁶⁶ Tam bu noktada Mazhar Osman tarafından kaleme alınan raporla Adli Tıp Meclisinin hazırladığı rapordaki uyumsuzluk büyük bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Mazhar Osman'a göre ruh hastalıkları ile ilgili raporlar, akliye ve asabiye hekimleri tarafından kaleme alınmalıdır, adli tabipler ve dolayısıyla Adli Tıp Meclisi bu konuda yetersizliğini göstermiştir. Ayrıca Mazhar Osman kendisinin kırk bir senelik ömrünün kliniklerde geçtiğini, dünya literatürünü üç dilden takip ettiğini ve buna rağmen hazırlamış olduğu raporun onaylanmayıp bu işlerle pek az uğraşmış olan hekimlerin koyduğu teşhislerin oldukça yanlış olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Buna müteakiben tartışmanın şiddeti gittikçe artmış ve Mazhar Osman, Adli Tıp Müessesesi'nin Meşrutiyet'in mevsimsiz bir hediyesi olduğunu, ya bu müessesenin tamamen kapatılması gerektiğini ya da bu görevin diğer ülkelerde olduğu gibi üniversite veya hastanelere verilmesi gerektiğini söylemiştir. Adli Tıp Müessesesi-



Raşid Tahsin

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تَبَارَكَ الَّذِي يَنْزِلُ فِي الْمَلَكُوتِ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

[illegible]



Mazhar Osman

si'nin başında olan Dr. Rüştü Recep ise olayla ilgili olarak şunları belirtmiştir; Dr. Mazhar Osman'ın bu ithamları yersizdir, Adli Tıp Meclisinin görevi ruh hastasına teşhis koymak veya tedavi etmek değil, kişinin suç işlediği sırada akli dengesinin yerinde olup olmadığını tespit etmektir. Ayrıca Dr. Rüştü Recep, Dr. Mazhar Osman'ın kaleme aldığı raporların tartışılmaz olma algısının da kırılması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁸

Dr. Rüştü Recep ve Dr. Mazhar Osman arasında geçen tartışmadan da görüldüğü üzere; tıbbi bilirkişilik alanında psikiyatristlerin ve adli tabiplerin birbirlerinden farklı kararlar aldıkları ve çatıştıkları durumlar olmuştur. Ayrıca ruh hastalıkları konusunda kesin bir sonuca ulaşmanın dönemin şartlarına göre pek mümkün olmadığı da anlaşılmaktadır.⁶⁹

Sonuç

Osmanlı topraklarında modernleşme sürecinin yapıtaşlarından birisi olan Tanzimat'ın ilanıyla birlikte, bir bilim dalı olarak adli tıp filizlenmeye başlamıştır. Bilimsel yöntemler aracılığıyla şüpheli bir şekilde hayatlarını kaybeden insanların neden, nasıl, nerede ve kimin öldürdüğü gibi noktaları tespit ederek elde ettikleri delilleri mahkemelerde kanıt olarak sunan adli tıp, Tanzimat'ın temel ilkelerinden olan halkın can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olacak disiplinlerden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda adli tıbbın gelişimi için gerekli olan tıbbi ve hukuki reformlar da eşzamanlı olarak gerçekleşmeye başlamıştır.

Ancak, dönemsel ders kitapları, arşiv belgeleri, mecmualar ve anılardan elde ettiğimiz verilere göre teori her zaman uygulamaya yansımamıştır. Bilhassa taşrada nitelikli uzmanların eksikliği ve maddi sıkıntılardan dolayı adli tıp pratikleri sağlıklı bir şekilde yürütülememiştir. Ayrıca her ne kadar çeşitli problemler yaşansa da mahkemenin gidişatında önemli bir rol üstlenen tıbbi bilirkişiler daima denetim altında tutulmuşlardır. Adli tıp eğitimi ve adli tıp uygulamaları kurumsal tarih anlatımında olduğu gibi sürekli başarılarla dolu değildir ve doğrusal bir ilerleme gerçekleşmemiştir. Ayrıca adli tabipler, memleket tabipleri ve adli psikiyatristler mahkemelerde tıbbi bilirkişi olarak rol almaya başlasalar bile bazen hekimin eksikliği, bazen ise hâkimin delilleri yeterli görmemesi gibi durumlardan dolayı söylemlerini kabul ettirmekte zorlandıklarını söylememiz mümkündür.

Dipnotlar

- 1 Adli tıbbın kökenleri XIV. yüzyıl ve öncesine tarihlendirilebilse bile, adli tıp ve tıbbi hukuk terimi XIX. yüzyılın başlarında oluşmuştur. J.J. Payne James, "History of Forensic Medicine", *Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine*, sayı:2, 2016, s.539; Bedi N. Şehsuvaroğlu-Cahit Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974, s.9; Mehmet Aykaç, Adli Tıp Ders Kitabı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987, s.1; Şemsi Gök-Cahit Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s.1; Adnan Öztürel, Adli Tıp, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1966, s.1.
- 2 Malpraktis: Hastanın Hekim veya hemşire tarafından zarar görecektir şekilde yanlış tedavi edilmesi, hatalı tedavi. Kocatürk, *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991, s.448.
- 3 Postmortem: Ölümden sonra olan veya yapılan; otopsi. Pars Tuğlacı, *Tıp Sözlüğü*, Pars Yayınları, Ankara, 1978, s.283.
- 4 Burkhard Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, Wiley Blackwell, Westsussex, 2014, s.5-6; J.J. Payne James, "History of Forensic Medicine", *Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine*, sayı:2, 2016, s.539; Fazilet Özer, Çivi Yazılı Hukuk Metinlerinde Suç ve Ceza, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2008, s.32,67; Şehsuvaroğlu- Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.3.
- 5 James, "History of Forensic Medicine", s.540; Sydney Smith, "The History and Development of Forensic Medicine", *British Medical Journal*, cilt: 1, sayı: 4707, 1951, s.599-600; Roy Porter, *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi* (Çev. Gürol Koca), Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.65; Cahid Özen, Adli Tıp, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1955, s.1.
- 6 Smith, "The History and Development of Forensic Medicine", s.600; James, "History of Forensic Medicine", s. 540; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.4.
- 7 Marry Lindemann, *Erken Modern Avrupa'da Tıp ve Toplum* (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.27-28; William Bynum, *Tıp Tarihi* (Çev. Nur Gökçeoğlu), Dost Yayınları, Ankara, 2014, s.30-31; Öztürel, *Adli Tıp*, 1966, s.1; Smith, "The History and Development of Forensic Medicine", s.600.
- 8 Aynı zamanda İmparator Justinianus (483-565)'un *Digest* adlı eserinde hekimlerin sıradan tanıklar olmadığı, tanıklıktan ziyade yargıda da söz aldıklarını belirtmiştir. Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, s.7.
- 9 James, "History of Forensic Medicine", s.540; Özen, *Adli Tıp*, s.3.
- 10 Esin Kâhya, "Bizde Disseksiyon Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", *Belleten*, cilt: XI, sayı: 172, 1979, s.741.
- 11 Smith, "The History of Development of Forensic Medicine", s.602; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.5.
- 12 Charles Greene Cumston, "Remarks on the History of Forensic Medicine from the Renaissance to the XIX. Century", *The Green Bag*, sayı: 22, 1910, s.685; Johanna Preuss-Wössnet-Burkhard Madea-Ingo Wirth-Gunther Geserick ve Eberhard Lignitz, "History of Forensic Medicine in Germany", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.127.
- 13 Preuss-Wössnet vd. "History of Forensic Medicine in Germany", s.127,128,167;

- Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, s.11; Smith, "The History of Development of Forensic Medicine", s.603.
- 14 W. Krauland, "The History of the German Society of Forensic Medicine", *Forensic Science International*, 144, 2004, s.97; Smith, "The History of Development of Forensic Medicine", s.603.
 - 15 Alman İmparatorluğu (1871-1918) döneminde üniversitelerde adli tıp enstitüleri sınırlıyken, Weimar Cumhuriyeti (1918-1933) döneminde üniversitelerde adli tıp enstitüleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Preuss-Wössner vd. "History of Forensic Medicine in Germany", s.138; Ceren Gülser İlikan-Rasimoğlu, "Taşra'yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Memleket Hekimleri", *Lokman Hekim Journal*, cilt: 3, sayı: 1, 2013, s.2-3.
 - 16 Temaruz: Yalandan hasta olma, hastanelik gösterme. Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 436.
 - 17 Bertrand Ludes, "Forensic Medicine in France: History of Forensic Medicine", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.108; Cumston, "Remarks on the History of Forensic Medicine from the Renaissance to the XIX. Century", s.688; Ben Davis, "A History of Forensic Science", *Medico-Legal Journal*, cilt: 53, sayı: 1, 1985, s.14; Kemalpaşazade Said, *Vezaif-i Adliye-i Etibba*, Alem Matbaası, İstanbul, 1306, s.9.
 - 18 Davis, "A History of Forensic Science", s.15; Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, s.10-11.
 - 19 James, "History of Forensic Medicine", s.540; Porter, *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi* s.67-68; Cumston, "Remarks on the History of Forensic Medicine from the Renaissance to the XIX. Century", s.686.
 - 20 Cristina Cattaneo, Ricardo Zaia, "Legal Medicine in Italy", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.199; Smith, "The History and Development of Forensic Medicine", s.602.
 - 21 Cumston, "Remarks on the History of Forensic Medicine from the Renaissance to the XIX. Century", s.688; James, "History of Forensic Medicine" s.541; Cattaneo, Zaia, "Legal Medicine in Italy", s.200; Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, s.9-10.
 - 22 Zivka Gnjidic, Stella Fatovic-Ferencic, "Medical Expertise as a Historical Phenomenon and Academic Discipline", *Acta Clin Croat*, sayı: 49, 2010, s.93; Smith, "The History of Development of Forensic Medicine", s.604.
 - 23 Peter Vanezis, "Forensic Medicine: Past, Present and Future: Medicine, Crime, and Punishment", *Medicine, Crime, and Punishment*, sayı:364, 2004, s.8; Madea, *Handbook of Forensic Medicine*, s.12; Alexander Kolar, Matt Lyall, Stephen Wills, "The History and Current Practice of Forensic Pathology in the United Kingdom", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.331.
 - 24 Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, s.12; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.10.
 - 25 Esin Kâhya, *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitimi ve Türk Hekimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s.4,14,17; Elhac Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tibbiye)* (Haz. Aykut Kazancıgil), Özel Yayınları, İstanbul, 1991, s.3.
 - 26 Arslan Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması",

- Osmanlı*, cilt: 8, 1999, s.520. Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.9; Gök, Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilâtlanması*, s.1; Yeşim Işıl Ülman, *Galatasaray Tıbbiyesi: Tıbbiye'de Modernleşmenin Başlangıcı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.246; Yeşim Işıl Ülman, "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin 1846-1847 Öğretim Yılı Faaliyet Raporu", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı:4, 1998, s. 121. Ayrıca Dr. Bernard tarafından 1844'de kurulan kimya laboratuvarı ile birlikte, adli olaylarda kimyevi analizler yapılmaya başlanmıştır. Örnek bir vaka için bkz. Sedat Bingöl, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemeleri'nde Adli Tıp Uygulamaları", *XV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 2006, s.1361.
- 27 Gök, Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilâtlanması*, s.1. Ayrıca Osmanlı'da gerçekleşen otopsi pratikleri bkz. Ahmet Yüksel, "Osmanlılar'da Otopsi", *Belleten*, cilt: LXXVII, sayı: 280, 2013, s.875-910
- 28 Hayrullah Efendi, *Makalat-ı Tıbbiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1843, s.52. Ayrıca dönemsel bağlamda otopsinin hangi aletlerle ve nasıl yapıldığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kırımlı Aziz Efendi, *İlm-i Emraz-ı Umumiye*, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1307/1890, s.552-573
- 29 Hayrullah Efendi, *Makalat-ı Tıbbiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1843, s.91-92.
- 30 Ayrıca Dr. Yıldırım'a göre Hayrullah Efendi'nin bu anlatıları, Osmanlı'da ilk otopsi protokolleri olarak sayılabilir. Nuran Yıldırım, "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, sayı: 3, 1979, s.447; Semavi Eyice, "Dr. Karl Ambros Bernard ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'ye Dair Birkaç Not", *Türk Tıbbının Batılılaşması* (Haz. Arslan Terzioğlu, Erwin Lucius), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993, s.97. Dersaadet'te ilk otopsi 1841'de gerçekleşirken, Khaled Fahmy'e göre Mısır'da kurulan Qasr El Eyni Tıp Okulunda (1827) rutin olarak otopsi işlemlerinin gerçekleşmektedir. Fahmy, "The Anatomy of Justice: Forensic Medicine and Criminal Law in Nineteenth-Century Egypt", s.237-238.
- 31 Porter, *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi*, s.67-68; Kâhya, "Bizde Disseksiyon Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", s.747; Üveis Maskar, "İslâm'da ve Osmanlılar'da Otopsi Sorunu Üzerine Bir Etüd", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, sayı: 39, 1976, s.296.
- 32 BOA. İ. DH. 38/1171-1-2-3 H. 18 Safer 1257 M. 11 Nisan 1841; BOA. İ. DH. 144/7419 H. 6 Cemaziyelevvel 1263 M. 22 Nisan 1847; BOA. A. MKT. MHM. 81/46 H. 15 Rebiülahir 1272 M. 25 Aralık 1855; BOA. Y. MTV. 111/64 H. 25 Cemaziyelevvel 1312 M. 24 Kasım 1894; BOA. DH. MUİ. 43-1/12 H. 12 Zilkade 1327 M. 25 Kasım 1909. Benzer bir uygulama Mısır'da da görülmektedir. Mısır Valisi Abbas Hilmi Paşa (1848-1854), hapishanelerdeki suçlular öldüğü zaman kadvralarını anatomik otopsi için Qasr El Eyni Tıp Okuluna göndermesine karar vermişti. Fahmy, "The Anatomy of Justice: Forensic Medicine and Criminal Law in Nineteenth-Century Egypt", s.235.
- 33 Cemil Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, Topuzlu Yayınları, İstanbul, 2002, s.37.
- 34 Tefik Sağlam, *Nasıl Okudum* (Haz. Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil), Nehir Yayınları, İstanbul, 1991, s.99.
- 35 "...Muhâk-i Adliyeden gönderilen cerâim ve cinayâtın mesâil-i mühimme-i tıbbiyesini hal ve tedkik eylemek ve mesmûmen vefat edenlerin ahşâlarını teşrih ile isimlerini taharri eylemek ve taşrada etibbâ tarafından verilen raporları tetkik eylemek..." Elhac Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, s.19; Rifat Vedat Yıldırım, *Türkiye'de Adli Tıp Eğitimi'nin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.21; Sedat Bingöl, "Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da

- Adli Tababete Dair Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 26, sayı: 42, 2007, s.39.
- 36 Elhac Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihi (Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, s.18; Yıldırım, *Türkiye’de Adli Tıp Eğitimi’nin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, s.34; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.53-54.
- 37 BOA. İ. DH. 365/24152 H. 10 Cemaziyelelvel 1273 M. 6 Ocak 1857; Gök-Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.2; Aykaç, *Adli Tıp Ders Kitabı*, s.6.
- 38 BOA. ZB. 2/69, H. 25 Recep 1284, M. 22 Kasım 1867.
- 39 Ahmet Gökçen, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.169,176; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.11; Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s.101.
- 40 Kemalpaşazade Said, *Vezaif-i Adliye-i Etibba.*, s.32; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.36,56; Rifat Vedat Yıldırım, “Agop Handanian (1834-1839): Forensic Medicine Professor in Imperial School of Medicine”, *Journal of Medical Biography*, cilt: 24, sayı: 2, 2016, s.232; Gök-Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.2; Yıldırım, *Türkiye’de Adli Tıp Eğitimi’nin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, s.38-39; 1912’de adli tıp muallim muavini olarak atanan Dr. Vasfi Bey’in 1919’da kaleme aldığı makalesinde, Dr. Handanyan’ın adli tıp dersleri için söylediği şu sözler önemlidir: “Agop Bey zamanında tedrisat sarf-ı nazari olarak icra edilmekte beraber bu kitabda (Tıbb-ı Kanuni) tatbikat-ı kanuniye bizim kavaninimize göre değil, Fransa kanunlarına göre mütalaa olunmuştur.” Hülâsa, Dr. Handanyan döneminde adli tıp dersleri pratikten uzak, teorik olarak yürütülmüş ve kullandığı kitabın Fransız kanunlarına göre ele alındığını belirtmiştir. Vasfi Bey, “Hukuk ile Tababetin Yekdiğerine Tesirleri”, *Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt: 2, sayı: 4, Kanunusani 1335 (1919), s.193.
- 41 BOA. İ. DH. 1295/101727 H. 10 Ramazan 1286 M. 14 Aralık 1869; BOA. A. DVN. MKL. 8/4 H. 6 Şevval 1286 M. 9 Ocak 1870; Bingöl, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları”, s.1358; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.13.
- 42 Nuran Yıldırım, “İstanbul’da Sağlık Hayatı”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Ed. Coşkun Yılmaz), cilt: IV, 2015, s.101; Erdem Aydın, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, *OTAM*, sayı: 15, 2004, s.196-197; İlikan-Rasimoğlu, “Taşra’yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Memleket Hekimleri”, s.2-3.
- 43 Kemalpaşazade Said, *Vezaif-i Adliye-i Etibba.*, s.22-23; Gök, Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.2-3., Şehsuvaroğlu, Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.6; Mustafa Demirel, “Dünya’da ve Türkiye’de Adli Tıp Yapılanmaları: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Isparta, 2007, s.13; Vasfi Bey, “Hukuk ile Tababetin Yekdiğerine Tesirleri”, s.193. Ayrıca Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam, *Nasıl Okudum* adlı eserinde Ali Rüşdü Paşa’nın Adli Tıp derslerinden şöyle bahseder: “Adli Tıp Dersini Miralay Ali Rüşdü Bey verirdi. Kanunlarımızı, Mecelleyi iyi bildiğini derslerinden anlardık. Adli tıp öğretimi tamamen nazari idi. Ne bir adli otopsi ne de herhangi bir tatbikat görmeden Tıbbiyeden çıktık.” Sağlam, *Nasıl Okudum*, s.122.
- 44 Dr. Vasfi Bey ayrıca Morg Müdürlüğünün kurulmasıyla birlikte kısa sürede yıllık

on beş civarında olan otopsi sayısının yüz ellilere kadar yükseldiğini belirtmektedir. Vasfi Bey, “Hukuk ile Tababetinin Yekdiğerine Tesirleri”, s.194; BOA. ZB. 335/42 R. 7 Temmuz 1325 M. 20 Temmuz 1909. Ayrıca Morg Müdüriyeti 1913 yılında Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye’den Şehremanetine devredilmesiyle beraber ilk defa Tıp Fakültesi haricinde müstakil bir adli tıp teşkilatının kuruluşundan söz edebiliriz. BOA. DH. İD. 157/17-1 H. 17 Rebiülevvel 1331 M. 21 Mart 1913.

- 45 Dr. Bahaeddin Şakir Bey, ilk telif eserinin yanı sıra Dr. Vasfi Bey’le birlikte iki kitap daha kaleme almıştır. Bunlar: *Tababet-i Adliye Rehberi* (1911) ve *Tıbb-ı Kanuni* (1918)’dir. Şehsuvaroğlu, Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adlî Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.63; Gök-Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.4; Yıldırım, *Türkiye’de Adli Tıp Eğitiminin Öncüleri ve Gelişimi* (1846-1933), s.12-13; Sermet Koç-Ümit Biçer, “Adli Tıbbın Tarihsel Gelişimi, Türkiye’deki Yapılanması ve Sorunları”, *Klinik Gelişim Dergisi*, sayı: 22, 2009, s.2.
- 46 BOA. İ. DÜİT. 59/51 H. 13 Cemaziyevvel 1334, M. 18 Mart 1916. 1917’de oluşturulan bu üç ana şube ve bağlı oldukları Tababet-i Adliye Müessesesinde, hekimler ve kimyagerlere asistanlıklar verilerek hem adli tabiplerin yetiştirilmesi hem de şubelerin geliştirilmesi sağlanmıştır. Gök-Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.6. Ayrıca Dr. Bahaeddin Şakir Bey, Adli tabipliğin yanı sıra siyasetle de ilgilenmiştir. İttihat ve Terakki içerisinde önemli bir figür olan Dr. Bahaeddin Bey, Paris’te adli tıp eğitimi gördüğü sırada İttihat ve Terakki’nin yurtdışı yapılanmalarını yönetmiş ve II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte İstanbul’a geri dönmüştür. Harb-i Umumi de Osmanlı Devleti mağlup olunca, Talat ve Enver Paşa gibi kendisi de 1919’da Tıp Fakültesindeki Adli Tıp Muallimliği görevini bırakarak Almanya’ya gitmiştir. 17 Nisan 1922’de ise Ermeni vatandaşı olan Arşavir Şirakyan ve Aram Yergenyar tarafından Berlin’de suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiştir. Alaaddin Uca, “İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2009, s.13,89,423,424.
- 47 1919 İtibariyle Hukuk Fakültesinde başlatan Tıbb-ı Kanuni dersleri, 1924’te Vasfi Bey’in vefatı sonrasında sırasıyla Dr. Halit Naci [Tekin] (1881-1925), Dr. Ethem Akif [Battalgazi] (1875-1925) ve Dr. Mustafa Hayrullah [Diker] (1873-1950) tarafından verilmiştir. Ankara Hukuk Mektebinde Adli Tıp dersleri ise 1926’da Dr. Fahri Ecevit (1896-1851) tarafından vermeye başlanmıştır. Yıldırım, *Türkiye’de Adli Tıp Eğitiminin Öncüleri ve Gelişimi* (1846-1933), s.61; Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adlî Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.40; Aykaç, *Adli Tıp Ders Kitabı*, s.8. Ayrıca Dr. Mustafa Hayrullah Diker, *Yarının Hakimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri* adlı eserinde, Hukuk öğrencilerinin Adli Tıp derslerine neden ihtiyacı olduğunu şöyle vurgulamıştır: “...bu iş şüphe yok ki sadece usul-i muhakemat-ı cezaiye ve ceza kanunları metinlerini ezberleyup tatbik etmekle olup bitmez. Suçluyu tedkik etmek istilzam ider. Suçluyu sadece işlediği cürmü nokta-i nazarıyla ve ceza kanunundaki maddelere göre mütalaa etmek yetmez. Mücrimin tıpkı biz hekimler bir hastaya bakarken yaptığımız gibi kaffe-i ahval-i hayatını ve ruhiyesini tedkik etmeli, hal-i hazırda cürmü işlediği dakikada tasavvur etmeli, asıl onu mazisi sevabı ve bilhassa istikbali itibariyle düşünmeli.” Mustafa Hayrullah [Diker], *Yarının Hakimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, Cihan Matbaası, İstanbul, 1928, s.3-4.
- 48 Gök-Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, s.7.
- 49 Ayrıca Tıbb-ı Adli Müessesesi içerisinde adli tabip yetiştirilmeye başlanmış, vilayetlerde adli tabiplikler ihdas edilmiş, adli tabip olmayan yerlerde ise Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde görüldüğü gibi memleket tabipleri bu görevi üstlenmişlerdir. Adnan Öztürel, “Memleketimizde ve Dünya’da Adli Tıp”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 18, sayı: 1, 1961, s.162.

- 50 Bilirkişilik tarihi üzerine yapılan araştırmalarda ehl-i vukuf ve ehl-i hibreler tek çatı altında toplansa da bu kişilerin görev ve niteliklerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Şafak'a göre, İslam tarihinde yer alan ehl-i vukuf, ehlü'l-ilm, ehlü'l-basire ve ehlü'l-hibre aynı anlama gelmektedir. Ona göre ehli vukuf, dava konusu olan hukuki uyuşmazlıklar ve ispat konularında özel ve teknik bilgisine başvurulmuş kişiye denir. Abacı ise erken tarihli bir çalışmada Tanzimat öncesinde bilirkişileri, atanmış ve fiili olarak ikiye ayırmaktadır. Lonca üyeleri arasında özel ve teknik bilgiye sahip olan kişiler gerekli seçim aşamalarını geçtikten sonra berat alarak ehl-i hibre sıfatıyla mahkemelerde hizmet vermeye başlamaktadırlar. Abacı bundan dolayı mezkûr grubu atanmış bilirkişiler olarak tanımlamıştır. Fiili bilirkişiler ise, ehl-i vukuf olarak bilinen kişilerdir. Bu kişiler, yine ehl-i hibreler gibi lonca içerisinde yer alan uzman kişilerdir ama ehl-i hibreler gibi sürekli hizmette değillerdir. Ehl-i vukuf, kendilerine başvurulduğu zaman bilirkişilik görevini üstlenmektedirler. Ayışın ise bilirkişilik üzerine yaptığı çalışmada, ehl-i vukuf ve ehl-i hibrenin bilirkişi olarak tanımlanmasına rağmen farkları olduğuna değinmiştir. Ona göre ehli vukuf, nafaka tayini, miras, toprak sınırı belirleme, tereke tespiti, mihir, evlilik ve boşanma davaları gibi özel ve teknik bilgi gerektirmeyen konulara bakarken, ehl-i hibreler ise ehl-i vukuf, nazaran teknik bilgiye sahip olup, gerektiğinde mahkemelerde bilgisine danışılan kişilerdir. Ayışın, Abacı ve Şafak'ın çalışmalarına baktığımız zaman, bilirkişiler her ne kadar farklı adlarla ve farklı niteliklerle tanımlansalar da konumuz bağlamında tıbbi bilirkişiler, şer'iyye mahkemelerinde hem ehl-i vukuf hem de ehl-i hibre adı altında görev yapmışlardır. Ali Şafak, "Ehl-i Vukuf", *TDVİA*, cilt: 10, 1994, s.531-532; Nurcan Abacı, "Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 3, sayı: 3, 2002, s. s.77-79; Sercan Ayışın, "Osmanlı Devleti'nde Bilirkişilik (İstanbul Örneği)", İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.16,27.
- 51 Mustafa Hayrullah [Diker], *Yarının Hakimlerine Tabebet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, s.161,170.
- 52 *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havâss-ı Refîâ) 49 Numaralı Sicil (H. 1054/M.1644)*, (Ed. Coşkun Yılmaz), İSAM, İstanbul, 2011, s.196 Aktaran: Ayışın, "Osmanlı Devleti'nde Bilirkişilik (İstanbul Örneği)", s.46-47.
- 53 *134 Numaralı Kayseri Kadı Sicili*, s.26., Aktaran: Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yargılanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 22, sayı: 1, 2007, s.333.
- 54 Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesi'ndeki "Şühûdü'l-Hâl" Nasıl Değerlendirilebilir?", *Bilig*, sayı: 44, 2008, s.31-32. Ayrıca Şer'iye Sicillerinin Tıp Tarihindeki önemi için bkz. Ali Haydar Bayat, "Şer'iye Sicilleri ve Tıp Tarihimiz", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.39-40.
- 55 Şehsuvaroğlu-Özen, *Dünya'da ve Yurdumuzda Adlî Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, s.10; Nil Sarı, "Mekteb-i Tıbbiyye", *TDVİA*, cilt: 29, 2004, s.4; Elhac Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, s.19.
- 56 Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, s.169, 176.
- 57 Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", s.196-197; İlkan-Rasimoğlu, "Taşra'yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Memleket Hekimleri", s.2-3.
- 58 Bingöl, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları", s.1353.; Sedat Bingöl, "Osmanlı Devleti'nde Adli Olaylarda Kriminalistik Tekniklerin Uy-

gulanması ve Kriminalistik Biliminin Doğuşu”, XVI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2010, s.1155.

- 59 BOA. DH. MKT. 1045/24 H. 3 Zilhicce 1323 M. 29 Ocak 1906.
- 60 BOA. DH. İD. 136/12, H. 27 Muharrem 1331 M. 6 Ocak 1913.
- 61 BOA. DH. MKT. 2815/51 H. 26 Rebiülahir 1327 M. 17 Mayıs 1909.
- 62 BOA. TFR. I. ŞKT 5/478 H. 17 Zilhicce 1320 M. 17 Mart 1903.
- 63 Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, s.63; Gök, Özen, *Adlî Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilâtlanması*, s.3.
- 64 Fatih Artvinli, “Osmanlı Devleti’nde Adlî Psikiyatri: Dr. Luigi Mongeri’nin Raporları, Tespitleri ve Bir Vaka Örneği”, *Kebikeç*, sayı: 47, 2019, s.237.
- 65 Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adli Tıp”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/5, 1947, s.42-43.
- 66 Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adli Tıp”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/5, 1947, s.43.
- 67 Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adli Tıp”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/4, 1947, s.31.
- 68 Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adli Tıp”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/7, 1947, s.70.
- 69 Osmanlı’da Adli Psikiyatrinin gelişimi ve vaka örnekleri için bkz. Nazlıer, “Geç Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e Adlî Tıp ve Bilirkişilik”, s.94-116.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. ZB. 2/69.
 BOA. İ. DH. 144/7419; 365/24152; 38/1171; 1295/101727.
 BOA. DH. İD. 157/17; 136/12.
 BOA. DH. MKT. 2815/51; 1045/2.
 BOA. A. MKT. MHM. 81/46.
 BOA. Y. MTV. 111/64.
 BOA. DH. MUİ. 43-1/12.
 BOA. A. DVN. MKL. 8/4.
 BOA. İ. DUİT. 59/51.
 BOA. TFR. I. ŞKT. 5/478.

2. Yayınlanmış Eserler

Abacı, Nurcan, “Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 3, sayı: 3, 2002, s.75-84.

Artvinli, Fatih, “Osmanlı Devleti’nde Adli Psikiyatri: Dr. Luigi Mongeri’nin Raporları, Tespitleri ve Bir Vaka Örneği”, *Kebikeç*, sayı: 47, 2019, s.233-268.

Aydın, Erdem, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, *OTAM*, sayı: 15, 2004, s.185-207.

Ayışın, Sercan, *Osmanlı Devleti’nde Bilirkişilik (İstanbul Örneği)*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Aykaç, Mehmet, *Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.

Bayat, Ali Haydar, “Şer’iye Sicilleri ve Tıp Tarihimiz”, *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.39-52.

Bingöl, Sedat, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 2006, s.1351-1363.

Bingöl, Sedat, “Osmanlı Devleti’nde Adli Olaylarda Kriminalistik Tekniklerinin Uygulanması ve Kriminalistik Biliminin Doğuşu”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 2010, s.1155-1170.

Bingöl, Sedat “Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı’da Adli Tababete Dair Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:26, sayı: 42, 2007, s.37-65

Bozkurt, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

Bynum, William, *Tıp Tarihi* (Çev. Nur Gökçeoğlu), Dost Yayınları, Ankara, 2014.

Cattaneo, Cristina-Ricardo Zaia, “Legal Medicine in Italy”, *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.198-210.

Coley, Noel G. “Alfred Swaine Taylor, MD, MRS (1806-1880) Forensic Toxicologist”, *Medical History*, cilt: 35, sayı: 4, 1991, s.409-427.

Cumston, Charles Greene, “Remarks on the History of Forensic Medicine from the Renaissance to the XIX. Century”, *The Green Bag*, sayı: 22, 1910, s.685-690.

- Davis, Ben, "A History of Forensic Science", *Medico-Legal Journal*, cilt: 53, sayı: 1, 1985, s.9-23.
- Demirer, Mustafa, *Dünya'da ve Türkiye'de Adli Tıp Yapılanmaları: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Isparta, 2007.
- Elhac Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)* (Haz. Aykut Kazancıgil), Özel Yayınları, İstanbul, 1991.
- Eyice, Semavi, "Dr. Karl Ambros Bernard ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'ye Dair Birkaç Not", *Türk Tıbbının Batılılaşması* (Haz. Arslan Terzioğlu, Erwin Lucius), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993, s.97-124.
- Fahmy, Khaled, "The Anatomy of Justice: Forensic Medicine and Criminal Law in Nineteenth-Century Egypt", *Islamic Law and Society*, cilt: 6, sayı: 2, 1999, s.224-271.
- Gnjidic, Zivka-Stella Fatovic-Ferencic, "Medical Expertise as a Historical Phenomenon and Academic Discipline", *Acta Clin Croat*, sayı: 49, 2010, s.89-97.
- Gök, Şemsi-Cahit Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Gökçen, Ahmet *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.
- Hayrullah Efendi, *Makalat-ı Tıbbiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1843.
- İlkan-Rasimoğlu, Ceren Gülser, "Taşra'yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Memleket Hekimleri", *Lokman Hekim Journal*, cilt: 3, sayı: 1, 2013, s.1-6.
- Kâhya, Esin, *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitimi ve Türk Hekimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.
- Kâhya, Esin, "Bizde Disseksiyon Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", *Belleten*, cilt. XI, sayı. 172, 1979, s.739-759.
- Kaynar, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.
- Kemalpaşazade Said, *Vezaif-i Adliye-i Etıbba*, Alem Matbaası, İstanbul, 1306.
- Kırımlı Aziz Efendi, *İlm-i Emraz-ı Umumiye*, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1307/1890
- Kocatürk, Utkan, *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991.
- Koç, Sermet-Ümit Biçer, "Adli Tıbbın Tarihsel Gelişimi, Türkiye'deki Yapılanması ve Sorunları", *Klinik Gelişim Dergisi*, sayı: 22, 2009, s.1-5.
- Kolar, Alexander, Matt Lyall, Stephen Wills, "The History and Current Practice of Forensic Pathology in the United Kingdom", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.328-353.
- Krauland, W. "The History of the German Society of Forensic Medicine", *Forensic Science International*, 144, 2004, s.95-108.
- Lindemann, Marry, *Erken Modern Avrupa'da Tıp ve Toplum* (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ludes, Bertrand, "Forensic Medicine in France: History of Forensic Medicine", *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.108-124.
- Madea, Burkhard, *Handbook of Forensic Medicine*, Wiley Blackwell, Westsussex, 2014.
- Maskar, Üveis, "İslâm'da ve Osmanlılar'da Otopsi Sorunu Üzerine Bir Etüd", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, sayı: 39, 1976, s.286-301.

- Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adlî Tıp (I)”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/4, 1947, s. 29-34.
- Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adlî Tıp (II)”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/5, 1947, s.41-48.
- Mazhar Osman [Uzman], “Bizde Adlî Tıp (IV)”, *İstanbul Seririyatı*, XXIX/7, 1947, 69-71.
- Mustafa Hayrullah [Diker], Yarının Hakimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri, Cihan Matbaası, İstanbul, 1928.
- Nazlier, Yağız Fatih, *Geç Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e Adlî Tıp ve Bilirkişilik*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.
- Özen, Cahit, *Adlî Tıp*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1955.
- Özer, Fazilet, *Çivi Yazılı Hukuk Metinlerinde Suç ve Ceza*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2008.
- Öztürel, Adnan, “Memleketimizde ve Dünya’da Adli Tıp”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 18, sayı: 1, 1961, s.161-184.
- Öztürel, Adnan, *Adli Tıp*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1966.
- Payne James, J.J. “History of Forensic Medicine”, *Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine*, sayı: 2, 2016, s.539-567.
- Porter, Roy, *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi* (Çev. Gürol Koca), Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Preuss-Wössnet, Johanna-Burkhard Madea-Ingo Wirth-Gunther Geserick ve Eberhard Lignitz, “History of Forensic Medicine in Germany”, *History of Forensic Medicine* (Ed. Burkhard Madea), Lehmanns Media, Berlin, 2017, s.126-175.
- Şafak, Ali, “Ehl-i Vukuf”, *TDVİA*, cilt: 10, 1994, s.531-533.
- Sağlam, Tevfik, *Nasıl Okudum* (Haz. Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil), Nehir Yayınları, İstanbul, 1991.
- Sami, Şemsettin, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2014
- Sarı, Nil, “Mekteb-i Tıbbiye”, *TDVİA*, cilt: 29, 2004, s.2-5.
- Smith, Sydney, “The History and Development of Forensic Medicine”, *British Medical Journal*, cilt: 1, sayı: 4707, 1951, s.599-607.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N.-Cahit Özen, *Dünya’da ve Yurdumuzda Adlî Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974.
- Taş, Hülya, “Osmanlı Kadı Mahkemesi’ndeki “Şühûdü’l-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilig*, sayı: 44, 2008, s.25-44.
- Terzioğlu, Arslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması”, *Osmanlı*, cilt: 8, 1999, s.518-527.
- Tok, Özen, “Kayseri Kadı Scillerindeki Yargılanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 22, sayı: 1, 2007, s.327-347.
- Tuğlacı, Pars, *Tıp Sözlüğü*, Pars Yayınları, Ankara, 1978.
- Topuzlu, Cemil, *80 Yıllık Hatıralarım*, Topuzlu Yayınları, İstanbul, 2002.
- Uca, Alaaddin, *İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2009.
- Ülman, Yeşim Işıl, *Galatasaray Tıbbiyesi: Tıbbiye’de Modernleşmenin Başlangıcı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ülman, Yeşim Işıl, “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin 1846-1847 Öğretim Yılı Faaliyet Raporu”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı:4, 1998, s.117-148.

- Vanezis, Peter, "Forensic Medicine: Past, Present and Future: Medicine, Crime, and Punishment", *Medicine, Crime, and Punishment*, sayı:364, 2004, s.8-9.
- Vasfi Bey, "Hukuk ile Tababetinin Yekdiğerine Tesirleri", *Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt: 2, sayı: 4, Kanunusani 1335 (1919), s.191-208.
- Yıldırım, Nuran, "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, sayı: 3, 1979, s.443-459.
- Yıldırım, Nuran, "İstanbul'da Sağlık Hayatı", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Ed. Coşkun Yılmaz), cilt: IV, 2015, s.92-137.
- Yıldırım, Rıfat Vedat, "Agop Handanian (1834-1839): Forensic Medicine Professor in Imperial School of Medicine", *Journal of Medical Biography*, cilt: 24, sayı: 2, 2016, s.232-234.
- Yıldırım, Rıfat Vedat, Türkiye'de Adli Tıp Eğitimi'nin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933), İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- Yüksel, Ahmet, "Osmanlılar'da Otopsi", *Belleten*, cilt: LXXVII, sayı: 280, 2013, s.875-910.



Selanik Hamidiye Hastanesi'nde bir ameliyat

OSMANLILARDA ADLI OTOPSİ VE UYGULAMALAR

ÖLÜLER, DAVALAR, DOKTORLAR*

Ahmet Yüksel**

Otopsi kelimesi “auto” ve “opsis” kelimelerinden oluşan bir bileşimdir ve “kendini (içini) görme” anlamına gelmektedir. Otopsi; ölüm olgularında, ölüm sebebi, ölüm zamanı, ölenin kimlik tespiti, ölümün; kaza mı, cinayet mi, intihar mı, yoksa doğal ölüm mü olduğu hususlarında aydınlatıcı bilgiler elde edilmesine yardım eden, adli veya tıbbî gerekçelerle uygulanan çok önemli bir inceleme yöntemidir.¹

Otopsi ameliyatları hususî ve adli olmak üzere iki kısma ayrılır. Hususî otopsiler ya şahsın hayatta iken hazırladığı/hazırlattığı vasiyeti üzerine yapılır ya da ilmî maksatla ailenin izni alınarak yapılır. Ayrıca hususî otopsiler bulaşıcı hastalık şüphesi varsa hekimin isteği üzerine de yapılır. Adli otopsiler ise adliyi ilgilendiren konularda hekimin teklifi, hâkim ve savcının kararı ile yapılır. Adli otopsi birisi adli tabip olmak kaydıyla iki hekim tarafından yapılır. Mecbur kalındığı takdirde tek hekimle de yapılabilir.²

Bu çalışmayı daha çok ilgilendiren adli otopsi sayesinde ölüm nedenine ait kuşkular ile olgu hakkındaki gereksiz tahminler de ortadan kalkar. Otopsi ile gerçek ölüm nedeni ve şeklinin belirlenmesi, ileride ortaya çıkabilecek sorunların cevaplandırılmasına olanak sağlar. Otopsi, ölüm nedeni veya şekli ile doğrudan ilgili olmayan ancak bazı yönlerden önem taşıyan pozitif veya negatif bulguların tespit edilmesinde de yardımcı olur.³ Ölü muayenesi ve adli otopside amaç; tıbbî otopside olduğu gibi ölüm nedenini, ölüm şeklini ve orijinini, özellikle faili bilinmeyen cinayetlerde faile ait bulgu ve kalıntıları, ölüme yol açan alet türünü, birden fazla kişinin olaya katılıp katılmadığını, birden

* Bu makale, yazarın *TTK Belleten*'de (Aralık 2013, Cilt 77, Sayı 280, s. 875-910) çıkan “Osmanlılarda Otopsi” başlıklı makalesinden hareketle oluşturulmuştur.

** Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
ayuksel@cumhuriyet.edu.tr



Ameliyathane

fazla alet kullanılıp kullanılmadığını, zehirlenme olgularında toksik maddeye ait kalıntıları ve diğer kanıtları ortaya koymaktır.⁴

Adli otopsi uygulamaları

Osmanlılarda adli tıbbın batıyla hemen aynı tarihlerde başladığı ve bu hususta oldukça büyük bir mesafenin kat edilmiş olduğu mesele üzerine mesailerinin uzun bir kısmını ayırmış olan çoğu araştırmacı tarafından tarihî vesikalarla saptanmıştır. Adli tıbbın özüne uygun olarak; kişilerin ölüm sebeplerinin anlaşılabilmesi ve suçluların saptanabilmesinden imparatorluk idaresi kendisini mesul tutmuştur. Bu anlayış doğrultusunda girilen otopsi ameliyatları merkezî idare tarafından *“her şeyden evvel asayişin ve kamu hukukunun temin ve muhafazasında önemli bir nokta”*⁵ olarak tarif edilmiştir.

Yazımızda bazı örnek hadiseler üzerinden otopsi uygulamaları esnasında Osmanlı idaresince nasıl bir tavır takınıldığına dair bazı bilgiler sunmak, devletin otopsi hususundaki hassasiyetinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki; birkaç istisna dışında adli tıp

konusunda çizilmiş olan resmî, hukukî ve tıbbî çerçevenin dışına gerek resmî görevliler gerekse halk tarafından herhangi bir taşma hareketinin yaşanmasına katiyen müsaade olunmamıştır. Aksi bir durumla karşılaşılması halinde ise gereken yasal tedbirler süratle alınmış ve aynı şekilde de uygulama sahasına aktarılmıştır. Mesela görevlendirildiği halde otopsi ameliyatını icrada herhangi bir gecikmenin yaşanmasına sebebiyet vermek veya vazifeye itaatsizlik göstermek tabipler için görevlerine son verilmesi gibi bir yaptırımla karşılaşmaları manasına gelmekteydi. Kalkandelen Belediye tabibi Mustafa Hilmi Efendi 1903 senesinde bunu çok acı bir şekilde tecrübe etmişti. Nitekim Hilmi Efendi, Kalkandelen'e bağlı köylerden birinde öldürülen bir kıptînin cesedini keşif ve inceleme işini erteleyince hemen açığa alınmıştı. Tabip Efendi hadisenin ardından; erteleme keyfi olmadığına, o zamana kadar vazifesini layıkıyla yerine getirdiğine, bundan sonra da bir dakika dahi mesaisini sarf etmekten geri durmayacağına, velhâsıl affedilmesine dair arzuhalini Rumeli Müfettişliği'ne sunmuşsa da artık çok geç kalmıştı. ⁶

Mustafa Hilmi Efendi görevini uygulamada gösterdiği gevşeklikten ötürü açığa alınmışken sıradaki Osmanlı tabibi de hızlı davranmanın cezasını çekecekti. Şöyle ki Osmanlılar zamanında otopsi ameliyatlarının icra olunabilmesi için ölüm hadisesinin üzerinden 24 saat geçmesi gibi fennen kabul görüp, hukuken de hüküm altına alınmış olan bir uygulamanın mevcudiyetine rağmen Hanya memleket tabibi Wom'un giriştiği bir otopsi ameliyatı sırasında usule riayet etmemesi sebebiyle azledilmesi gerektiğine dair Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye'den bir açıklama yapılmıştı. ⁷ Yine halk da gerekli adli ve tıbbî incelemeler gerçekleştirilmeden ölümlerini defnedemiyordu. Mesela 1905 senesinde, Manastır kazasının Bukovo köyünde ölen Elini adındaki kızını gömmek üzereyken, pederine cesedin bir tabipçe incelenmeden defnedilemeyeceği hatırlatılmıştı. ⁸

Osmanlı gibi çeşitli milletlerden müteşekkil bir imparatorlukta ve o milletleri imparatorluk mekanizmasıyla bir arada tutan bağların iyiden iyiye gevşediği, daha doğru bir ifadeyle gevşetildiği bir süreçte icra sahasına konulan bazı otopsi ameliyatları merkezî idareyi oldukça rahatlatan eylemlerden birisi olmuştur. Zira azınlıkları ilgilendiren bütün hadiselerde olduğu gibi onların şüpheli bir şekilde ölmelerinden de artık Osmanlı Hükümeti'nin mesul tutulduğu bir sürece girilmişti. Hal böyle olunca hükümet temsilcileri de haklı oldukları durumlarda çıkış yolunu otopsi ameliyatlarının icrasında bulmuşlardır. 1890 senesinde meydana gelen bir hadisenin akışında merkezî idareye söz konusu çıkışta rastlamak mümkün olmuştur. Nitekim o senenin 12 Ocak tarihine tesadüf eden Pazar günü Kaffafiyen Oseb Efendi'nin oğlu Aram Efendi, Damad Mahmud Paşa'nın kethüdası Salih Bey'in hizmetinde bulunanlardan birisi ile ayaküstü sohbet ederken birdenbire yere düşerek, oracıkta ölecektir. Ölümün beyin inmesi (*sekte-i dimağ*)⁹ kaynaklı olduğu ilk muayenesini gerçekleştiren tabip tarafından ifade olunacaktır. Ardından Aram Efendi'nin cesedi defnedilmek üzere Beyoğlu'nda, Balıkpazarı'nda bulunan Ermeni kilisesine kaldırılmıştır. İşte tam bu noktada Osmanlı hükümeti ve yukarıda işaret olunan kaygı devreye girecek ve kimsenin ölümle ilgili herhangi bir itham ve yorumda bulunmaması için pederi Oseb Efendi'ye ceset üzerinde otopsi icra olunma-

sı teklif edilecektir. Teklifin kabul görmesinden sonra seçilen tabiplerle cesedin kaldırıldığı kiliseye gidilecek ve otopsi ameliyatı gerçekleştirilecektir. Ameliyat sırasında ölünün beyrinde ilk teşhisi doğrular bir alamet görülmemiştir. Aksine yüksek kan basıncından (*tehcüm-i dem*) dolayı akciğerindeki büyük damarlardan birinin tıkanarak nefesini kesmesi sebebiyle Aram Efendi'nin ölmüş olduğu tespit edilmiştir. Otopsinin ardından, pederini iknaya kâfi gelen bu tespitin diğer kimselerce de denilecek bir söz bırakmadığına dair bir açıklamada bulunma lüzumu hissedilmiştir. Bütün bu yaşananların ardından ceset kiliseden kaldırılarak Şişli'de bulunan Ermeni Kabristanı'na defnedilmiştir.¹⁰

Otopsi ameliyatları nasıl yapıldı?

Otopsi ameliyatlarıyla ilgili olarak Osmanlı Ceza Kanunu'nda şöyle bir ifade vardır: Birinin şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmesi üzerine ölümün yaralama, boğma, boğulma, zehirlenme veya diğer hangi surette meydana geldiğini saptamak için bir savcı veya sorgu hâkimi huzurunda Osmanlı tabipleri marifetiyle otopsi ameliyatı icra olunur.¹¹ Osmanlılarda otopsi ameliyatlarının ne şekilde uygulandığını daha iyi anlayabilmek içinse o devirde gerçekleştirilen ameliyatlara ilişkin ayrıntı arz eden otopsi raporlarından birkaçını incelemek yerinde olacaktır. Bu ayrıntılı raporlardan birisi Sivaslı Agop'a aittir. Agop'un otopsi ameliyatı bakteriyoloji laboratuvarında¹² yapılmıştır. 40 yaşlarında bir çiftçi olan Agop, 1894 senesi içerisinde Samsun'dan Gürcü kumpanyasına ait bir vapurla İstanbul'a getirilerek kaldırıldığı Yedikule Ermeni Hastanesi'nde ölmüştür. Ölümünün kolera tesirli olduğuna dair kimi şüpheler ortaya çıkınca cesedi üzerinde otopsi ameliyatı icra olunması lüzumu hâsıl olmuştur. Geç kalındığına dair tabipler arasında yaşanan oldukça sert tartışmalar arasında icra kılınan otopsi neticesinde ameliyata dair şöyle bir rapor hazırlanmıştır:¹³

Otopsisine ölümünden 45 saat sonra başlanılan Agop'un ilk bakışta güçlü bir bünyeye sahip olduğu ve bedeninin bazı bölgelerinde morluklar bulunduğu müşahade olunmuştur. Ardından tabip Koçoni tarafından gerçekleştirilen sondajla, tahlilleri yapılmak üzere vücudundan rengi koyu ve bulanık olarak 200 gr kadar idrar (*bevl*) çıkartılmıştır. Sondajdan sonra hastanenin tabiplerinden Kapril Efendi, cesedi, idrar kesesi civarından başlamak suretiyle göğüs boşluğuna kadar yarmıştır. Bunun ardından iç organların incelenmesine geçilecektir:

İç kaslar karaciğer (*kebed*) renginde, yani koyu kırmızı bir halde görülmüştür. Mide, karaciğer ve dalak (*tihâl*) üzerinde kan toplanması (*iharikan*) gibi herhangi bir anormalliğe rastlanılmamıştır. İnce ve kalın bağırsaktan (*em'â-i rakika ve galîza*) alınan parçalar da tahlil olunmak üzere bir şişeye konulup, mühürlenerek Tıbbiye Mektebi'ne gönderilmiştir. Ayrıca mide kısmen gaz kısmen de sıvı ile dolu bir vaziyette bulunmuştur. Böbreklerden (*kilye*) birisiyle karaciğerden alınan bir parça da ayrı birer şişeye konulup söz konusu mektebe gönderilmiştir. Kalın bağırsağın tortu kısmında ise açık renkte bir sıvıya rastlanılmıştır. Ayrıca ince ve kalın bağırsağın birer parçası açılıp yıkandığında bağırsak zarının üzerinde kan toplandığı görülmüştür. Ancak herhangi bir yaraya tesadüf olunmamıştır. Kalp çıkarılarak yarıldıkta birkaç küçük kan pıh-



Bir İstanbul Ermenisi



Hamidiye Etfal Hastanesi Bakteriyoloji Laboratuvarı

tısından (*alakat*) başka kayda değer bir şeye tesadüf olunamamıştır. Beyin dahi yarılıp incelendiğinde doğal halinde bulunmuş, yine böbreklerden birisi çıkarılıp yarıldıktan hakikî bir kan toplanması ile karşılaşıl原因mamıştır. Alınan parçaların tahlilleri gerçekleştirildikten sonra da ölüme dair kesin teşhisin konulacağı ifade olunarak Agop'un cesedi Baklalı'da bulunan kabristana defnolunmuştur.¹⁴

Ameliyatların icrasında nasıl bir yol izlendiğine ve kimlerin hazır bulunduğu dair bir diğer ayrıntılı raporsa Hanya Liman Reisi Sami Kaptan'a aittir. Sami Kaptan 1883 yılında, 40 yaşındayken ölmüştür ve yine kolera şüphesiyle cesedi üzerinde otopsi ameliyatı icra olunmuştur. Sami Kaptan'a otopsi uygulayan Hanya memleket tabibi Wom tarafından hazırlanan otopsi raporundaysa şunlar kayıtlıdır:

20 Temmuz'da ölen Sami Kaptan'ın otopsisini icra etmek üzere ölümünden üç buçuk saat sonra ve saat üç buçuk sularında hanesine gidilmiştir. Bir savcı, bir imam, bir müezzin ile İslam ahalisinden bazılarının yanı sıra¹⁵ karantina tabibi Daston'a vekâleten tabip Mösyö Nikolaindi ve zabıta memurları otopside hazır bulunmuşlardır. Haneye varıldığında ceset çarşafla örtülü, ayakları ve çenesi mendille bağlı ve kibleye yöneltilmiş bir vaziyette görülmüştür. İlk bakışta kaptanın, sağlığında kanlı bir mizaç ile kuvvetli azalara sahip

birisi olduğu müşahede olunmuştur. Ardından karın boşluğu yarılmıştır. İç organlarında tıbbi aykırı herhangi bir emare müşahade olunmamıştır. Lakin sadece ince bağırsağın içerisinde oldukça koyulaşmış bir vaziyette kan toplanmış olduğu görülmüştür.

Yine göğüs boşluğu (*cevf-i sadrî*) muntazam bir halde bulunduğu gibi akciğer (*rie*) ve yürekte de herhangi bir şüphe alametine rastlanılmamıştır. Aynı şekilde, yarılan kalp içerisinde tıbben olumsuz bir durumla karşılaşılmamıştır. Kalp damarları (*urûk-ı kalb*) ile zarı (*gışâ'-i kalb*) arasındaki mahal de her bir hastalıktan salim olduğu gibi, söz konusu mahalde sıvı bir maddenin (*mevad-ı saile*) toplanmadığı görülmüştür.

Son olarak, bir testere vasıtasıyla yuvarlak bir şekilde açılan kafatasının (*kıhf*) içini dolduran siyah kanın büyük bir kısmı akmıştır. Bundan sonradır ki Sami Kaptan'ın koleradan değil, beyinde şiddetli kan toplanmasından ölmüş olduğu kanısına varılmıştır. Ayrıca uyuşturucu bir maddenin cilt altına konulmasından dolayı basıncın şiddetinin artmış olduğu da ilave olunmuştur.¹⁶

Ameliyatlar icra olunduktan sonra sıra otopsilere ait raporların hazırlanmasındadır. Son örnekte daha açık bir şekilde görüleceği üzere rapora otopsinin nerede, ne zaman, kimlerin huzurunda ve kim tarafından yapılmış olduğuna dair bilgilerle başlanır. Bundan sonra uygulanan işlemler tek tek sıralanır. Sonuç kısmında ise eğer netleşmişse ölüm sebebi nakledilir, ayrıca tesadüf edilen belirtilerden yola çıkılarak ölüme dair bazı yorumlara yer verilir.¹⁷

Görüldüğü üzere her iki otopsi ameliyatı sırasında kafa, göğüs ve karın boşluğu denilen üç boşluk da açılmıştır. Bugün de CMUK'un 81. maddesi uyarınca her üç boşluğun açılması gerekmektedir. Bu boşlukların açılma sırası yoktur. Hekim istediği boşluğu açarak otopsiye başlayabilir. Ancak bugün daha ziyade kafa boşluğunun açılması suretiyle başlanılan¹⁸ otopsi ameliyatları Osmanlı hekimlerince bunun tam tersi bir istikamette icra olunmuştur. Burada hemen ifade etmek gerekir ki teknolojik gelişmeler dışarıda tutulacak olursa Osmanlılar döneminde uygulan otopsi ameliyatları ile bugünküler arasında çok büyük farklılıklar yoktur.

İddialar ve otopsi

Otopsi sayesinde ölümü meydana getiren unsurlara, kimliğe ve varsa sanıklar hakkında önemli detay bilgilere ulaşabilmekte ve dolayısıyla adaletin doğru bir şekilde ve zamanında yerine getirilmesi sağlanabilmektedir. Ölüm nedeniyle ilgili olmayıp, rastlantı sonucu bulunan ve önemsiz ayrıntı gibi görünen bir bulgu, olayın orijininin (intihar, kaza, cinayet, doğal) belirlenmesinde çok önemli olabilir. Bu bulgu ile ölümün nasıl, neden ve nerede meydana gelmiş olduğu belirlenebilir. Otopsi sayesinde ölüm nedenine ait kuşku ile olgu hakkındaki gereksiz tahminler de ortadan kaldırılmış olur. Otopsi ile gerçek ölüm nedeni ve şeklinin belirlenmesi, ileride ortaya çıkabilecek soruların aşılmasına ve soruların da cevaplandırılmasına olanak sağlar.¹⁹

İşte çalışmanın bu kısmında, incelenen 40'a yakın ölüm vakası iddia ve şüphelerin yanında otopsi ameliyatından sonra ortaya çıkan kesin neticeler açısından ele alınmak suretiyle Osmanlı adli tıbbının söz konusu ölümle ilgili şüpheleri ortadan kaldırma ve adaleti temin etme noktasında otopsi ameliyatlarından ne ölçüde istifade etmiş olduğuna dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Ancak hemen şunu da üzülerek ifade etmek gerekir ki incelenen bütün otopsi ameliyatlarının ayrıntılı raporlarına ulaşmak mümkün olamamıştır. Daha da kötüsü; resmî makamlar arasında gerçekleşen yazışmalarda otopsilere ait bir raporun mevcudiyetinden bahsediliyorken çoğu kez ilgili vesikalar arasında onlara tesadüf etmenin mümkün olamayışı; ölene, ölüm sebebine ve otopsi ameliyatının içeriği ile neticesinde ortaya çıkan görüntünün ölümle ilgili şüphe bulutlarını dağıtacak bir netliğe sahip olup olmadığına dair bilgilerden mahrumiyeti de beraberinde getirmiştir. Mesela 1908 senesinin Kasım'ında Zaptiye Nezaret'i'nden Beykoz Savcılığı'na çekilen bir telgrapta Anadolu Hisarı civarında sakin olan Ömer Efendi'nin ölen hanımının otopsi ameliyatının gerçekleştirildiğine dair Etibba Dairesi tarafından tanzim olunan bir raporun kendilerine gönderilmiş olduğundan bahsedilmişse de söz konusu rapora ulaşılammıştır.²⁰

Darp ve Otopsi

İncelenen otopsi ilintili ölüm vakalarından beşinin darp tesiriyle vukua geldiği iddia olunmuştur. Darba maruz kaldığı iddia edilenler arasında iki aylık bir bebeğin²¹ de bulunuyor olması oldukça esef verici olsa gerektir. Darp etmekle itham olunanlardan üçünün resmî görevliler olması ise dikkat çekicidir. Bunlardan birisi Mirliva Sadık Paşa'dır. Onun tarafından maruz kaldığı darbin tesiriyle öldüğü iddia edilen İsmail isimli şahıs, neticesinin ne olduğuna dair herhangi bir bilgiden yoksun kalınan otopsi ameliyatından ve ameliyata dair



Anadoluhisari



Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı

raporun da Zaptiye Nezareti'ne²² tesliminden sonra sessiz sedasız bir şekilde Üsküdar Kabristanı'na defnedilmiştir.²³ Lakin darp tesiriyle öldükleri iddia edilen şahıslardan diğer ikisinin Gayrimüslim tebaadan olmaları ise tarihinin son köşe başını tutmuş olan I. Dünya Savaşı arifesinde ve içerisinde en sıkıntılı demlerini yaşayan imparatorluk idaresini haylice zor bir durumda bırakmıştır. Üstelik idarî birimlerce bütün örtbas etme gayretlerine karşın ölenlerin darp edildiklerine dair iddiaların haklılık yanlarının ağır basması merkezî idarenin işini bir kat daha zorlaştırmıştır. Osmanlı bürokrasisini terleten otopsi ameliyatlariyle alakalı söz konusu gelişmeler hadiselerin seyri dikkatli bir şekilde takip edilince daha iyi anlaşılacaktır:

Bu hadiselerden ilki 1913 senesinde, Muş Sancağı'na bağlı Dartenis köyünde yaşanmıştır. İddiaya göre köyün davulcusu olan Milo adındaki Ermeni, Jandarmalarca maruz kaldığı darbin tesiriyle ölmüştür. Bunun üzerine bölge adliyesince başlatılan tahkikat kapsamında bir sorgu hâkimi, bir savcı muavin vekili ve bir de zabıt kâtabinin hazır bulunduğu sırada belediye tabibi tarafından Milo'nun cesedi üzerinde otopsi ameliyatı gerçekleştirilmiştir. Otopsi neticesinde davulcunun akciğer zarı iltihabından (*zâtü'l-cenb* hastalığından) ölmüş olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ancak bölgedeki Ermeni Murahhası olan Nersisi Efendi otopsi neticesini doğru bulmayacaktır. Murahhas Efendi'ye göre Milo mültezim ambarının sevki sırasında jandarmalarca maruz kaldığı darptan dolayı 10 gün süren keyifsizliğin ardından ölmüştür. Muş Mutasarrıflığı'na göreyse Murahhas Efendi bir yalancıdır. Çünkü davulcu köyün en fa-

kiridir. Dolayısıyla ne sevk edecek zahiresi ne de bir sevk hayvanı vardır. Mu-rahhas Efendi böyle davranarak ahaliyi hükümetten ziyade sahiplendiğini gösterme gayreti içerisindeydi. Muş Mutasarrıflığı'nın açıklamalarını inandırıcı bulan Bitlis Valiliği tarafından, olayın tekrardan tahkikini isteyen Dahiliye Nezareti'ne bu tür sorunların insanları birbirine düşürmek için sağdan soldan esen bir cereyanın mahsulü olduğuna dair bir izahatta bulunulmuştur. Dahiliye Nezareti ise her ihtimale karşın bu meselenin de diğerleri gibi İstanbul'daki Ermeni gazetelerinden birinde çarpıtılmış vaziyette neşredilme ihtimalini göz önünde bulundurarak, böyle bir haberle karşılaşıldığı takdirde tekzip edilmesi için Matbuat İdaresi'ne bir uyarıda bulunacaktır.²⁴

Otopsi ameliyatı adeta bir devlet meselesi haline dönüşen darp iddialı bir diğer ölüm vakası da 1915 senesinde İzmir'de yaşanmıştır. Maruz kaldığı darbin tesiriyle öldüğü iddia edilen Vasil isimindeki şahıs ise Rum milletindendir. Yunan sefaretinin de müdahil olmasıyla içinden çıkılmaz bir hal alacak olan hadise; İzmir'de bir bakkal dükkânı işleten Vasil'in bir hırsızlık olayından dolayı zanlı olarak bölgedeki polis memurlarınca tutuklanmasıyla başlamıştır. Akrabalarının iddialarına göre, Vasil gözaltı süresince şiddetli bir şekilde darba maruz kalmış, ardından sevk olunduğu hapishanede de her gün işkence görmüştür. Bu kadar işkenceye de dayanamayarak, ölümünden bir gün evvel kaldırıldığı Gureba Hastanesi'nde hayatını kaybetmiştir. Onun ölümünün darp kaynaklı olduğuna ilişkin akrabalarında şüphe uyandıran gelişmeler ise şunlar olmuştur: Evvela gerek hapishane gerekse hastane memurları akrabalarının Vasil'i uzaktan görmelerine dahi katiyen müsaade etmemişlerdir. Hatta vekâletnamesini hazırlamak için yanına varan adliye kâtibine dahi gösterilmemiştir. Ölümünden sonra da şehrin Tepecik Mahallesi'nde bulunan bulaşıcı hastalıklar hastanesine nakledilmiş ve orada ölenler hakkında eskiden beri uygulanmakta olan usullere uygun olarak hemen defnedilmiştir. Defin sırasında hazır bulunan Papaz Efendi'nin de Vasil'in tifo hastalığından ölmüş olduğunu ifade etmesi akrabalarına inandırıcı gelmemiş ve yaşananlardan İzmir Yunan Konsolosluğu'nu haberdar etmek suretiyle kendilerine devletçe tazminat ödenmesi taleplerini dile getirmişlerdir. Bunun üzerine konsolosluk tarafından Hariciye Nezareti'ne; akrabaların söz konusu taleplerinden başka ölüm vakasına dair hakikatin gün yüzüne çıkartılması için ceset üzerinde otopsi icra olunmasına, ameliyat sırasında kendileri tarafından tayin olunacak bir tabibin de hazır bulundurulmasına dair bir bildirimde bulunulmuştur.

Ancak yaşanan ve daha evvel yaşanmış olan şu gelişmeler Yunan konsolosluğunu da akrabalarla bir düşünmeye itecektir: Aydın Valiliği'nce icabının icrasına hemen girişileceğine dair bulunulan vaade rağmen otopsi ancak bu bildirimden altı-yedi gün sonra uygulanmıştır. Üstelik ameliyata ve neticelerine dair konsolosluğa resmî bir tebligatta bulunulmadığı gibi, konsolosun daha evvelki isteğine uygun olarak ameliyatta Yunanlı bir tabibin de hazır bulundurulmasına dair herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. 26 yaşında olan Vasil'in gözaltına alındığı tarihe kadar zinde ve sağlıklı bir vücuda sahip olduğu, morfin ve benzeri bir maddeye bağımlılığının da bulunmadığı saptanmıştır. Ayrıca ölümüne kadar hapishanede bulundurulması ve sadece ölümünden birkaç saat evvel hastaneye nakledilmesi Vasil'in tutuklu bulunduğu süre zarfında bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış olması ihtimalini bertaraf etmektedir.



Mirliya Sadık Paşa

Çünkü Papaz Efendi'nin beyan ettiği gibi Vasil tifo hastalığına tutulmuş olsaydı günlerce hapisanede alıkonulmak yerine hemen doğrudan bulaşıcı hastalıklar hastanesine nakledilirdi. Son olarak Vasil'in akrabaları ile adliye kâtibine gösterilmemesi ve cenazesinin sürat ve telaşla kaldırılmış olması da göz önünde bulundurulunca ölümün darp ve işkence tesirli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Şimdi, Yunan sefaretinin Babiali'den isteği Vasil'in ölümüne sebep olanların cezalandırılmaları ve ailesine tazminat ödenmesidir.

Yunan sefaretinin bu ısrarcı tutumundan sonra hemen ortaya çıkarılan otopsi raporunda ise şunlar kayıtlıdır: Divan-ı Harbe bağlı Eğin Gureba Hastanesi'nde ölüp, 12 Eylül'de defnedilen Vasil'in ölüm sebebinin kesin olarak tayini için ölümünden 4 gün sonra, yani 16 Eylül tarihinde, saat 12.00 civarında İzmir Divan-ı Harp savcılarında Hasan Fehmi, tahkik heyeti reisi Rifat Bey, Kemer Polis Karakolu Komiser Muavini Yusuf Ziya Efendi, Süvari Polislerinden Refik Efendi ve İzmir Belediye Tabibi Mehmed Ali Beyle birlikte Tepecik'teki bir kilisenin avlusunda bulunan kabre varılmıştır. Mezarıcı tarafından gösterilen kabir açtırılıp,²⁵ ceset tabutuyla beraber dışarıya çıkartılmıştır. Ceset kefen-den ayrıldıktan sonra gerçekleştirilen dış muayene neticesinde Vasil'in yaklaşık 35 yaşlarında ve orta ölçekli, zayıf bünyeli ve buğday renginde bir vücuda sahip olduğu kayıt altına alınmıştır. Kokmaya başlamış olan vücudunun dış kısmında darbe dair herhangi bir belirtiye rastlanmamıştır. Dış muayeneden sonra otopsi ameliyatına girilmiştir. Otopsi sırasında iç organların da gayet sağlıklı bir vaziyette bulundukları görüldükten sonra nihayet Vasil'in hapisanede duçar olduğu lekeli humma (*tifus-i nemeşi*) hastalığından öldüğü ortaya çıkmıştır.

Sıra hazırlanan raporun sert ifadelerle Yunan sefareti tarafına takdimine gelmiştir. Öncelikli olarak, konsolosun bu gibi meselelere herhangi bir müdahalede bulunma gibi bir hakka sahip olmadığına dikkat çekilirken sadece yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırmak için otopsi ameliyatının gerçekleştirildiği ifade olunmuştur. Kendilerine sunulan rapor ve zabıt varakasının içeriğinden de anlaşılacağı üzere Vasil, Yunan sefaretinin iddia ettiği gibi ne 26 yaşındadır, ne de sağlıklı bünyeye sahip birisidir. Kendisinin ölürken 35 yaşlarında olduğu ve ölümcül bir hastalığa tutulduğu saptanmıştır. Otopsi sırasında yabancı birisinin varlığına ihtiyaç duyulmadığından konsolosluktan tabip talebinde bulunulmamıştır. Nihayet iddiaların aksine Vasil'in hapisteyken yakalandığı lekeli humma hastalığından öldüğü de gün yüzüne çıkmıştır. Dolayısıyla Vasil'in ne karakolda ne de hapisanede darp edilme gibi bir hadise ile karşılaşmış olması söz konusu olamaz.²⁶ Bu açıklamalar elbette konsolosluğun Yunan tarafını haklı çıkarmak için sıralamış olduğu iddiaları çürütmeye yetecek nicelik ve nitelikten, dolayısıyla inandırıcılıktan uzaktır. En basitinden Vasil lekeli humma hastalığından ölmüşse cesedinin ilk defni sırasında Papaz Efendi de dâhil herkesin ölüm sebebi olarak Tifo hastalığı üzerinde yapmış oldukları ağız birliği nasıl oluyor da otopsi ameliyatından sonra tamamıyla farklı bir mecraya kaydırılabiliyor? Dolayısıyla dönemin askerî ve siyasî atmosferinden kaynaklanan endişeler otopsi raporunun hazırlanışı sırasında tesirini fazlasıyla hissettirmiş olmalıdır. Yoksa 1916 senesinde Osmanlı ülkesinde ölen Alman bahriyesine mensup Dams'ın Alman tabipleri tarafından gerçek-

leştirilen otopsi ameliyatına mantıklı bir zemin bulmak oldukça zor olacaktır: Dams, Tarabya'da, Kalender civarındaki bir bahçede arkadaşlarıyla birlikte alkol alıyor, sonra aralarında baş gösteren kavga sırasında bostan kuyusuna düşerek ölüyordu. Cesede otopsi uygulanması söz konusu olunca Osmanlı tabiplerinin sadece şahit sıfatıyla bulundurulacağı ameliyatın Alman tabiplerince icra kılınması yönündeki Alman tarafının isteği, bunun mevcut duruma muhalif bir hareket olduğunun üstüne basa basa kabul ediliyordu. Üstelik Alman askerinin imparatorluk ordusuna hizmet amacıyla Osmanlı ülkesinde bulunuyor olmasından dolayı buna herhangi bir itirazda bulunulmadığı da açıkça ifade edilmişti.²⁷

Zehirlenme ve Otopsi

Zehirlenme kuşkusu bulunan ölüm olaylarında şahsın gerçekten zehirlenip zehirlenmediğinin, zehirlenmişse toksik maddenin cinsinin tespiti yapılacak otopside alınacak olan numunelerin analizinden sonra mümkün olur.²⁸ Bugün²⁹ olduğu gibi Osmanlılar döneminde de zehirlenme iddiasıyla girilen otopsi ameliyatlarının neticeye ulaştırılmasında Kimyahaneler önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlılarda otopsi sırasında ölünün çıkarılan iç organları (*ah-*

Hamidiye Etfal Hastanesi kimyahanesi



şâ'-i dâhiliye) birkaç kavanoz, çömlek, şişe veya vazo içerisine konulur, ağızları da Etibba Dairesi mührüyle mühürlenmek suretiyle tahlil harçları olan 5 mecdiye³⁰ ile birlikte görevli memura teslim edilerek Kimyahane'ye gönderilirdi. Ayrıca zehirlenmeye sebep olduğu iddia edilen halihazırdaki maddelerin de kesin neticeye ulaşılabilmesi için Kimyahane'ye gönderilmesi elzemdi. Bugün ise cesetlerden alınan parçaların laboratuvarlara gönderilmesi aşamasında 4 kavanoz ve iki şişeden istifade olunmaktadır. Temizlenmiş kavanozlardan birincisine karaciğerden, böbrekten ve dalaktan parçalar; ikincisine mide ve muhteviyatı ile bağırsaktan parçalar; üçüncüsüne beyin hepsi ve son kavanoza ise akciğerden parçalar ve kalp konulmaktadır. Şişelere gelince birisine kan, diğerine de kavanoz içine konan tespit solüsyonu yerleştirilir.³¹ Osmanlılar da cesetten alınan iç organ numunelerini benzer bir tasnifle ve kavanozlar içerisinde Kimyahane'ye göndermekte ise de şişelerdeki kan ve tespit solüsyonundan istifadeyle tahliller yapmak ve bu sayede zehirli maddenin cinsini ve ölümle ilişkisini ortaya çıkarmak gibi bir gelişme gözlemlenememiştir. Ancak şurası kesindir ki Osmanlı Kimyahanesi'nde zamanına göre ileri seviyede denilebilecek, detaylı kimyasal ve fizyolojik incelemelerle analizler yapılmıştır.

Bu çalışmaya konu olan otopsi ameliyatlarının büyük bir kısmı zehirlenme iddiası ile icra sahasına aktarılmıştır. İddiaların büyük bir kısmı da içilen bir ilaca veya tüketilen bir yiyeceğe dayandırılmıştır. Mesela 1905 senesinde, Üsküdar'da Bulgurlu Mescid Mahallesi'nde ikamet eden Kemal Efendi'nin zevcesi Ayşe Hanım'ın yediği yiyeceklerden dolayı zehirlenerek öldüğü iddia edilince girilen otopsi ve Kimyahane tahlilleri neticesinde vücudunda 2 santigram kadar cıvadan³² başka mide ve idrar kesesinde (*mesâne*) zehre dair herhangi bir maddeye tesadüf olunamamıştır.³³ Aynı şekilde İranlı Süleyman adlı şahısca imal olunan bir ilacı içtiği günün ertesi öldüğü iddia edilen Lazari adlı şahsın yapılan tahliller neticesinde vücudunda herhangi bir zehirli maddeye rastlanmadığı Kimyahane memurları tarafından bildirilmiştir.³⁴ Kırk ikinci *Düstur*'da yayınlanan keşfiyât ve tahlîlât tarifesinde, bu tür tahlilin ücreti 5 mecdiye gösterilmiştir.

Kimyahane'de ne tarz tahlillerin yapıldığına dair bir iki misalle konuyu zenginleştirmek gerekir. Mesela, 1903 senesinde Karamürsel'de sakin Bosnalı Hacı Ali Efendi'nin bakkaldan aldığı müşhil haplarının kullanımı müteakip zehirlenmesi üzerine girilen otopsisinde sırasında midesinden çıkarılan 184 adet hap tanesi Kimyahane'de inceleme altına alınmıştı. Hangi maddeden mamul olduklarını anlamak için birkaçı kesildiğinde, hapların kokusuz³⁵ ve pek acı olmalarının yanı sıra beyaz, kırmızı ve sarı renkteki toz tanelerinden müteşekkil bir hamurdan imal edildikleri anlaşılmıştır. Tahlili yapılan hap hamurunun da nişasta hububatından başka sarısabır otundan³⁶ mamul tozla, anason ve kırmızı böceği tozlarının bileşiminden imal edilmiş bir karışım olduğu saptanmıştır. Hamurundan çıkarılan 15 santigram kadar sarısabır otundan başka, ne haplarda ne de iki kavanoz içerisinde Kimyahane'ye gönderilen vücudun iç organlarında ölüme sebep olacak başkaca bir zehirli maddeye tesadüf olunamamıştır.³⁷

Osmanlı Kimyahanesi'nde, otopsi kapsamında sıvı maddelerin tahlilleri

de yapılmak suretiyle ölüm vakasının hangi sebepten kaynaklandığı saptanabilmiştir. Mesela, Silivri kuyusu civarında bulunan Hancı Karagöz mahallesinde zehirlenerek ölen Razi adlı çocuğun otopsi ameliyatından sonra alınarak, iki vazo içerisinde Kimyahane'ye gönderilen mide ve bağırsakları (*ema*) ile diğer iç organları arasındaki sıvının, fenni usullere uygun olarak gerçekleştirilen tahlil neticesinde arsenikten³⁸ başka bir şey olmadığı ortaya çıkarılmıştı.³⁹

Katı veya sıvı maddeler üzerinden gerçekleştirilen tahlillerle, ölümlerin zehirlenmelere bağlı olarak meydana gelip gelmedikleri konusunda kesin neticelere ulaşma noktasında Osmanlı Kimyahanesi'nin oldukça başarılı bir çizgi-de bulunduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Belki de bu çizgiyi koruma çabasındandır bilinmez; bazen Kimyahane memurları ile otopsi ameliyatlarını gerçekleştiren tabipler arasında kimi sıkıntıların yaşanmış olduğu da gözlemlenmiştir. Mesela, Mehmet adındaki bir çocuğun kendisine içirilen ve içeriğinde morfin bulunan 3,5 kaşık şurubun tesiriyle öldüğü şüphesi üzerine girişilen otopsi ameliyatını icra eden tabiplerce hazırlanan raporun istenilen bütün ayrıntıları kapsıyor olmaması Kimyahane memurlarının tepkisine sebep olmuştur. Bu tepkiyi çocuğun tahlil neticeleriyle ilgili olarak hazırlamış oldukları rapordan sezinlemek mümkündür. Raporda evvela; 3,5 kaşık, yani 5,5 gram şurupta 1,5 miligram oranında morfin bulunduğu, ancak çocuğun hiçbir organında morfine rastlanılmadığı kaydedilmiştir. Ardından bu halin çocuğun afyonlu şuruptan içmediği, yani ölümün şuruptan kaynaklanmadığı anlamına gelmeyeceğine, ayrıca ölüm sebebinin tam olarak aydınlığa kavuşturulması için tesirli maddenin cins ve miktarının tayin edilmesinin de yeterli olmadığına dikkat çekilmiştir. Kesin neticeye ulaşabilmek, ancak çocuğun sağlık durumu ile afyona olan bağımlılık derecesinden başka otopsi esnasında organlar üzerinde görülmüş olan izlerin ne anlam ihtiva ettiklerinin de bilinmesi ile mümkündür. Dolayısıyla söz konusu hususları netleştirmenin otopsiyi uygulayan tabiplerin hazırlayacakları daha ayrıntılı raporlarla mümkün olacağı ifade edilmiştir.⁴⁰

Bunlardan başka Osmanlılar döneminde zehirlenme şüphesiyle otopsi ameliyatı icra olunan ölüm vakalarıyla ilgili olarak oldukça farklı, bir o kadar da ilginç iddialar ortaya atılmıştır. 1903 yılı kışında Tikveş'in Çarşı Mahallesi'nde ikamet etmekte olan Hüseyin kızı Ayşe böyle ilginç bir iddiayla mahkemeye başvurmuştu. Ayşe Hanım, pederi Hüseyin Ağa'nın nakit paradan müteşekkil olan servetine sahip olabilmek ümidiyle yakın akrabalarınca zehirlenerek öldürülmüş olduğu ve 4.000 lira civarındaki nakdinin de katillerce gasp edildiği iddiasındaydı. Bunun üzerine babasının cesedine otopsi uygulanmış ve iç organları da zehirlenme şüphesinde gerçeklik payı olup olmadığını gün yüzüne çıkarmak için kasabanın bağlı olduğu vilayetin Kimyahanesi'ne gönderilmiştir. Ancak Kimyahane tarafından hazırlanan rapora ulaşamadığından ölüm hadisesine dair başlatılan tahkikatın nasıl neticelendiği hakkında herhangi bir şey söyleme imkânından yoksun kalmıştır.⁴¹ 1909 senesinde yaşanan benzer bir hadisede de Karcıklı Yusuf adlı birisinin Govast'dan Oseb ve Mursik isimindeki şahıslarca zehirlendiği iddia olunmuştu. Söz konusu şahıslar gözaltına alınmışken ölünün midesi de gerekli tahlillerin yapılması için Tıbbiye Mektebi'ne gönderilmişti.⁴²

Zehirlenme şüphesiyle girişilen en ilgi çekici otopsilerden birisi de 1905

senesinin Temmuz ayında, Meliha isimli bir kadının cesedi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölümünden tam 6,5 ay sonra babası tarafından ortaya atılan iddiaya göre Vefa'da, Cemal Hanım'ın hanesinde kirayla ikamet eden Meliha Hanım hamileyken çocuğunu düşürmesi için kocası tarafından kendisine verilen karabaş⁴³ adında bir otun kullanımını müteakip ölmüştü. Kendilerine intikal eden bu iddiadan sonra İstanbul Bidayet Mahkemesi Savcılığı'nda görevli Simon, Dimitraki ve Feyzi Beyler ölüm sebebinin aydınlığa kavuşturulması adına ceset üzerinde otopsi ameliyatı icrasına karar vereceklerdir. Bu doğrultuda babasının kılavuzluğunda ve hep birlikte Meliha Hanım'ın defnedilmiş olduğu mahalle gidilmiştir. Kabrinden çıkarılan ceset tabutuyla uygun bir mahalle taşındıktan sonra kefeni açılmıştır. Vücudun bazı mahallerinin mumya⁴⁴ halinde bulunuyor olmasına rağmen büyük bir kısmının çürümüş olması sebebiyle bu durumdan pek bir şey istifade olunamayacağı ifade edilmiştir. Bu şartlar altında icra olunan otopsi ameliyatının ilk safhasına dair tutulan kayıtlar arasında ise şu bilgiler vardır:

Yumuşak dokular dövülmüş, diğer azalar da birbirinden ayrılmıştır.⁴⁵ Gerek göğüs kafesi (*kavsara-i sadrî*) içindeki organlar gerekse diğer iç organlar tamamıyla çürümüştür. Göğüs kafesi ve karın (*batn*) içinde, külçe ve sıvı halde bulunan göğüs kemiği (*azm-i kas*) ve bağırsak (*meâ'*) parçaları bir kavanoz içerisine yerleştirilmiştir. Ayrıca pamuklarla silinen kemiklerden (*izâm*) çıkan maddeler de ayrı bir kavanoza konulmuştur. Mühürlenmiş bu kavanozlar da karabaş maddesinin araştırılmasına yönelik tahliller için Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezareti'ne, mezarın dört bir tarafından alınan numune topraklarla⁴⁶ birlikte gönderilmiştir.⁴⁷

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane





Erzurum'da yaşanan zehirlenme iddialı bir başka ölüm vakası Osmanlı otopsi tarihine ilişkin önemli ayrıntıları bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan birisi otopsi girişiminin -en azından bu çalışma için- 1846 gibi oldukça erken bir tarihe tesadüf etmesidir. Diğer ilginç nokta ise o tarihlerde Osmanlı ülkesinde ölen yabancılara otopsi uygulamanın isteğe bağlı olduğudur. Arabistan Ordu Müşiri Ali Namık tarafından aktarılan söz konusu hadise genel hatlarıyla şu şekilde gelişmiştir: Erzurum İran maslahatgüzar vekili olan Ağa Hüseyin adındaki şahıs Erzurum müşiriyle gerçekleşen bir görüşmenin ardından konaklamakta olduğu Derviş Ağa Hanı'na giderken yolda bir ağrıya yakalanıyor, odasına vardığında ise safra ile karışık kan kustuktan on dakika kadar sonra ölüyordu. Hadise bölgedeki İran murahhasınca idarî makamlara bildirildiğinde hemen birkaç tabip tayin olunuyor ve ceset üzerinde gerçekleştirilen bazı incelemelerden sonra Ağa Hüseyin'in zehirlenmiş olabileceğine dair bazı alametler görüldüğü ifade ediliyordu. Bunun üzerine ölüm sebebinin kesin olarak ortaya çıkarılması için Erzurum karantina hekimi Dekimyon tarafından ceset üzerinde otopsi yapılması teklif olunmuştu. Ancak orada bulunan İranlı tacirlerin otopsiye rıza göstermemesinden sonra Ağa Hüseyin'in cesedi kenar şehirdeki kabristana defnedilmişti. Otopsi icra olunamayınca da tüccar arasında ölümle ilgili söylentilerin ardı arkası kesilmemişti. Kimilerine göre Ağa Hüseyin birkaç gün evvel *yüreğine giren yelden*, kimilerine göre ise bir gün önce İranlı Ağa Hekim adında birisinin kendisine ikram ettiği şerbetten zehirlenerek ölmüştü.⁴⁸ Dolayısıyla bu hadise yukarıda sunduğu önemli ayrıntıların yanında neticesiyle de otopsinin önemine işaret etmektedir.



Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane
teşrihhanesi

Salgın Hastalıklar ve Otopsi

Tarihi boyunca birçok bulaşıcı hastalıkla savaş vermiş olan imparatorluk idaresi ile söz konusu savaşta aynı saflarda yer alıp, haylice bir kayba uğrayan imparatorluk halkında bulaşıcı hastalıklara karşı nasıl bir tepkimenin husule gelmiş olduğunu burada uzun uzadıya izaha gerek yoktur. Mesela otopsi raporu yukarıda incelenen Sami Kaptan'ın koleradan öldüğüne dair iddiaların ortaya çıkması bile Hanya ahalisi arasında büyük bir panik havası yaratmaya yetmişti.⁴⁹ Bu panik ve korku havasındandır ki otopsiye sıcak bakmayan Osmanlı insanları ölüm şüphesi kolera, tifo gibi bulaşıcı hastalıklar olunca ameliyatların icra sahasına aktarılmasında herkesten daha istekli olmuştur. Hatta bazen söz konusu isteklilik ölümlerin kabirlerinden çıkarılmasına kadar uzanmıştır. Mesela, saray mutfağında misafir olarak kalan aşçı çırağı Bolulu Yunus'un cesedi, ölümünün ardından ortaya çıkan bazı şüpheler üzerine defnedildiği Maçka Kabristanı'ndan çıkarılmak suretiyle üzerinde otopsi ameliyatı icra olunmuştu. Ancak vücudunda zerre kadar da olsa şüphe uyandıracak herhangi bir alamet görülmediği otopsi raporuna not edilmişti.⁵⁰

Merkezî idarenin bulaşıcı hastalıklara karşı büyük bir korku taşımanın yanında daha başka endişeleri de vardı. Koleradan ölen Sivaslı Agop'un otopsi ameliyatının icrası sırasında söz konusu endişeleri görebilmek mümkündür: Nitekim ameliyatla ilgili süren tartışmalar arasında kolera gibi mevsim hastalıkları üzerine fennî tetkikler icra edilirken son derece dikkatli ve titiz davranılması gerektiği merkezî idare tarafından sık sık vurgulanmıştır. Çünkü Osmanlı ülkesinde böylesi hastalıkların varlığına ilişkin duyulacak en ufak bir haber

dahi İstanbul'un dışarıda "bulaşık" olarak tanıtılmasına sebep oluyor, bu tanıtım ise Osmanlı başkentine gelecekleri yollarından alıkoyduğu gibi, kaldırılmasına çalışılan karantinaların süresini uzatıyordu. Böyle bir gelişme ise devleti madden ve manen zarara uğratmaktaydı. Bunun içindir ki öyle şüpheli hastaların hemen resmî bir müşavere heyeti ile sıhhiye dairesinden bir iki tabibin de hazır bulunduğu sırada, bakteriyoloji fennine uygun olarak ve hiç vakit kaybedilmeksizin tedavilerinin yapılması, ölüm halinde ise oldukça titiz bir surette otopsi ameliyatlarının icra olunması gerekmektedir. Hastalar veya ölümlerle ilgili sağlıklı bir karara varabilmek ancak bu takdirde mümkün olabilmektedir.⁵¹ Üstelik daha 1853 senesinde yaşanan bir hadise sırasında devlet bu husustaki tutumunu açıkça ortaya koymuştu. Şöyle ki; Ohannes adındaki bir katoliğin bulaşıcı hastalıktan öldüğüne dair karantina idaresinin bildirimini üzerine cesedin Başpapaz nezaretinde defnedildiği Hariciye Nezaretine haber verilince hemen Katolik Patriği'ne hitaben bir tezkere kaleme alınmıştı. Tezkerede; bulaşıcı hastalıktan ölmüş oldukları iddia edilen şahısların keşif ve muayeneleri yapılmadan ve zabıtaya haber verilmeksizin defnedilmelerinin kanunlara aykırı⁵² bir hareket olduğuna dikkat çekilmiş ve huzura çağırılacak olan Başpapaza da benzer bir hadisenin yaşanması halinde cezalandırılacağı sert bir dille tembih olunması gerektiği ilgililere bildirilmiştir.⁵³

Yine ağırlık bulaşıcı hastalıklarda olmak üzere ölüm sebeplerine dair duyulan şüpheler bazı ordu mensuplarının cesetleri üzerinde de otopsi ameliyatı icra olunması lüzumunu ortaya çıkarmıştır. Mesela, Tirmovacık Hudut Bölüğü'nden Dereköy Kumandanlığı'na çekilen bir telgrafta bölükte ölen askerlerin otopsi ameliyatları icra olunduktan sonra o mahalde defnedildiklerinden bahsediliyordu.⁵⁴ Aynı şekilde Manastır Jandarma efradından olan Halil bin Hüseyin adlı asker de duyulan lüzum üzere gerçekleştirilen otopsi ameliyatından sonra defnedilmişti.⁵⁵

İşte Osmanlılardan bugüne, yaşanan bulaşıcı hastalıklar münasebetiyle kazanılan derin ve acı tecrübeler sayesinde ki Türkiye'de bulaşıcı bir hastalıktan öldüğünden şüphe duyulan şahıslar üzerinde yakınlarının rızası alınmaksızın dahi otopsi icra olunabilmiş ve bu hal 24 Nisan 1930 tarih ve 1953 Sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun 70. maddesiyle de hüküm altına alınmıştır.⁵⁶ Buna göre vakanın adli bir sorun taşımasının yanında diğer bütün durumlarda otopsi için hasta sahiplerinin yazılı izinlerinin alınması gerekmektedir.⁵⁷ Ancak yakın bir tarihte yapılan düzenlemelerle, ölüm sebebi kesin olarak anlaşıncaya kadar cesetlerin adliye ait olduğu hüküm altına alınmıştır. CMUK'un 79 ila 83. maddeleri böyle durumlarda nasıl bir yol izleneceğine dair hükümleri taşımaktadır.⁵⁸

Cinayet ve Otopsi

Osmanlılar döneminde otopsi ameliyatlarına konu olan ölüm vakalarına ait iddialar arasında cinayetler de yer almaktadır. Cinayet iddiasıyla cesedi üzerinde otopsi ameliyatı icra edilmesi isteminde bulunan şahıslar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutî idarenin tesisinde başlıca rolü oynanmış şahsiyetlerden birisi olan Mithat Paşa da bulunmaktadır. Saray ile Hicaz valisi arasında Mithat Paşa'nın ölümünden (1884) hemen sonra gerçekleşen bir dizi



Sultan Abdülhamid



Mithat Paşa'nın sürgün edilmesini tasvir eden gravür

yazışmadan böyle bir girişimde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Girişimin gayesi Mithat ve Damat Mahmud paşaların hastalıktan değil de daha başka sebeplerden ölmüş olabileceklerine dair gerek yerli ve yabancı basında yer alan haberlerin, gerekse bazı ileri gelen devlet temsilcileri ile halk arasında yayılmakta olan dedikoduların önüne geçebilmektir. Bu doğrultuda göstermelik olma ihtimali yüksek olan bir dizi yazışmadan sonra Hicaz valisi otopsi ameliyatlarını icra etmek üzere 20 Mayıs 1884 tarihinde Taif'e gitmiştir. 26 Mayıs'ta vali tarafından Yıldız'a takdim olunan bir tahriratta ise paşaların ölüm sebeplerine ilişkin ayrıntılı rapor ve mazbatalarla bazı jurnallerin saraya havale olunduğundan bahsedilecektir. Ancak saraydan mevzubahis vesikaların kendilerine ulaşmadığına dair yapılan açıklamaya rağmen vali 13 Haziran tarihli cevabî yazısında bunları göndermiş olduğunu yineleyecek, daha sonraki yazışmalarda ise ölüm raporlarına ilişkin herhangi bir göndermede bulunulmayacaktır.⁵⁹ Sarayın buradaki ısrarcı tutumunun paşaların ölüm sebeplerine ilişkin olarak kendisine atfedilen cinayet şüphelerini dağıtma gayesinden mülhem olabileceği akla gelmektedir. Söz konusu ölümlere dair çelişkilerin hala tam olarak bertaraf edilememiş olması elbette herhangi bir baskıya maruz kalınmaksızın ve tamamıyla fennî usullere uygun olarak girişilen bir otopsi ameliyatı ile yine aynı usul üzere hazırlanmış olan bir raporun mevcut olmayışından kaynaklanmaktadır.

Yukarıdaki örnek hadise otopsi ameliyatlarının önemine fazlasıyla vurgu

yapmaktadır. Paşalar kadar meşhur olmasa da Hadimli Mustafa'nın 1919 senesinde, Konya'da, Zindankale civarında ve toprakla örtülü bir vaziyette bulunan cesedi üzerinde icra kılınan otopsi de, bu ameliyatların; ölüm sebeplerinin aydınlatılmasındaki önemini ortaya koymaktadır. Yoksa otopsisini icra olunmadan Mustafa'nın boğazından bir iple boğularak öldürüldüğü nasıl anlaşılacaktı? Cinayetin ortaya çıkmasından sonra olayla ilgisi olduğu iddia edilen ve gözaltına alınan iki şahıs -belki de- suçlu oldukları halde ellerini kollarını sallayarak ulu orta dolaşacaklardı.⁶⁰ İskilavlı Gorgi, Siroz Mebusu Dalçof Efendi'ye sunduğu arzuhalinde tam da böylesi bir eksiklikten yakınıyordu. Çünkü Gorgi'nin kardeşi kasıtlı olarak öldürülmüşken, cesedi keşfe gelen memurlara nüfuz sahibi olan katiller tarafından kendi kendisini vurduğu şeklinde bir şerh düştürülmüştü. Şimdi ise Gorgi etrafta gezinmekte olan katillerin yakalanmasını, ayrıca tayin olunacak uzman tabipler vasıtasıyla kardeşinin cesedi üzerinde otopsi ameliyatı icra kılınmasını istiyordu.⁶¹

Cinayet iddiasıyla girişilen son örnek otopsi ameliyatı ise 1906 tarihlidir. Otopsisini yapılsa Tuzla'da ikamet etmekte olan İran tebaasından Kasap Ali Rıza'nın üvey oğlu Mehmed Cemaleddin'dir. Ancak Etibba Dairesi tarafından hazırlanan otopsi raporunda vücudunda cinayete dair herhangi bir alamete tesadüf olunmadığı ve kendisinin beyin kanamasından (*ihhtikan-ı dimağiyeye*) öldüğü kaydedilmiştir.⁶²

Yanlış Tedavi/İlaç ve Otopsi

Osmanlılar zamanında otopsiye konu olan ölümlerden bazılarının da tabiplerin yanlış tedavisinden veya tavsiye ettikleri ilaçların yan etkisinden kaynaklandığına dair iddialar ortaya atılmıştır. Mesela, 1906 senesinde Tabip Aleksandros Efendi tarafından uygulanan yanlış ve kötü tedaviden dolayı bir kadının öldüğü iddiasıyla Zaptiye Nezareti'ne başvuruda bulunulmuştu. Bunun ne derece doğru olduğunu saptamak için de kadının cesedi üzerinde otopsi icrası lüzumu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda nezaret bünyesindeki tabiplerce uygulanan otopsi ameliyatından başka, tahlilleri yapılmak üzere kadının çıkarılan iç organları da Umum-i Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'ne gönderilmiştir.⁶³

Yanlış ilaç kullanımı neticesinde gerçekleştiği iddia edilen ölüm vakalarından biri ise 1902 senesinde, İstanbul'da yaşanmıştır. İddiaya göre Başibüyük Köyü'nde sakin olan Halil Çavuş adlı şahıs Kartal Belediye tabibi tarafından kendisine verilen ilacın kullanımını müteakip ölmüştü. Cesedin keşfine gönderilen memurun hazırlayarak Üsküdar Mutasarrıflığı'na takdim ettiği raporda ölümün gerçek sebebinin anlaşılması için vakit kaybedilmeksizin otopsi ameliyatının icra olunması lüzumuna dikkat çekiliyordu. Bu raporla birlikte söz konusu ilaçlar da tahlilleri yapılmak üzere mutasarrıflık kanalıyla Zaptiye'ye, oradan da Tıbbiye Mektebi'ne havale olunmuştu.⁶⁴ Ancak tabiplerin yanlış tedavi ve tavsiyelerinden kaynaklandığı iddia edilen bu ölümler neticesinde girişilen otopsi ameliyatlarına ilişkin raporlara ulaşmak mümkün olmadığından iddiaların doğruluk dereceleriyle ilgili herhangi bir yorumda bulunma imkânı da hâsıl olmamıştır.

Son olarak, incelenen vesikalar arasında bir de boğulma neticesinde giri-

şilmiş olan otopsi ameliyatı vardır. 1919 tarihli bu ameliyat Kalyos Köyü'nden Yorgioğlu Tanaş ismindeki ve 16 yaşındaki bir çocuğun Çekmece Gölü civarında, Niko Çeşmesi'nde ölmesi neticesinde gerçekleşmişti. Çekmece hükümet tabipleri ve Belediye tabibi tarafından icra kılınan otopsi ameliyatı neticesinde çocuğun boğularak ölmüş olduğu teyit edilmişti.⁶⁵ Belki sudan çıkarılan bir ceset için boğulmaktan başka bir ölüm sebebi aramak yadırganıp, otopsi ameliyatına girilmesi de gereksiz olarak değerlendirilebilir. Ancak boğulanlar üzerinde uygulanan otopsi; kişinin ölümünün suda boğulmaya bağlı mekanik asfiksi sonucu meydana gelip gelmediği, kişinin ölmeye evvel alkol, uyutucu veya uyuşturucu alıp almadığı, ölümüne tesir eden bir darp-cebir işareti rastlanıp rastlanmadığı veya soğuk suyun aniden sinirlere bir inhibisyon yapıp yapmadığı gibi sorulara cevaplar üretebilmek,⁶⁶ dolayısıyla ölüm sebebini net bir şekilde açığa çıkarmak adına büyük bir öneme sahiptir.

Otopsi Ameliyatlarına İlişkin Malî Sorunlar

Osmanlılar zamanında en az otopsi ameliyatlarının uygulanması kadar üzerinde tartışılan meselelerden birisi de gerek ameliyatları gerçekleştiren tabiplere ödenecek ücretlerin, gerekse ameliyatlarda kullanılan malzeme bedellerinin hangi kanallardan karşılanıp, tabiplere ne şekilde tahsis edileceği olmuştur. Mesela, Ankara Vilayeti'nden Umum-i Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'ne çekilen telgrafla; belediye tabiplerinin otopsi ameliyatlarında kullanacakları sandık, çanta, özel şırınga, kavanoz vs. malzemelerin hangi türden olmaları gerektiğinin, yerel idarî birimlerce nereden ve kaçır kuruşa temin edileceklerinin belirsizliğinden dem vurularak, kendilerinin bu hususta aydınlatılması istenilmişti.⁶⁷

Ücretlere dair hükümlerin belirsizliği ve süreklilik göstermemesi bu husustaki karışıklığı daima gün yüzüne çıkarmıştır. Denizli Sancağı Belediye Tabibi Şakir Efendi tarafından 1898 senesinde Adliye Nezareti'ne takdim kılınan arzuhalde, bazen mezarlıklardan çıkartılan çürümüş ve kokmuş cesetleri de kapsayan otopsi ameliyatlarının uygulanması meselesinin söz konusu açıklıktan uzak oluşu dile getirilecektir. Şakir Efendi, otopsi uygulamasında koku giderici olarak kullanılan ilaçlara ait ücretlerin kendilerine ödenmesi sırasında bir ikilem yaşanmakta olduğundan bahsederken, üç beş gün gibi kısa bir süre önce defnedilmiş olan cesetler üzerinde gerçekleştirilecek otopsi sırasında da bu ilaçların kullanımının söz konusu ücret kapsamına dâhil edilip edilmeyeceği hususunda kendisinin aydınlatılmasını talep etmektedir. Bunun üzerine Adliye Nezareti'nden Denizli'deki ilgililere; ölünün sadece bir uzvunun incelenmesinin dahi otopsi demek olacağına dair bütün vilayetlere tebliğ kılınmış olan bir kararnamenin mevcudiyeti hatırlatılırken, Şakir Efendi'nin mağduriyetinin de giderilmesi bildirilmiştir.⁶⁸ Anlaşılan o ki benzer hadiselerin yaşanmasından dolayı söz konusu kararname 1902 senesi içerisinde bütün vilayetlere ve mutasarrıflıklara hitaben bir kez daha gönderilmiştir. Buna göre alenen işlenen suçların incelenmesi için gönderilen tabip ve memurlardan başka kamu hukuku adına celp olunan şahitlere verilecek ücret ve harcırahlarla beraber otopsi ameliyatlarına ilişkin diğer harcamaların hemen ödenmesi gereken adli masraflardan olmasına binaen ödeme hususunda herhan-

gi bir ertelemeye mahal vermenin uygunsuzluğuna dikkat çekilerek, bunların hemen ödenmeleri gerektiği ilgililere hatırlatılmıştır.⁶⁹

Cinayet iddiasıyla girilen otopsi ameliyatlarında kullanılan ilaçlarla, ameliyatları gerçekleştirmek üzere olay mahalline giden tabiplere ödenecek ücretlerin de daha sonra mahkeme kararı ile haksızlığı sabit olacak taraftan tahsil edilmek üzere mal sandıklarından karşılanması hükme bağlanmıştır. Ancak içinde bulunulan ekonomik güçlükler sebebiyle ücretlerin halk kesiminden tahsili o kadar da kolay olmamıştır. Mesela, kocası Palaz Ali tarafından maruz kaldığı darbin tesiriyle öldüğü iddia edilen Habibe Hatun'un otopsi ameliyatını icra eden tabipler mevzubahis zorlukla karşılaşmışlardır. Çünkü fakirliklerinden dolayı davalı ve davacı olan taraflardan ücret tahsiline gidilemeyince bahsolunan usul üzere mal sandığına başvurulmuştur. Ancak gereksiz akçe sarfına sebebiyet vereceği bahanesiyle sandık herhangi bir ödeme yapmaktan kaçınmıştı. Bunun üzerine Beykoz Kazası Kaymakamlığı'ndan Maliye Nezareti'ne sunulan tahriratta; ülkede süregiden bu çaresizliğin *"âdil ve hakkın vâsita-i te'mîni olan ameliyyât-ı mukteziyyenin"* icrasını hem geciktirmekte hem de engellemekte olduğundan bahsedilerek, bunun kesin bir surette halledilmesi kendilerinden talep olunmuştur.⁷⁰

Fakat otopsi ücretlerini alamayan tabiplere yardımcı olunmasını isteyen vesikaların çokluğundan ve sıklığından anlaşılan o ki ücretlerin tahsis edilmesi problemi imparatorluğun çöküşüne kadar süregitmiştir. Bu nedenle de devlet merkezi ile çeşitli vilayetler arasında ücret sorununa ve bu sorunun aşılması aşamasında neler yapılabileceğine dair yoğun bir yazışma trafiği yaşanmıştır. Mesela Edirne Vilayeti'nden Umum-i Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'ne takdim olunan bir tahriratta Tıbbiye Cemiyetince kararlaştırılan otopsi ücretlerinin tabiplere sırf kamu hukukunu muhafaza adına eksiksiz ve peşin surette ödenmesinin gerekliliğinden, aksi takdirde onları vazifelerini ifaya zorlamanın uygunsuzluğundan bahsedilmişti.⁷¹

Bazen de tabiplere hak ettikleri otopsi ücretlerinin ödenmesi aşamasında imparatorluğun en üst makamları dahi devreye sokulmuştur. Mesela, Fırta Nahiyesi tabibi, Alibey köyüne giderek gerçekleştirdiği otopsi neticesinde alması gereken ücretin ödenmesi aşamasında kendisine yardımcı olunmasını istediği Karesi Mahkemesi'nin umursamaz tavrıyla karşılaşınca mağduriyetini ifade eden arzuhalini evvela Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reisliği'ne takdim etmiştir. Ardından arzuhalini bu kanalla Dahiliye'ye, oradan da Adliye Nezareti'ne havale olunacaktır. Nihayet tabip efendinin mağduriyetinin ortadan kaldırılmasına dair Adliye Nazırı imzalı emir Karesi Ceza Mahkemesi Riyaseti'ne gönderilecektir.⁷² Aynı şekilde Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Bolvadin'in Yakacık Nahiyesi'nde şüpheli bir şekilde öldüğü iddia edilen bir kadının cesedi üzerinde otopsi ameliyatı icra eden Aziziye Kazası Belediye Tabibi Hıfzı Nuri Efendi kadının kocasının fakir olmasından dolayı otopsi ücretinin tahsisi hususunda mağdur edilecektir. Bunun üzerine kendisine yardımcı olunması noktasında başvuruda bulunduğu yerel idarî birimlerin aldırılmaz tavırlarıyla karşılaşınca -bir önceki misalde olduğu gibi- son çare olarak Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reisliği'ne halini arz edecektir. Belediye tabiplerinin bu şekilde kanuna muhalif muamelelere maruz kalmalarının



Adliye Nezareti

uygunsuzluğuna dikkat çekilmek suretiyle mesele Dahiliye Nezareti'ne intikal ettirilecek, oradan da Hüdavendigâr Vilayeti'ne çekilen telgrafla Hıfzı Nuri Efendi örneğinden hareketle tabiplerin otopsi ameliyatlarını gerçekleştirmek için sarf ettikleri masrafları, geçimlerini ucu ucuna sağlamakta oldukları maaşlarından karşılamak mecburiyetinde bırakıldıklarından, bunun da kendilerini haylice geçim sıkıntısına düşürmekte olduğundan, dolayısıyla otopsi ücretlerinin derhal kendilerine ödenmesi gerektiğinden bahsedilecektir.⁷³ Oysa ki Adliye Nezareti; cinayet, zehirlenme ve boğulma gibi sebeplerden kaynaklanan ölüm vakalarını incelemek için olay mahalline sevk olunan tabip, memur ve şahitlere verilecek ücret ve harcırahların yanı sıra otopsi masraflarının da ertelenmeden karşılanması gerektiğini her fırsatta bütün vilayetlere tebliğ etmekten geri durmamıştır.⁷⁴

Daha sonraki yıllarda ise tabiplere otopsi ücretlerinin tahsisi aşamasında hazineyi zarara uğrattığı gerekçesiyle mal sandıklarından istifade olunması seçeneğinin devre dışı bırakılmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü davacıların ödeme güçlerinin olup olmadığına bakılmadan otopsi masraflarının mal sandıklarından temini, ayrıca haksız çıkan tarafların uzun süre otopsi ücretlerini ödememeleri mal sandıklarının az zaman zarfında boşalması gibi bir neticeyi doğurmuştur. Bundan dolayıdır ki 16 Ekim 1902 tarihinde bütün vilayetlere



Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı

gönderilen emirle mal sandıklarına ödenmemiş olan ücretlerin süratle tahsil olunması idarecilere bildirilmişti.⁷⁵

Merkezî idarenin yetersiz ve belirsiz tedbirleri karşısında tabiplerin bazen kendilerince çözüm yolları üretmeye çalıştıkları da görülmektedir. Hazırladıkları otopsi raporlarını mahkemeye teslim etmeme tabiplerin başvurduğu tedbirlerden birisi olmuştur. Mesela, Haymana kazasında 2 aylık bir bebeğin maruz kaldığı darbin tesiriyle öldüğü iddiası üzerine girişilen otopsi ameliyatını icra eden belediye tabibi otopsi ücreti olan 300 kuruşu almadan otopsi raporunu ilgililere vermeyeceğini ifade etmişti.⁷⁶ Bundan daha kötüsü ise ücretlerin ödenemediği durumlarda otopsi ameliyatlarının icra sahasına aktarılmaması gibi bir engelle karşılaşmak olmuştur. Nitekim, Ergiri Sancağı'nın Nepravişte köyünden olan Hasibe Hanım arzuhalinde kocası Ömeroğlu Vehbi'nin köylüleri Nafiz Ulvi tarafından yaralanmasından bir ay sonra öldüğünü ifade ettikten sonra tabibe ödenmesi gereken ücreti ödeyemediğinden otopsi ameliyatının, dolayısıyla hukukun uygulamaya konulamadığından yakınuyordu.⁷⁷ Aynı şekilde otopsi kapsamında girişilen tahlil harçlarının ödenmemesinin kaidelere aykırı olduğuna, tahlil için gönderilecek her bir parça için 5 mecdiye ödenmesi gerektiğine ve bundan sonra harçların ödenmemesi durumunda tahlillerin yapılmayacağına dair Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin talebi üzerine 25 Aralık 1893 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden bütün vilayetlere hitaben bir bildirimde bulunulmuştu.⁷⁸

Konu sorunlardan açılmışken son olarak şunu da belirtmekte fayda var ki; tabiplerin ücretlerini alamamaktan başka otopsi ameliyatlarıyla ilgili olarak karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri de vazife sahalarından oldukça uzak bölgelerde görevlendirilmeleridir. Sandıklı kazasına bağlı Şeyhli Nahiyesi tabibi Yakup çalıştığı nahiyeden saatlerce mesafe uzaklıkta bulunan bir köydeki vukuatın keşfine gönderilince Adliye Nezareti'ne sunduğu arzuhalinde söz konusu sorunu dile getirmekten çekinmeyecektir. Tabip Yakup'un üst makamlardan isteği mecbur kalınmadıkça otopsi ve diğer adli hususların icrası için belediye tabipleri bulunan mahallere dışarıdan bir tabibin çağırılmasıdır.⁷⁹ Türkiye'de tabiplerin bu sıkıntıları 1953 tarihli Adli Tıp Müessesesi Kanunu'nun 13. maddesi ile giderilmiştir. Buna göre adli tabipler, bulundukları yer ve vazifeler dışında herhangi bir mahal ve görevde istihdam olunamazlar.⁸⁰

Merkezî İdarenin Otopsi İçin Uygun Ortamı Sağlama Çabaları

Osmanlılar zamanında gerçekleştirilecek otopsi ameliyatlarının daha rahat ve sağlıklı bir ortamda sürdürülebilmesi adına çeşitli binaların inşası lüzumu ortaya çıkmış ve bürokratlar arasında buna dair yoğun bir yazışma ve danışma trafiği yaşanmıştır. Yapımı düşünülen binaların başında otopsi ameliyathaneleri gelmektedir. Ameliyathanelerin yapılması lüzumu ilk olarak Umum-i Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'nden Şûra-yı Devlet'e havale olunan bir tezkere ile gündeme getirilmiştir. Defnedildikten sonra ortaya atılan birtakım iddialardan dolayı kabirden çıkarılan cesetler üzerinde yapılacak otopsi ameliyatlarının öyle kabristanlarda, taş toprak içerisinde, birçok ahalinin gözleri önünde icra edilmesinin uygun olmayışı ve özellikle de diğer ülkelerin birçoğunda bu tarz yapıların mevcudiyeti, ameliyathanelerin inşasını gerektiren haller olarak sıralanmıştır. İkişer odadan ve kargir malzemeden müteşekkil surette düşünülen ameliyathaneler İstanbul'da çeşitli mezheplere mensup kabristanlarda yapılacaktır. Bu kabristanlar ise şu şekilde sıralanmıştır: Üsküdar-Karacaahmed Kabristanı-Miskinler Tekkesi civarı, Kasımpaşa Doymazdere, Topkapı Kabristanı içerisinde, Baklalı-Rum ve Ermeni kabristanları⁸¹ ile Eyüp, Edirneyolu, Silivri Kapısı, Beykoz, Kadıköy, Rumelihisarı ve Beylerbeyi kabristanları. Buraya kadar her şey yolunda gibi gözükmektedir. Lakin Osmanlı tarihini ilgilendiren hemen bütün meselelerde olduğu gibi konu binaların yapım finansmanını sağlamaya gelince işler sarpa saracaktır. Şöyle ki ameliyathanelerden her birinin 8936,5 kuruşla vücuda getirilebileceği hesap olunduktan sonra Şûra-yı Devlet bütün masrafin Zaptiye Nezareti'nce karşılanmasına karar verecektir. Buna karşın Zaptiye Nazırı 24 Haziran 1903 tarihli cevabî yazısında otopsi ameliyatlarının savcıların talep ve iddiaları üzerine icra edilmekte olduğu gerekçesiyle inşa masraflarının Adliye Nezareti'nden karşılanması gerektiğine dikkat çekecektir.⁸² Adliye nezaretiyse otopsilerin savcıların gösterdiği lüzum üzerine icra edildiğini teyit etmekle birlikte ameliyatların uygulama sahasına aktarılmasında Zaptiye'ye bağlı sağlık memurlarının görev aldığını bahane ederek masrafların Zaptiye Nezareti'nce karşılanmasının gerekliliğinden bahsedecektir.⁸³ Velhasıl her iki taraf da ödemeye yanaşmak niyetinde olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Üstelik Adliye Nazırının ödeme yapmamak için elinde kendince haklı olan bazı kozları daha

vardır. Mesela, savcılarca kamu hukuku adına talep edilen otopsi ameliyatları o kadar sık değil, senede sadece birkaç defa gerçekleştirilmektedir. Bu ameliyatlarda kullanılan ilaçlarla diğer ameliyat malzemeleri için ödenmesi gereken 3 liranın karşılığı olmadığından bu, daha sonra haksız çıkan taraftan tahsil olunmak üzere nezaret gelirlerinden karşılanmaktadır. Dolayısıyla ameliyathanelerin yapımı için gereken meblağın, bütçesinde inşaat kalemi olmayan ve diğer gelir kalemleri de alabildiğine yetersiz olan Adliye Nezareti yerine, Şura-yı Devlet'in de mevcut kararına uygun olarak Zaptiye veya Dahiliye nezaretleri tahsisatından karşılanmasının mecburiyeti ortadadır. Lakin daha sonra buna benzer yazışmalardan anlaşıldığı üzere hayli zaman geçtiği ve ameliyathanelere ait hesap pusulaları ile resimlerin de Sadaret'e takdim kılındığı halde bu hususta herhangi bir somut adım atılmamıştır.⁸⁴

Otopsi ameliyatlarının daha rahat ve sıhhatli bir şekilde icra sahasına aktarılması için 1908 senesinde Umur-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye teşkilatı içerisinde bir de morg idaresinin kurulması, buna bağlı olarak da bir morg binasının inşası lüzumu ortaya çıkmış⁸⁵ ve ameliyathanelerin aksine herhangi bir patırtıya mahal vermeksizin bu binanın yapımına girilmiştir. Buna göre inşaa masrafları Umur-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye bütçesinden karşılanacaktır. Gerekliliği ve önemi ayrıca belirtilmiş olan bu morg müessesesi için müstakil bir binanın inşasına kadar Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi'nden ameliyathane olarak istifade olunacaktır. Dolayısıyla bundan sonra gerek emniyete gerekse adliye ait olup otopsileri icap eden cesetlerin doğrudan Tıp Fakültesi'nde morg müessesesi olarak ayrılan bölüme nakledilmelerinin gerekliliği Umur-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'nin isteği üzerine Dahiliye kanalıyla Adliye Nezareti ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne tebliğ olunacaktır. Lakin bu tebligatın hemen ardından Etibba Dairesi kendilerine bir soru yöneltecektir: Peki defnedilen cesetlerin bir iddia veya ihbar üzerine o ölümle ilgili ortaya çıkan şüpheleri dağıtmak amacıyla kabirlerinden çıkarılarak, üzerlerinde otopsi ameliyatı icra etmek lazım gelse çürümeye ve kokuşmaya başlayanların uzak bir mahalden Tıp Fakültesi'ne sevk edilmeleri noktasında nasıl bir yol izlenecektir? Etibba dairesinin bu sorusuna verilen cevapsa; öyle cesetlerin yakın köylerle Eyüp ve Topkapı gibi memleketin oldukça uzak mahallerinden fakülteye sevk edilmeleri aşamasında sadece yaz mevsimlerinde biraz zorlukla karşılaşılabacağı, bundan başka herhangi bir sıkıntının yaşanmayacağı yönündedir.⁸⁶ Bugün cesetlerin memleket içinde taşınması sorunu Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun 230. maddesine dayanılarak hazırlanan bir talimatname ile çözüme kavuşturulmuştur. Buna göre; ceset, %5 asit fenikli suya batırılarak ısıtılan çarşafa sarılıp, lehimli teneke tabuta konulmak suretiyle taşınmalıdır.⁸⁷

Osmanlı Tıp Talebeleri ve Otopsi

Çalışmanın başında da dikkat çekildiği üzere, Doktor Bernard'ın girişimleriyle 1841 yılında yayımlatılan bir ferman sayesinde Avrupa'daki tıp okullarında olduğu gibi Türkiye'de de kadavralar üzerinde disseksiyon tatbikatı yapılmaya başlanmıştır.⁸⁸ Adli tıp dersleri de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin ders programında "Tıbb-ı Kanunî" adı altında yer almış ve bu dersin ilk hocası da



Mekteb-i Tıbbiye öğrencileri

yine Doktor Bernard olmuştur. Ayrıca Türkiye’de 1909 yılından itibaren Hukuk Fakültesi ders programlarında adli tıp dersleri önceleri seçmeli, daha sonra da mecburî olmak üzere okutulmaktadır.⁸⁹ Konunun uzmanlarının ortak görüşü; “tıbbî otopsilerin, ilmin gelişmesi için şahısların ölümüne sebep olan hastalıkları anlamak ve aynı zamanda tıp öğrenimi gören talebelerin bilgi ve tecrübelerini artırmak için yapıldığı” yönündedir.⁹⁰

Osmanlı idaresi de Tıbbiye’de okuyan talebelerin otopsi ameliyatları için gerekli olan bilgi ve beceriyi eksiksiz olarak öğrenmelerine çaba göstermiş, bu doğrultuda derslerin uygulamalı bir şekilde sürdürülmesi için çeşitli kanallardan kadavra teminine çalışılmıştır. Bugün dahi, kitaplarda teorisini okurken gerçekte yüz yüze geleceğini o güne kadar düşünememiş hekimlerin varlığından bahsediliyor olması⁹¹ bu girişimin yerindeliğine işaret etmektedir. Hekimbaşı’nın 1847 senesinde Sadaret’e takdim ettiği bir tezkereden anlaşıldığı üzere Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şahane teşrihhanesi için başlangıçta Sultan’ın iradesi doğrultusunda Tersane-i Amire Hapishanesi’nde ölenlerden istifade olunmuştur. Daha sonra bu usulden vazgeçilerek, uygulamalı otopsi derslerinde kullanılacak cesetlerin esir pazarından temini yoluna gidilmiştir. Lakin esir pazarının da ilga edilmesi sebebiyle uzunca bir müddet uygulamalı otopsi derslerine ara verilmek zorunda kalınmıştır. Bundan dolayıdır ki Hekimbaşı söz konusu tezkeresinde otopsi derslerini uygulamalı olarak anlatmadıkça, yani sadece kitap okumakla arzu edilen faydanın sağlanılamayacağına dikkat çekiyordu. Ona göre; otopsi derslerindeki bu aksayışın ortadan kaldırılmasının yolu yine ölen cariye ve gulamların düzenli ve sürekli bir vaziyette Tıbbiye’ye gönderilmelerinden geçmektedir. Bu gönderim işinin de belirli bir düzen içerisinde sürdürülebilmesi için ölenlerin hemen mektep idaresine bildirilmeleri gerekmektedir. Bu noktada kendilerinden istifade olunacak zümre esircilerdir. Onlara meseleye dair açık ve sıkı bir uyarıda bulunulacak,

bu işi teşvik için ölenleri haber verecek olan her bir esirciye 30 kuruş *ihbariye* ödenecektir. Sadaret, Hekimbaşının bu tekliflerinden özellikle cesetlerin mektep tarafına sevkini oldukça yerinde bulmuş, ihbariye ücretlerinin ödenip ödenmemesi konusunda kesin bir hükme varabilmek için Sultan Abdülmecid'e danışmak gerektiğine dikkat çekmiştir.⁹²

Daha sonraki yıllarda otopsi derslerine kadavra temininde istifade olunan bir diğer kaynak ise Darülaceze'de ölenler olmuştur. Mesela, 10 Nisan 1911 tarihli bir vesikada Darülacezede ölen Mişon Mandil isimli şahsa ait ceset üzerinde otopsi ameliyatı icra olunmak için cesedin Tıp Fakültesi'ne gönderildiği kayıtlıdır.⁹³ Ancak Darülaceze'den ceset temin etmek daima Mişon Mandil örneğindeki gibi her zaman sessiz sedasız gerçekleşmemiştir. Nitekim Has-köy'ün Hacı Şaban Mahallesi'nin Yahudi sakinelerinden olup, fukaralıktan Darülaceze'ye nakledilen ve 1914 senesinde orada ölen Yasef kızı Refika Hatun'un cesedinin Tıp Fakültesi'ne gönderildiğini haber alan akrabaları bir yaygara koparmış ve soluğu hemen Hahamhane'de almışlardır. Durumdan haberdar edilen Hahambaşı, derhal Adliye ve Mezahip Nezareti'ne başvuruda bulunarak; Yahudilerin öldükten hemen sonra kendi cemaatlerine mensup şahıslarca yıkanıp, kefenlenerek defnedilmelerinin gerekliliğinin⁹⁴ mezheplerinin bir hükmü olduğunun ve bundan sonra da Darülaceze'de ölecek olan Museviler hakkında bu hükme uyulması gerektiğinin ilgililere bildirilmesini istirham edecektir. Bunun üzerine Adliye ve Mezahip Nezareti yaptığı tahkikat neticesinde yakınları bulunan veyahut bir mahkeme kararıyla üzerinde otopsi ameliyatının icrası lüzumu hâsıl olmayan ölümlerin Tıp Fakültesi'ne gönderilmelerinin herhangi bir gerekçesinin olmadığı yönünde Dahiliye Nezareti'ne bir hatırlatmada bulunmak suretiyle Yahudileri haklı bulduğunu ortaya koyacaktır. Dahiliye Nezareti bürokratları ise kendilerini haklı çıkarmak için şöyle bir savunma hazırlamışlardır: Bu uygulama bütün hastanelerde geçerlidir. Darülacezede kalırken bir hastalıktan ötürü ölenlerin ve ölmeden evvel hastalıklarına teşhis konulamayanların cinsiyet ve mezhep ayrımı söz konusu olmaksızın Tıp Fakültesi'ne sevk olunmaları genel bir kaidedir. Kaldı ki Refika Hatun, Darülaceze'nin Musevi müstahdemince ve mezheplerinin gereklerine uygun surette yıkanıp, kefenlendikten sonra fakülteye sevk olunmuştur. Ancak Osmanlı bürokratlarının savunma raporlarına sıkıştırdıkları bir nokta daha vardır ki o da böyle bir uygulamanın esas maksadını ele verecek türdendir: "Darülaceze'de ölenlerin cesetleri üzerinde gerçekleştirilen otopsi ameliyatları sayesinde Tıp Fakültesi'nde öğrenim gören talebelerin malumatları da artmaktadır."⁹⁵ Yoksa çok olağanüstü haller dışında Darülaceze'deki ölümlerin yaşlılık ve ona bağlı faktörlerden mütevellit olduğu aşîkârdır.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ile birlikte çağının değişmekte olan şartlarına uygun olarak idaresindeki bireyleri ve onların temel haklarını güvenceye almak istemiştir. Ülkedeki mevcut hukukî yapı da bunu tek başına sağlama noktasında kendisinden beklenileni karşılayamayınca hukuka yardımcı unsurların gelişmesi ve devreye girmesi gerekmiştir. İşte böylesi bir süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nda adli tıp giderek önem

kazanırken, aynı zamanda kökleşmeye de başlamıştır. Kimileri için bu sancılı bir süreç olmakla beraber, Tanzimat'ın getirdiği doğal bir zorunluluktan başka bir şey de değildir.⁹⁶ Osmanlı adli tıbbı ve onun çatısı altında girilen otopsi ameliyatları nasıl bir süreçte ve ne şekilde ortaya çıkmış olursa olsun metin içerisindeki örnek hadiselerde de görüldüğü üzere hem merkezî idare açısından hem de Osmanlı insanları için eşsiz bir hukukî güvence oluşturmuştur. Bu sayede ölümü meydana getiren unsurlara, kimliğe ve varsa sanıklar hakkında önemli detay bilgilere ulaşılabilmiş, dolayısıyla adaletin doğru bir şekilde ve zamanında yerine getirilmesi sağlanabilmiştir.

Osmanlı çağının otopsiyi ilgilendiren gelişmeleri bugünün modern ardılları için de sağlam bir altyapı oluşturmuştur. Bu sayededir ki; teknolojik ilerlemeler dışında gerek otopsileri icra eden Osmanlı tabiplerinin bilgi ve becerileri, gerekse öncesi ve sonrasıyla otopsi ameliyatları çağdaşlarından ve bugünkülerden çok geri bir seviyede bulunuyor olmak gibi bir yargıya mahkûm edilmekten kurtulmuştur. Nitekim otopsinin amaçlarından olan ölüm sebebinin ve biçiminin belirlenmesi noktasında Osmanlı tabipleri vazifelerini başarıyla yerine getirmişlerdir.

Dipnotlar

1. Şemsi Gök, *Adli Tıp*, İstanbul 1991, s. 36.
2. Salih Yaşar Özden, *Adli Tıp El Kitabı*, İstanbul 1993, s. 65.
3. Adlî Otopsinin önemi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Zeki Soysal-S.Murat Eke-A.Sadi Çağdır, *Adli Otopsi*, I, İstanbul 1999, s. 7-14.
4. Metin Örsal-Ufuk Katkıcı, *Adli Rapor*, Sivas 1991, s. 27-28.
5. Adnan Öztürel, *Adli Tıp*, Ankara 1971, s.1; Adlî tıbbın tarifi, sahası, meslekî ve sosyal yönleriyle ilgili olarak bkz. H. Cahit Özen, *Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1980, s. 1-3.
6. Bazı kaynaklarda ilk otopsinin yine Fransa'da, ancak 1374 senesinde yapıldığına dair bir bilgi bulunmaktadır. Bkz, Öztürel, a.g.e., s. 2.
7. Dünyada ve Türkiye'de adlî tıbbın ayrıntılı bir tarihçesi için bkz. Özen, a.g.e., s. 1-9.
8. BOA, DH.MKT, 569/37; 28 Cemaziyellevvel 1320/2 Eylül 1902.
9. E. Kadri Unat-Mustafa Samastı, "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye", *I.Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara 1992, s. 11.
10. Dr. Bernard'ın Viyana'dan getirilmesi Türk tıbbını çağdaşlaştırma girişimleri bakımından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bkz. Esin Kâhya, "Bizde Disseksiyon Ne zaman ve Nasıl Başladı", *Belleten*, C.XLIII, S.172, Ankara 1979, s. 746.
11. Bazı kaynaklarda ilk adlî tıp dersinin yine bu okulda, ancak 1849 senesinde ve Dr. Serviçen Efendi tarafından verilmiş olduğu kayıtlıdır. Bkz. Öztürel, a.g.e., s.4.
12. Şemsi Gök-Cahit Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, İstanbul 1982, s.1; Soysal-EkeÇağdır, a.g.e., s. 5-6.
13. Mekteb-i Tıbbiye Şâhâne'nin kuruluşundan sonra, 1840 Mayıs ayı içerisinde Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne'de Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye namıyla bir meclis kurulmuştur. Bu meclisin kuruluş amacı gerek İstanbul'da gerekse taşrada bulunan bütün sıhhî sanat erbabının (tabib, eczacı, ebe, hemşire vs) ellerinde diplomaları olup olmadığını kontrol etmektir. Başlangıçtaki salt amacı bu olan meclise, sonradan bütün ülke düzeyinde sağlık memurlarının atanması kontrolü vb. görevler verilmiştir. Bunların yanısıra önemli bir diğer görevi de "...Mahâkim-i Adliyeden gönderilen cerâim ve cinâyatın mesâil-i mühimme-i tıbbiyesini hâl ve tedkik eylemek ve mesmûmen vefat edenlerin ahşâlarını teşrîh ile semlerini taharri eylemek ve... bu babda taşrada etibba tarafından verilen raporları tedkik eylemektir." Bkz. Sedat Bingöl, "Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da Adli Tababete Dair Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXVI, S.42, Ankara 2007, s. 39.
14. Gök, a.g.e., s. 2.
15. Feza Günergün-Nuran Yıldırım, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Getirdiği Eleştiriler (1857-1867)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.III, S.1, İstanbul 2001, s. 20.
16. Bingöl, a.g.m., s. 41-42.
17. Şemsi Gök, *Adli Tıp Dün, Bugün ve Yarın*, İstanbul 1995, s. 1-5.

18. BOA, TFR.I.ŞKT, 5/478; 17 Zilhicce 1320/17 Mart 1903.
19. BOA, DH.MKT, 1342/5; 7 Muharrem 1301/8 Kasım 1883.
20. BOA, TFR.I.MN, 72/7161; 26 Cemaziyelâhir 1323/28 Ağustos 1905.
21. Sekte-i dimağ veya beyin inmesi; beyin kan dolaşımındaki bir bozukluktan (kanama, tıkanma vb.) ileri gelen koma ve felç durumudur. Bkz. Ekrem Kadri Unat-Ekmeleddin İhsanoğlu-Suat Vural, *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2004, s. 309.
22. BOA, Y.PRK.ZB, 5/21; 25 Cemaziyelewwel 1307/17 Ocak 1890.
23. BOA, DH.HMŞ, 2/3-01; 11 Recep 1334/14 Mayıs 1916.
24. Laboratuvar, mektepte öğrenim gören talebelere bakteriyoloji fennini uygulamalı olarak öğretmek üzere Tıbbiye civarında tesis olunmuştur. Evvela İstanbul sularını tahlil etmek, sonra; sebze, meyve, et ve diğer erzakların görülen lüzum üzere tetkiklerini gerçekleştirmek ve herhangi bir mahalde kolera, tifo ve kuşpalazı gibi hastalıklarla, hücre veya ruam gibi nadir hastalıklar ortaya çıktığında bunları teşhis etmek laboratuvarın kuruluş gayesi olarak izah edilmiştir. (BOA, A.MKT.MHM, 563/13;
25. Şewal 1311/ 1 Mayıs 1894). 25 BOA, Y.Mtv, 95/43; 4 Zilhicce 1311/8 Haziran 1894.
26. BOA, Y.PRK.ŞH, 4/83; 22 Şewal 1311/28 Nisan 1894.
27. Bugünün anlayışına göre yetkisiz ve gereksiz kişilerin otopsi sırasında hazır bulunmalarına izin verilmemektedir. Bu sayede temelsiz iddiaların yanısıra yanlış yorumlama ve anlama olasılığı da azalmaktadır. Bkz. Soysal-Eke-Çağdır, a.g.e., s.101.
28. BOA, DH.MKT, 1342/5; 7 Muharrem 1301/8 Kasım 1883.
29. Otopsi raporlarının bugün ne şekilde hazırlandıkları ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgi ve örnek raporlar için bkz. İhsan Sarıkardaşoğlu, *Adli Tıpta Ana Konular ve Örneklerle Rapor Yazma Tekniği*, Eskişehir 1990, s.22-78; Örsal-Katkıcı, a.g.e., s. 27-51.
30. Gök, a.g.e., s.38; Otopsilerin bugün nasıl bir ortamda ve ne şekilde icra olunduğu ile ilgili olarak bkz. Öztürel, a.g.e., s.224-231; Oğuz Polat-Mehmet Akif İnanıcı-Mustafa Ercüment Aksoy, *Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1997, s.31-41; İ. Hamit Hancı, *Adli Tıp ve Adli Bilimler*, Ankara 2002, s. 308-309.
31. Soysal-Eke-Çağdır, a.g.e., s.7-14.
32. BOA, ZB, 492/3; 2 Kanunuewwel 1324/15 Aralık 1908.
33. BOA, DH.MUİ, 43-1/11; 12 Zilhicce 1327/25 Aralık 1909.
34. 879 senesinde, Zaptiye Nezareti bünyesinde de bir Zâbita Tababeti Adliye Şubesi kurulmuştur. Bu şubeye tayin edilen hekimler şimdiki adli tabiplerin yaptığı işlere bakmışlardır. Bkz. Gök-Özen, a.g.e., s. 3.
35. BOA, ZB, 479/28; 23 Eylül 1323/6 Ekim 1907.
36. BOA, DH.H, 15/10; 5 Mart 1329/18 Mart 1913.
37. Mezar açmalar (feth-i kabir), en sıklıkla, ailenin isteği doğrultusunda veya mezarlığın kapatılması veya yerinin değiştirilmesi gerektiğinde söz konusu olur. Bazen, ilk otopsinin tekrarlanması gerekebilir. Bu genelde, ölümün gerçek nedeni hakkında birtakım kuşku ve iddiaların gündeme geldiği durumlar için

söz konusudur. Feth-i kabir sonucu elde edilen bulgular, her ne kadar taze bir cesetten elde edilenler kadar doyurucu olmasa da, oldukça uzun bir gömü süresinden sonra da bunlardan değerlendirmeye uygun veriler elde edilebilir. Çürüme hızı büyük değişiklikler gösterir; buna karşın aylar ve hatta yıllar sonra da, feth-i kabir ile çıkarılan ceset üzerinde değerlendirmeye uygun bir otopsi yapma olanağı vardır. Bu hususla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Cedric Keith Simpson, *Adli Tıp*, Ed. Bernard Knight, İstanbul 1995, s.32 (Bu kitap editörlüğünü Dr. Nur Birgen'in yaptığı bir ekipçe Türkçe'ye tercüme edilmiştir).

38. BOA, DH.EUM.3.Şb, 10/57; 13 Safer 1334/21 Aralık 1915.
39. BOA, DH.HMŞ, 2/3-01; 11 Recep 1334/14 Mayıs 1916.
40. Soysal-Eke-Çağdır, a.g.e., s. 3-108.
41. CMUK'un 89.maddesi zehirlenme şüphesi olan hallerde yapılacak işlemlerle ilgilidir. Bkz. Yasemin Balcı, *Herkes İçin Adli Tıp Cep Kitabı*, Eskişehir 2008, s. 111.
42. Düstur'da yayınlanan keşfiyât ve tahlîlât tarifesinde, bu tür tahlilin ücreti 5 meciדיye gösterilmiştir. Bkz. Bingöl, a.g.m., s. 44.
43. Gök, a.g.e., s. 39.
44. Cıvanın zehirleyici dozu; genel olarak 0,2-1 gr olarak kabul edilmekle beraber, bunda vücut yapısının rolü de çok önemlidir. Bkz. İbrahim Tunalı, *Adli Tıp*, Ankara 2001, s. 244.
45. BOA, ZB, 302/39; 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905.
46. BOA, ZB, 40/99; 1 Teşrinisani 1323/14 Kasım 1907.
47. Otopsi ameliyatlarında kokunun kendine has bir kıymeti vardır. Keskin amonyak kokusu şahsın üremiden öldüğünü, sarımsak kokusu fosforla zehirlendiğini, acıbadem kokusu da asit siyanidrik veya siyanürlerle zehirlenerek öldüğünü akla getirir. Bkz. Gök, a.g.e., s. 38
48. 48Sarısabır otu; Müshildir, ancak fazla kullanılırsa diyareye neden olabilir. Midevidir; sindirimi kolaylaştırır. Safra söktürücüdür. Sarısabır ayrıca yaraları, küçük yanıkları, güneş yanıklarını ve böcek sokmalarını iyileştirir. (<http://www.ebitki.com> adresinden 25.07.2010 tarihinde erişilmiştir).
49. BOA, ZB, 301/41; 21 Haziran 1319/4 Temmuz 1903.
50. Arsenik; toz halinde, organik ve anorganik birçok bileşikler bulunan madensel toksik bir maddedir. Doğada ender olarak saf, daha çok diğer maddelerle birleşik halde bulunur. Arseniğin zehir gücünün yüksek olması, tedavisi için kullanılacak bir ilacın bulunmayışı, belirtilerinin besinlerle meydana gelen mide, bağırsak bozukluklarına benzemesi dolayısıyla uzun süre bu zehirlenmeler fark edilememiştir. Tarih boyunca cinayetlerden başka, alınan ilaç ve besinler yoluyla zehirlenmelere ve ölümlere sebep olmuştur. Bkz. Öztürel, a.g.e., s. 349-351.
51. BOA, ZB, 302/33; 3 Ramazan 1321/23 Kasım 1903.
52. BOA, ZB, 345/50; 27 Nisan 1322/10 Mayıs 1906.
53. TFR.I.SL, 7/649; 29 Zilhicce 1320/ 29 Mart 1903.
54. BOA, ZB,349/94;13 Haziran 1325/26 Haziran 1909.
55. Osmanlılar döneminde koleranın tedavisinde bile yer almış olan karabaş la-

vantası eskiden antiseptik, yara iyileştirici, yatıştırıcı, balgam söktürücü, idrar yolları enfeksiyonlarını giderici, egzama yaralarını iyileştirici, sinirleri ve kalbi güçlendirici etkileri sayesinde sıkça kullanılırken, bugün daha seyrek kullanılır olmuştur. Karabaş otunu hamile kadınların kullanmasının sakıncalı olduğuna dikkat çekilmektedir. (<http://www.ebitki.com> adresinden 25.07.2010 tarihinde alınmıştır).

56. Sıcak, kuru, cereyanlı havada ve açıkta bulunan cesetler suyunu kaybederek kururlar, tıpta bu hale mumyalaşma ismi verilir. Mumyalaşma cesedin tamamında meydana gelebileceği gibi burun, el, ayak gibi kısımlarda da görülebilir. Mumyalaşmanın adlî tıp bakımından önemi pek fazladır. Cesette mevcut etken eylem belirtileri, yara, bere vs. uzun seneler hiç bozulmadan muhafaza olunurlar. Mumyalaşmanın gelişmesi için gerekli süre birkaç haftadan birkaç yıla kadar değişebilir. Dokular bir kere mumyalaştıktan sonra çok uzun yıllar değişmeden kalabilmektedir. Nitekim, Mısırlıların binlerce sene önce yaptıkları mumyalar bugüne kadar hiç şeklini bozmadan saklanabilmiştir. Bkz. Oğuz Polat, *Adlî Tıp*, İstanbul 2000, s.28; Polat-İnanıcı-Aksoy, a.g.e., s. 18.
57. Mumyalaşan cesetlerde eklem ilişkileri korunmuş bir vaziyette kalır. Yumuşak dokular yoğunluk kaybeder, ancak ortadan kaybolmazlar. Bkz. Hancı, a.g.e., s. 303.
58. Otopsi için mezarın dört bir tarafından toprak alınmasının sebebi cesette zehir olmadığı halde gömülü olduğu toprakta zehirli maddelerin bulunabilir olmasındandır. Bkz. Gök, a.g.e., s. 40.
59. BOA, ZB, 303/159; 7 Kânunusani 1321/20 Ocak 1906.
60. BOA, A.MKT, 35/87; 18 Safer 1262/15 Şubat 1846.
61. BOA, DH.MKT, 1342/5; 7 Muharrem 1301/8 Kasım 1883.
62. BOA, Y.PRK.ZB, 10/102; 12 Cemaziyelâhir 1310/1 Ocak 1893.
63. BOA, Y.Mtv, 95/43; 4 Zilhicce 1311/8 Haziran 1894.
64. 24 Nisan 1930 tarih ve 1953 Sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun 215.maddesine göre de defin ruhsatı alınmadıkça ve ibraz olunmadıkça hiçbir ceset gömülemez. Bkz. Polat-İnanıcı-Aksoy, a.g.e., s. 25.
65. BOA, HR.MKT, 61/88; 29 Şevval 1269/5 Ağustos 1853.
66. BOA, DH.EUM.6.Şb, 51/29; 24 Ramazan 1333/5 Ağustos 1915.
67. BOA, TFR.I.MN, 15/1421; 25 Cemaziyelevvel 1321/19 Ağustos 1903.
68. Gök, a.g.e., s. 49; Öztürel, a.g.e., s. 224.
69. Talia Balı Aykan, *Otopsi Tekniği ve Yardımcı Bilgiler (I.Kitap)*, İstanbul 1986, s. 13.
70. Sarıkardaşoğlu, a.g.e., s. 38.
71. BOA, Y.EE.d, 1090.
72. BOA, DH.EUM.AYŞ, 5/94; 20 Recep 1337/21 Nisan 1919.
73. BOA, DH.MUİ, 108-1/17; 19 Cemaziyelâhir 1328/28 Haziran 1910.
74. BOA, ZB, 468/55; 11 Mayıs 1322/24 Mayıs 1906.
75. BOA, ZB, 345/108; 27 Haziran 1322/10 Temmuz 1906.

76. BOA, DH.MKT, 501/53; 3 Safer 1320/12 Mayıs 1902.
77. BOA, DH.EUM.AYŞ, 5/101; 21 Receb 1337/22 Nisan 1919.
78. Sarıkardaşoğlu, a.g.e., s.62; Balcı, a.g.e., s.105.
79. BOA, DH.MKT, 2461/86; 23 Zilkade 1318/14 Mart 1901.
80. BOA, DH.MKT, 2110/105; 10 Cemaziyelevvel 1316/26 Eylül 1898.
81. BOA, BEO, 1853/138937; 16 Safer 1320/25 Mayıs 1902; 1853/138904; 16 Safer 1320/25 Mayıs 1902.
82. BOA, DH.MKT, 2519/7; 20 Rebiyülâhir 1319/ 6 Ağustos 1901.
83. BOA, DH.MKT, 569/37; 28 Cemaziyelevvel 1320/2 Eylül 1902.
84. BOA, DH.MUİ, 21-2; 26 Ramazan 1327/11 Ekim 1909.
85. BOA, DH.MUİ, 58/50; 17 Muharrem 1328/29 Ocak 1910.
86. BOA, BEO, 1935/145123; 14 Recep 1320/17 Ekim 1902.
87. BOA, DH.MKT, 606/25; 1 Şaban 1320/3 Kasım 1902.
88. BOA, DH.MUİ, 43-1/11; 12 Zilhicce 1327/25 Aralık 1909.
89. BOA, DH.MKT, 1045/24; 3 Zilhicce 1323/29 Ocak 1906.
90. Bingöl, a.g.m., s. 44.
91. BOA, DH.MUİ, 9-1/23; 27 Şaban 1327/13 Eylül 1909.
92. Öztürel, Adli Tıp, s. 15,17; Adli Tıp kurumunun yakın zamanlara kadar uygulanmakta olan otopsi tarifeleriyle ilgili olarak bkz. *Adli Tıp Kurumu Kanunu Döner Sermaye Yönetmeliği ve Fiyat Listesi*, (Adlî Tıp Kurumu Yayınları), İstanbul 1983, s. 25.
93. BOA, BEO, 1829/137151; 7 Muharrem 1320; 16 Nisan 1902; DH.MKT, 700/15; 2 Safer 1320/11 Mayıs 1902.
94. BOA, BEO, 2111/158285; 13 Rebiyülâhir 1321/9 Temmuz 1903.
95. BOA, DH.MKT, 700/15; 2 Safer 1320/11 Mayıs 1902.
96. BOA, ŞD, 2731/26; 6 Recep 1321/28 Eylül 1903; BEO, 2197/164719; 25 Recep 1321/17 Ekim 1903; DH.MKT, 700/15; 2 Safer 1320/11 Mayıs 1902.
97. Önceleri müstakil bir morg binasının bulunmayışından dolayı İstanbul'da adlî otopsiler Askerî Tıbbîyye Teşrihhanesi'nde (Patolojik Anatomi Enstitüsü'nde) yapılmıştır. Bkz. Gök-Özen, a.g.e., s. 1.
98. BOA, DH.MUİ, 114/57; 4 Şevval 1328/9 Ekim 1910.
99. Öztürel, a.g.e., s. 231.
100. Kâhya, a.g.m., s. 749-752.
101. Gök-Özen, a.g.e., s. 1, 26.
102. Tunalı, a.g.e., s. 99.
103. Sarıkardaşoğlu, a.g.e., s. 41.
104. BOA, İ.DH, 144/7419; 6 Cemaziyelevvel 1263/22 Nisan 1847.

105. BOA, MF.MKT, 1170/46; 27 Rebiyülâhir 1329/27 Nisan 1911.
106. Gerçekten de Tevrat'ta cesedin muhakkak surette gömülmesi gerektiğinin haricinde; bir cesedin parçalanmasının veya rezil edilmesinin yasak olduğundan bahseden hükümler vardır (Tensiye, 21:22-23). Ayrıca bir cesetten herhangi bir çıkar elde etmek de yasaktır (Avoda Zara, 29b). Bkz. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II, (Basım Yeri Belirtilmemiş), 2001, s. 464. Ancak İncil'de ve Kuran'da insanlar üzerinde otopsi yapılamayacağına dair bir kayıt olmamasına rağmen gerek Hristiyan gerek İslam âleminde ne ilmin ilerlemesine katkı sağlamak ne de adli olayların aydınlatılabilmesi adına uzunca bir süre otopsi ameliyatı icra olunabilmiştir. Bkz. Tunalı, a.g.e., s. 99.
107. BOA, DH.İD, 116/86; 6 Cemaziyelâhir 1332/2 Mayıs 1914.
108. Bingöl, a.g.m., s. 50.

KAYNAKÇA

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

(Dosya No/Gömlek No; Hicrî-Rumî/Miladî tarih şeklinde gösterilmiştir.)

A.Sadaret Evrakı

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT. MHM)

563/13; 25 Şevval 1311/ 1 Mayıs 1894.

Sadaret Mektubî Kalemi Belgeleri (A.MKT)

35/87; 18 Safer 1262/15 Şubat 1846.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (Arşivi) Belgeleri (BEO)

1829/137151; 7 Muharrem 1320; 16 Nisan 1902.

1853/138904; 16 Safer 1320/25 Mayıs 1902.

1853/138937; 16 Safer 1320/25 Mayıs 1902.

1935/145123; 14 Recep 1320/17 Ekim 1902.

2111/158285; 13 Rebiyülâhir 1321/9 Temmuz 1903.

2197/164719; 25 Recep 1321/17 Ekim 1903.

B.Yıldız Evrakı

Yıldız Esas Evrakı Defterleri (Y.EE.d)

1090

Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri (Y..PRK. ZB..)

5/21; 25 Cemaziyelevvel 1307/17 Ocak 1890.

10/102; 12 Cemaziyelâhir 1310/1 Ocak 1893.

Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.Mtv)

95/43; 4 Zilhicce 1311/8 Haziran 1894.

Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzâtı (Y..PRK.ŞH..)

4/83; 22 Şevval 1311/28 Nisan 1894.

C.Nezaretler Evrakı

Dahiliye Nezareti (DH.)

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH.MKT.)

501/53; 3 Safer 1320/12 Mayıs 1902.

569/37; 28 Cemaziyelevvel 1320/2 Eylül 1902.

606/25; 1 Şaban 1320/3 Kasım 1902.

700/15; 2 Safer 1320/11 Mayıs 1902.

1045/24; 3 Zilhicce 1323/29 Ocak 1906.

1342/5; 7 Muharrem 1301/8 Kasım 1883.

2110/105; 10 Cemaziyelevvel 1316/26 Eylül 1898.

2461/86; 23 Zilkade 1318/14 Mart 1901.

2519/7; 20 Rebiyülâhir 1319/ 6 Ağustos 1901.

Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH.MUİ.)

9-1/23; 27 Şaban 1327/13 Eylül 1909.

21-2; 26 Ramazan 1327/11 Ekim 1909.

43-1/11; 12 Zilhicce 1327/25 Aralık 1909.

58/50; 17 Muharrem 1328/29 Ocak 1910.

108-1/17; 19 Cemaziyelâhir 1328/28 Haziran 1910.

114/57; 4 Şevval 1328/9 Ekim 1910.

Dahiliye Nezareti Hukuk Kısmı Belgeleri (DH.H).

15/10; 5 Mart 1329/18 Mart 1913.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 6. Şube (DH.EUM.6.Şb)

51/29; 24 Ramazan 1333/5 Ağustos 1915.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3. Şube (DH.EUM.3.Şb)

10/57; 13 Safer 1334/21 Aralık 1915.

Asayiş Kalemi Belgeleri (DH.EUM.AYŞ.)

5/94; 20 Recep 1337/21 Nisan 1919.

5/101; 21 Receb 1337/22 Nisan 1919.

İdarî Kısım Belgeleri (DH.İD..)

116/86; 6 Cemaziyelâhir 1332/2 Mayıs 1914.

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Belgeleri (DH.HMŞ.)

2/3-01; 11 Recep 1334/14 Mayıs 1916.

Dahiliye İradeleri (İ.DH)

144/7419; 6 Cemaziyelevvel 1263/22 Nisan 1847.

Zaptiye Nezareti (ZB.)

301/41; 21 Haziran 1319/4 Temmuz 1903.

302/33; 3 Ramazan 1321/23 Kasım 1903.

302/39; 30 Temmuz 1321/12 Ağustos 1905.

303/159; 7 Kanunusani 1321/20 Ocak 1906.

345/50; 27 Nisan 1322/10 Mayıs 1906.

345/108; 27 Haziran 1322/10 Temmuz 1906

468/55; 11 Mayıs 1322/24 Mayıs 1906.

479/28; 23 Eylül 1323/6 Ekim 1907.

40/99; 1 Teşrinisani 1323/14 Kasım 1907.

492/3; 2 Kanunuevvel 1324/15 Aralık 1908.

349/94; 13 Haziran 1325/26 Haziran 1909.

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT)

61/88; 29 Şevval 1269/5 Ağustos 1853.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT)

1170/46; 27 Rebiyülâhir 1329/27 Nisan 1911.

D.Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği)

Manastır Evrakı (TFR.I..MN..)

15/1421; 25 Cemaziyelevvel 1321/19 Ağustos 1903.

72/7161; 26 Cemaziyelâhir 1323/28 Ağustos 1905.

Selânik Evrakı (TFR.I..SL..)

7/649; 29 Zilhicce 1320/ 29 Mart 1903.

Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri (TFR.I..ŞKT.)

5/478; 17 Zilhicce 1320/17 Mart 1903.

E.Şûra-yı Devlet Belgeleri (ŞD)

2731/26; 6 Recep 1321/28 Eylül 1903.

II. Araştırma-İncelemeler*Adli Tıp Kurumu Kanunu Döner Sermaye Yönetmeliği Ve Fiyat Listesi*, (Adlî Tıp Kurumu Yayınları), İstanbul 1983.Aykan, Talia Balı, *Otopsi Tekniği ve Yardımcı Bilgiler (I.Kitap)*, İstanbul 1986.Balci, Yasemin, *Herkes İçin Adli Tıp Cep Kitabı*, Eskişehir 2008.Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II, (Basım Yeri Belirtilmemiş), 2001.Bingöl, Sedat, "Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da Adli Tababete Dair Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXVI, S.42, Ankara 2007, 37-65.Gök, Şemsi, *Adli Tıp Dün, Bugün ve Yarın*, İstanbul 1995.Gök, Şemsi, *Adli Tıp*, İstanbul 1991.Gök, Şemsi-Özen, Cahit, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, İstanbul 1982.Günergun, Feza-Yıldırım, Nuran, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Getirdiği Eleştiriler (1857-1867)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.III, S.1, İstanbul 2001, 19-63.Hancı, İ.Hamit, *Adlî Tıp ve Adlî Bilimler*, Ankara 2002.Kahya, Esin, "Bizde Disseksiyon Ne zaman ve Nasıl Başladı", *Belleten*, C.XLIII, S.172, Ankara 1979.Örsal, Metin-Katkıcı, Ufuk, *Adli Rapor*, Sivas 1991.Özden, Salih Yaşar, *Adli Tıp El Kitabı*, İstanbul 1993.Özen, H. Cahit, *Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1980.Öztürel, Adnan, *Adli Tıp*, Ankara 1971.Polat, Oğuz, *Adli Tıp*, İstanbul 2000.Polat, Oğuz-İnanıcı, Mehmet Akif-Aksoy, Mustafa Ercüment, *Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1997.Sarıkardaşoğlu, İhsan, *Adli Tıpta Ana Konular ve Örneklerle Rapor Yazma Tekniği*, Eskişehir 1990.Simpson, Cedric Keith, *Adli Tıp*, (Ed. Bernard Knight), İstanbul 1995.Soysal, Zeki – Eke, S.Murat-Çağdır, A.Sadi, *Adli Otopsi*, I, İstanbul 1999. Tunalı, İbrahim, *Adli Tıp*, Ankara 2001.Unat, E. Kadri-Samastı, Mustafa, "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye", *I.Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Ankara 1992.**III. Başvuru Eserleri**Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1993.Dökmeci, İsmet, *Türkçe Tıp Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2006.Kocatürk, Utkan, *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1997.Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, II, III, İstanbul 1983.Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2007.

Tuğlacı, Pars, *Tıp Sözlüğü*, İstanbul 1973.

Unat, Ekrem Kadri-İhsanoğlu, Ekmeleddin-Vural, Suat, *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2004.

جريدة محاکمة

سالی ۱۲۹۰

تومرو ۱ رجب ۱۲۹۶ سنه ۱۹ حزران ۱۲۹۵ سنه ۱ صحیفه

اشوغزته بهر هفته صالی کونلری چیقار. سنه لکی التمش غروش و بهر نختنسی التمش پاره
مجدیه اوله رقی هر برده صالیور. سنه لکنه مشتری اولوق. استیانیلر عدلیه
نظارت جلیله سی اوراق مدیر لکنه مراجعت ایتلیدر

عدلیه نظارتندن فی ۹۱ ژان سنه ۱۲۹۶ تاریخله
یاموم ولایات ایله اداره مستقله ده یولانلار متصرفلر
باز یلان تحریرات صورتلیدر

محاکم شرعیه و نظامیه ده رویت و حکم اولانلار
دعا و بدین اخذی مقرر اولان خرج و رسوم تحصیلیه نیک
استیصال و استیغاسی حقیقه اولان نظامک اوججی
ماده سنده محاکم شرعیه دن و یریلان وثائق و مستندات
شرعیه و سائر و تمیز حقوق و محالاس دعا و بدین اعطا
قلنه جتی مضابط خرج لریله مبالغ محکومه نیک حین
تحصیلنده التهجی رسوم تحصیلیه نیک تاریخ و نومروسیله
مقدار و کتی یازلق ایچون کوندر لیه جک اوج نوع
مطبوع دفتر تمیز حقوق و محالاس دعا و کابلری نیک
اداره سنده و خرج رسوم دن حاصل اولان مبالغ حفظ
اولوق اوزره ذکر اولانلار محالاسک اوطدلر لیه برصدوق
اتخاذ اولوق بوسندوق دخی محالاس میز لری نیک هیئتله
تحت نظارتنده و مناوبه ایله میز لری دن بر نیک حفظ
واساره سی التهجی بولنه جتی و محالاس کابلری لازم اولان

شیلری قید و تحریر ایتد کذن صکره ذکر اولانلار اوج
قطعه دفتر دخی اشوغزته وضع ایله هر اخشام
کاتب و میز لری دن بر نیک مهربله مهر لوب حفظ
ایدیه جکی تحریر اولوق اتجق حاصلات واقعه
معاملاتک بالکز بحالسه حصر ایله مذکور صندوقده
حفظلندن ایسه در معادته جاری اولدیغی مشاوه هم بر
قاعده انضباط حاصل ایتک و هیده موازیه دفتر لری
کوزیلان تدنی واردات اسبابی اکلا شلوب معاملات
جاریه نیک تأمیننه بر مبدأ اولوق اوزره طبقان بش سنه
مالیه سی مارتندن اعتبارا هر نوع خرج و رسومک
مقداری بحالرجه بالحساب طوغریجه مال صند
و قلمینه تسلیمیه بوزلرایچون بحالسدن کبله جک
قوچاک حاوی اولدیغی خرجک التدیغی مبین
مال مامور لری طرف لری دن مهر لری و اعلاماتک دخی
ظهربنه مقدار خرجی بعد التحریر کذلک مهر لری
و شو صورتله معامله کور ماهش اعلامک اجرا
یامور لری جاتیندن موقع اجرایه قونلامی اصولک
تعمیمی لزومی عدله محاسبه سندن یا مذکره افاده

OSMANLI DEVLETİ'NDE ADLI OLAYLARDA KRİMINALİSTİK TEKNİKLERİN UYGULANMASI*

Sedat Bingöl**

BİR devlet için uzun denilebilecek bir ömre sahip olan Osmanlı devleti için, son yüzyıl geçmiş yüzyıllarından oldukça farklı ve radikal dönüşümlere sahne olmuştu. XIX. yüzyılın dönüşümler ve kırılmalar bakımından en önemli unsurlarından bir tanesi de hukuki alandadır. Özellikle Tanzimat fermanıyla başlayan, yargılama hukuku bakımından oldukça ilginç gelişmeler, neredeyse yüzyılı kapsayacak şekilde süreklilik arz eder.

Tüm Osmanlı toplumunun ortak ve genel mahkemeleri olan ve dinsel bir hukuktan kaynağını alan şer'î mahkemelerin yerine kurulan kazâî örgüt genel olarak Nizamiye Mahkemeleri adını aldı. Yüzyılın sonuna kadar yapısal ve işlevsel bakımından pek çok değişim göstermekle beraber¹ yargılama usul hukuku açısından değişmeyen esas unsur, kadı mahkemelerinin aksine İslam hukukunun usul hukukunu esas almayarak, kararlarını «vicdani delil» sistemine dayandırmaktaydılar.² Hem delillerin serbestliğini hem de hakimlerce serbestçe delillerin değerlendirilebildiği bir muhâkeme sonucunda, hükmettikleri kararlarında “vicdani delil” esasına göre, her şeyi delil³ kabul edebilmekte ve muhâkemelerini buna göre yürütmekteydiler.

Bu bağlamda mahkeme kararlarının yayınladığı ilk resmi gazete Zaptiye Müşiriyeti'ne bağlı *Vakâ-yi Zaptiye* gazetesi, sonra *Cerîde-i Mahâkim*, daha sonrada *Ceride-i Mahâkim-i Adliye* adlarıyla yayınlanmaya başlayan, gazete-

* Bu makale, yazarın “Osmanlı Devleti'nde Adli Olaylarda Kriminalistik Tekniklerin Uygulanması ve Kriminalistik Bilimin Doğuşu” (XVI. Türk Tarih Kongresi 20-24 Eylül 2010, Ankara Kongreye Sunulan Bildiriler: Osmanlı Tarihi, IV-III. Kısım, s. 1155-1170, Ankara, 2015) adlı tebliğinden özetlenmiştir.

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi sbingol@anadolu.edu.tr



lerdeki mahkeme kararlarına bakıldığında, bu husus çoğu kez açıkça yer almaktaydı.

Mesela kalp sikke imal eden Dağıstan muhacirlerinden Fethali ile refiki denilen muhacirin-i merkûmeden İlyas ve Mehmed efendiler haklarında icra kılınan tedkikat-ı Nizamiyeyi içeren Cinayet Divanı'nın 13 Ocak 1873 tarihli mazbatasında ilgililer hakkında yapılan soruşturma ve verilen karar şöyle ifade edilmekteydi:

“Merkûman İlyas ve Mehmed efendilerin Fethali ile müştereken kalpazanlık fiilinde bulunduklarına dair *temin-i vicdan* edecek emârât-ı kaviyeye dest-i res' olunamamış olduğundan” tahliyelerine⁴ karar verilmişti.



Arif Mehmed Paşa'nın *Mecmûa-i Tesâvir-i Osmâniyye*'sinde temsili bir resimde üst düzey Osmanlı hukuk adamları

Başka kararlarda da benzer hususlar görülmektedir. 21 Haziran 1901 tarihli Dersaadet Cinayet Mahkemesi îlâmında cinayet suçuyla çeşitli cezalara çarptırılan zanlılar dışında, zanlılardan Zeynep Hanım hakkında şu ifadeler kullanılmaktaydı:

“Diğer müttehime Zeyneb’in ise merkûmana müşâreket eylediği hakkında dermeyân eylediği ahvâl, mezbûrenin mücrimiyetini hükm için derece-i kifâyede görülemediğine ve temin-i vicdan edemediğine ekseriyet hâsıl olmasıyla” beraatine karar verilmekteydi.⁵

İdamla sonuçlanan Dersaadet Cinayet Mahkemesi 30 Ekim 1901 tarihli îlâmında ise Abbas isimli kişinin suçluluğunun “kayınvalidesi Ayşe ve zevcesi Sa-



Kalp akçe basarken polis memurlarınca yakalanan bir kalpazan

niye'yi bi't-tasavvur bıçakla cerh ve katl eylediği esbâb-ı sübûtiye ve delâil ü takdiriye ve kanaat ü vicdaniye ile tebeyyün" ettiğini şeklinde karara bağlamıştı.⁶

Alt mahkemelerden temyizden gelen bu kararlarda "delâil ü takdiriye ve kanaat ü vicdaniye" söylemi her zaman îlâmlarda bulunmamakla beraber değişik söylemler altında bu anlayış, daima hissedilmektedir. Örneğin Erzurum İstinâf Mahkemesi Ceza Dâiresi'nin 10 Şubat 1902 tarihli îlâmında Hüseyin isimli kişiyi öldüren "Abbas Bey'in Hüseyin'in katili gayr-i müteammüdü olmak üzere cinayetle mücrimiyetine vicâhen ve müttefikan karar verilip"⁷ ya da iddia edilen suçla ilgili olarak herhangi bir zanlının suçu "sabit olduğundan merkûmun ol vechile mücrimiyetine" ve "15 sene küreğe konulmasına karar"⁸verildiği gibi ifadeler kullanılmaktaydı.

Her şeyin delil olabilmesi yanında bu delillerin serbestçe değerlendirilebildiği bir muhâkeme sonucunda hakimler davalara hükmetmekteydiler. Ancak verdikleri kararların yer aldığı îlâmlarda bu kararlara dayanak oluşturan unsurlar, yani hükümlerin dayanakları da zikredilmekteydi.

Özellikle ceza davalarının özelliklerine göre değişmekle beraber örneğin Galata'da bir cinayet vakasında, "maktûlün kable'l-vefat zabt olunan ifâdesi ve şahidlerin ale'd-derecât vâki olan şehâdâtı ve muâyene raporu mündericatı delâil ve emârât ile sabit olduğundan" zanlının 15 sene kürek cezasına⁹ çarpıldığı ifade edilmişti.

Bir başka cinayet davasındaki hükümde ise zanlının maktûl Mehmed'i "bıçakla cerh ve katl eylediği şahitlerin vâki olan şehâdâtı ve tabib raporu ve zâbıta-i adliye takriri mündericatı delâlatı ve emârât-ı sâiresinin inzimâmıyla sabit olduğundan"¹⁰ ifadeleri kullanılmaktaydı.

Anlaşıldığı kadarıyla özellikle ceza hukuku kapsamındaki olayların aydınlatılmasında, olaylarla ilgili şahitlere, işlenen cürümlerin yaralama veya öldürme vb. ile sonuçlanmaları halinde, adli tababete başvurularak olayların aydınlatılmasına çalışılmaktaydı. Osmanlı hukuk tarihi açısından şehâdet usûlü, olayların aydınlatılması noktasında en eski devirlerden itibaren başvurulan bir yöntemken, adli tababet ise XIX. yüzyıl ortalarından itibaren uygulanmaya başlamış ve mahkemelerde hükümlerin tesisi bakımından önemli rol oynayan bir unsur olmaya başlamıştı.¹¹ Bu iki unsur dışında, mahkemelerde hüküm tesisi bakımından önemini ortaya koymağa çalışacağımız bir diğer unsurla karşılaşyoruz. Bu yeni unsur, mahkeme îlâmlarında karşılaştığımız şekliyle "delâil ve emârât" söylemleriyle ortaya çıkmaktadır. Delil ve emârelerin, özellikle bu mahkemelerin yapılanmaları göz önüne alındığında, hüküm tesisinde hayati bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu mahkemelerin kuruluşundan başlamak üzere neredeyse imparatorluğun sonuna kadar, söz konusu mahkemelerde önce "mümeyyiz" daha sonra "âza" adıyla çoğunluğu oluşturan hakimler heyeti, halk arasından seçimle gelen ve belirli bir hukuk eğitimi almamış kişilerden oluşmaktaydı.¹² Doğaldır ki hüküm verirken bu heyetler, özellikle adli zâbitanın çalışmalarına ve onlardan elde edilen "delâil ve emârât"a diğer unsurlar kadar ve belki de daha da fazla önem vermek zorundaydılar.

Mahkemeler açısından önemini belirttiğimiz, "delâil ve emârât" ne olduğu ve nasıl yöntemlerle elde edildiğinin üzerinde durmak, Osmanlı'da kriminalistik çalışmaların gelişimini de ortaya çıkaracaktır.

Bu noktada kriminalistik kavramının kısaca da olsa tanımlanması gereklidir. Çeşitli tarifler olmasına rağmen kısaca, bilimsel yöntemler ve araçlarla suçu aydınlatma yanında, suçluyu bulma tekniklerini içeren çalışmalar kriminalistik çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli suçlara ait delil ve emâreleri toplamak, suçluyu tespit, teşhis ve yakalamak yanında mevcut delillerle, suçlunun suçluluğunu ispat yolunda çalışmalar için var olan birim ise Zabıta teşkilatıdır.¹³ Bu noktada önce Osmanlı Zaptiye Müşiriyeti, devamında Emniyet-i Umûmiye örgütüne bağlı olarak çalışan ve polis, jandarma gibi kuvvetlerinin, diğer görevlerinin yanı sıra, adli olaylar sonrası Adli Zabıta¹⁴ eliyle yürütükleri çalışmaları incelemeye çalışacağız.

Adli Zabıta Görevlilerinin Davalardaki Tutumları

Ceza hukuku kapsamındaki olayların aydınlatılması, olaylarla ilgili maddi delillerin toplanması ve olayların hangi sâiklerin etkisi altında gerçekleştiğinin anlaşılması bakımından îlâmlarda yer alan söylemle "zâbıta-i adliye takrirleri" büyük önem arz etmekteydi. Mahkeme tutanakları içerisinde istisnai olarak bazen "keşifnâme mündericatıyla sabit olduğundan"¹⁵ bazen de

“şuhûdun şehâdâtı ve polis jurnalı mündericatı”¹⁶ gibi ifadeler de kullanılmakla beraber genel olarak “zâbıta-i adliye takrirı”¹⁷ tabiriyle dönemine göre kriminalistik denilebilecek, oldukça ilginç çalışmaların yüzyılın son çeyreğinde yapılmaya başladığını gösteren uygulamalarla karşılaşılmaktadır.

Adli zabıta, normal şartlarda herhangi bir adli olay olduğu zaman, olayı haber alır-almaz mahalline intikal etmekteydiler. Örneğin Trablusgarp vilayetinden gönderilen 23 Mayıs 1872 tarihli îlâma göre Hums sancağında kalp akçe imal ettiği ihbar olunan Fakih Ali isimli kişi derhal gözetim altına alınarak gerek üzeri ve gerekse hanesi aranarak hem üzerinde kalp akçeler hem de hanesinden alet-i eczâ ve kalıp aletleri bulunmuştu. Soruşturma derinleştirilerek şüpheli diğer kişilere ulaşılmaktaydı.¹⁸

Ancak bazı olaylarda tanıkların birbirini tamamlayan ifadeleriyle, zanlıya ulaşılma ile beraber, zanlıların inkâr yoluna gitmeleri halinde başka kanıtlara da ihtiyaç duyulduğu görülür. Örneğin Girit Vilayeti'nden gönderilen 13 Haziran 1870 tarihli îlâma göre Nesibe isimli yirmi yaşındaki bir kızın bikiğini izale ettikten sonra öldüren asakir-i zaptiye onbaşlılarından Çelebi isimli şahıs, olayla ilgili tanığa ve maktûl Nesibe'nin kable'l-vefat tutanaklı ifadesinde Çelebi isimli kişinin adını vermesine rağmen ilgili suçunu kabul etmemişti. Ancak zanlının gözaltına alındığı sırada don ve gömleğinde kan izleri tespit edilmişti. Öte yandan maktûl Nesibe vefatından önce verdiği ifadesinde Çelebi'ye karşı koyduğu ve o esnada onun kasaturasının kınını ısırıldığını söylemiş ve bunun üzerine zanlının tutuklandığı sırada el koyulan eşyalarından kasaturasının kını da incelenerek diş izleri görüldüğü de tespit edilmişti. Görüleceği üzere şahitler ve adli raporu dışında zabıta olayla ilgili maddi delilleri toplamaktaydı.¹⁹

Yine zabıta kuvvetleri bazı davalarda günümüzdeki uygulamalara yakın yöntemler kullandıkları görülmektedir. Girit Vilayeti'nden gelen bir başka îlâmda 11 Aralık 1871 tarihinde Kandiye sancağına Malviz kazası bağlı Pirgu kariyeli Kostandi ve Yorgi alafranga saat ile 11 raddelerinde köylerine gitmek üzere şehirden hareketle Hanya kapısı civarında Kandiye Cafer ile kavgaya tutuşmuşlar, Cafer Kostandi ile Yorgi'yi bıçakla yaralanmış ve 24 saat içinde Kostandi vefat etmişti.

Olayı bir taş atımı yerden gördüğünü ifade eden Pulyani Merhaki isimli şahit “bir takım mahbûsin içinde merkûm Caferi teşhis ve tefrik bu kavli ve iddiasını kasem etmiş”ti. Öte yandan civarda bulunan Polavkamli ve Hanutupula ve Efrosyani Hristanaki ve Poucaraoglu Mihali ve Kızı Sofiya ile Ayışa da civardaki kabristan içinden gelerek beyaz abalı adamı darbedenin az bıyıklı, 20-25 yaşlarında ve siyah elbiseli olduğunu beyan etmeleri üzerine onlar da merkûm Cafer'in şeklini ve şemailini tarif etmişler, onlara da bir takım mahbes arasında Cafer gösterilmiş ve onlar da Cafer'i tefrik (teşhis) etmişlerdi. Mahalli mahkeme “ihbarat ve emârât-ı mevcûde” ile zanlıyı 15 sene kürek cezasına²⁰ çarptırmaktaydı. Verilen ifadelere rağmen olayın güneş batımı sırasında oluşu bakımından şahsın kimliğinin tespiti için bu uygulamaya gidildiği anlaşılmaktadır.

Bir başka ilginç kriminalistik nitelikteki uygulama ise Tersane amelelerinden Aziz'i öldüren Karabet'in davasında görülmektedir. 24 Eylül 1874 tari-



Kurşun ile göbeğinden yaralanan
Eyüplü dondurmacı Hakkı

hinde çalışırken Aziz isimli işçi, ham demir almak üzere Karabet'in bulunduğu yere gitmişse de, Karabet bu isteğini kabul etmeyerek Aziz'i ucu kızgın demirle omzundan yaralamış ve 24 gün sonra bu yaraya istinaden öldüğü tabip raporuyla belirtilince, tedkikat-ı istintakiyeye başlanmıştı. Karabet ifadesinde ham demirin henüz hazır olmadığını söylediği için Aziz'in kendisine küfrederek oradaki çekici alıp üzerine saldırdığından, kendini müdafaa için kızgın demiri karşısında tuttuğunu, çekici savuran Aziz'in öne eğilmesiyle kızgın demirin onun omzuna rast geldiğini söylemekteydi. Şahitlerden Demirci Oskiyan ve Bogos onun sözlerini kasekle onaylamaktaydılar. Öte yandan Ali ve İlyas isimli kişiler ise, Aziz'in ham demir istediğini ancak Karabet'in vermemesi üzerine, Aziz'in elini uzatıp demiri alacağı sırada Karabet'in kızgın demiri Aziz'in omzuna soktuğunu söylerlerken, Mehmet Usta isimli kişi de Aziz'in elinde bir şey olmadığı halde, Karabet'e hücum ettiğini beyan etmekteydi. Şahit ifadeleri birbirini tutmamaktaydı. Duruşmalar sonucunda mahkeme, Aziz'in eline çekiç alıp zanlıya saldıramayacağını, zanlının onu kızgın demirle yaraladığına ve ölümüne sebep verdiğine karar vermişti. Kararın dayandığı nokta şöyle ifade edilmekteydi: "Tedkikat-ı mâruzaya ve tarafeynin hin-i cârihde durduğu mevki-i tâyin için resimli olarak yapılan varakaya nazaran Karabet'in Aziz'i kasden vurduğu edille-i makine" ²¹ ifadeleriyle olay yerinin ve ilgililerin olay sırasındaki pozisyonlarının resmedilmesi sonucu, Aziz'in ilgiliye çekiçle aradaki makine dolayısıyla saldıramayacağına karar vermişti. Bu vakada "olay yeri inceleme" diyebi-

leceğimiz kriminal bir tutum sergilenmişti. Bu kriminal tutumun izlerine başka davalarda da rastlamaktayız.

9 Eylül 1901 tarihinde öldürülen Kamil ismindeki kişinin davasında da inceleme genişletilerek cinayet mahalli “kulubenin dahi keşf ve muâyenesi-ne ibtidâr olundukta bir kattan ibaret bulunup ve biri tamam diğeri nâtamam iki oda ve bir avluyu müteşekkil olup avluya dahil olunca sağ tarafında bir oda görülerek fiil-i katlin îka olunduğu oda” olduğunun hazır bulunanların ifadelerinden anlaşıldığı ve mezkûr oda takriben 3 metre tûl ve 3 metre arzında ve 2 metre irtifâında olup oda kapısından içeriye girildikte sol tarafında ve kapının hizasında duvar içerisinde bir yüklük ve ileride takriben bir metre arzında odanın boyuna bir peyke ve bu peykenin bulunduğu tarafta aşağıya nazır 2 pencere ile sağ tarafa nazır bir pencere görüldüğü²² şeklindeki ifadelerle olay yerleri olabildiğince detaylı tanımlanmaktaydı.

Benzer bir olay 24 Eylül 1899 tarihinde, gece jandarma neferlerinden Raif'in öldürülmesine dair davada da görülecektir. Bekçi Hasan ve Mehmed isimli zanlılar, Musevi Mektebi'nde işledikleri cinayet sonrası, maktûlün cesedini cinayetin işlendiği odadan alarak mektebin bodrumuna atmışlardı. Olayın haber alınmasıyla, tahkikata giden zaptiyelerin tuttuğu zâbıta-i adliye takririne göre “ikisi büyük ikisi küçük dört odadan ibaret olan Musevi Mektebi bodrumunda sol tarafta temel duvarına yakın ayakları kapıya doğru köhne bir yorgan ve bir çuvala sarılmış jandarma elbiseli maktûl bir şahıs, mektebin sofasının pek çok mahallerinde dem âsârı görülmüş ve maktûlün fesi de sofanın sağ tarafında odanın döşeme tahtalarının altına vazedilmiş olduğu” kaydedilmişti.

Suç mahalline gitmiş olan ikinci sınıf polis komiserlerinden Hüseyin Hami duruşmalar sırasındaki ifadesinde, olay yerine intikal ettiklerinde okulda kalan zanlı Mehmed ve Hasan'ın yatmakta oldukları odada kan lekeleri görmeleriyle “mevki-i cürmün orası olduğunu”²³ anladıklarını beyan etmekteydi.

Yine başka bir olayda ise, 22 Kasım 1876 tarihinde, gece saat 7 sularında, Saruhan'da Kırkağaç kazası sakinlerinden Bahçıvan Petro'nun karısı Sufla'nın katli ve kızı Tuti'yi yaralayanlar hakkında Livâ Bidâyet Mahkemesi'nin verdiği karara göre zanlılar olayla ilgilerini külliye inkâr etmişlerse de, “Emin'in pabuç ve çevresi hâne-i mezkûr avlusunda ve kanlı elbisesi dahi komşularından Kapaklıoğlu Hacı İsmail'in selâmlık odasının dolabında”²⁴ bulunmuştu.

Zâbıta-i Adliye ile ilgili kişiler, haber aldıkları olayla ilgili olarak anında şahitlerle görüşmekte²⁵ ve muhtemel zanlıları yakalamaya çalışırken, bir yandan da olaylarla ilgili maddi delilleri toplamaya çalışmaktaydılar.

Maddi Deliller ve Suç Aletleri

Bilindiği üzere bu tür ceza davalarında günümüzde olay yerinden alınan veya olaya dair bırakılan izler, davaların aydınlatılmasında çok önemli bir role sahiptir. Bu bakımdan Osmanlı adli zabıta kuvvetlerinin de zanlılar ve şahitlerin ifadelerini dikkate almakla beraber, asıl olarak maddi delillerden suçluya ulaşmaya çalıştıkları görülür.

Nitekim her davada, dava konusu olaylarla ilgili maddi deliller Emânet Dâiresi'nden getirtilerek zanlılara ve şahitlere gösterilmektedir. Bu bakımdan maddi delillerin korunması noktasında 14 Şubat 1903 tarihinde müdde-i umûmiliklere gönderilen tâimimde “cünha ve cinâyât efâlinden dolayı maznûnen der-dest edilen eşhâs üzerlerinde veyahud ikametgâhlarında zuhûr eden ve âsâr-ı cürmden olduğu veya cürmü irtikâb için istimâl olunduğu anlaşılıbda zabtedilen nukûd ve eşyanın” korunması ve saklanması dair ihmalleri önlemek noktasında uyarılar içermektedir.²⁶

Örneğin Selanik vilayetinde Manastır kasabasında Müderris Hafız Mehmed'in 10 Kasım 1871 tarihinde gece saat bir civarında öldürülmesi sonucunda, cesedin üzerinde bulunan yeşil saplı bıçak nedeniyle soruşturma genişletilmiş, suç aletinin cinayetten bir gün önce Bıçakçı Zeynelabin tarafından zanlı Hafız Recep'e satıldığı ve ayrıca Hafız Recep'in bu bıçağı Kılıççı Hasan Usta'ya götürüp bilettirdiği tespit edilmişti. Recep'e yakalanmış ve odasının taharrî edilmesiyle de dolabında bulunan iki gömleğinden birinin yenido kan silintisi ve entarisinde kan eserleri görülmüştü. Yerel mahkeme Hafız Mehmed'in, taammüden Hafız Recep tarafından öldürüldüğüne hükmetmişti.²⁷

Anlaşılabacağı üzere bu olayda, suç aleti olan bıçak vasıtasıyla, bıçağı satan kişiye ulaşarak, bıçağın kime satıldığı öğrenilmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığını kabul edebileceğimiz bir süreçte, ele geçen suç aletleri üzerinde fizyolojik ve kimyevi muayene yapılabilmekte olduğunu da biliyoruz.²⁸ Örneğin Şehremini civarında Saraç

Manastır'ın genel görünümü



Doğan Mahallesi sakinlerinden İbrahim'in öldürülmesi, olayıyla ilgili olduğu düşünülen zanlılardan, yerel mahkemede de hüküm giyen, İranlı Kasım verdiği temyiz dilekçesinde, "kendisinin hançeriyle kuşağında görülen lekelerin pas ve toprak lekesi ve maktûlün cârihası hançer ile husule gelmeyüp başka bir kesici alet eseri olduğu indel-muâyene fennen sabit olduğu halde" ²⁹ ve diğer başka sebeplerle yerel mahkeme kararına itiraz etmekteydi.

Oysaki bazı suç aletinden tespit (yıkama, temizleme vs. nedenlerle) yapılamayan vakalarda, yukarda zikrettiğimiz bir davadaki kasatura üzerindeki dış izleri tespitine benzer yöntemler uygulanmaktaydı.

Travnik sancağında Yayca kazasına bağlı Yastah karyesinde Damyan'ın katline dair yapılan tedkikat-ı Nizamiyeye göre 5 Nisan 1873 Cumartesi gecesi, Vaskursiya değirmene giderken oğlu Damyan ve onun zevcesi Ustuva Hatun evde kalmıştı. Daha sonra Vaskursiya'nın kardeşinin oğlu tarafından Damyan'ın öldüğünün haber verilmesi üzerine, asâkir-i zabtiye neferâtından Salih ile Muhtar keşfe gittiklerinde Damyan'ın boğazında tırnak eserleri gördü. Damyan'ın mahnûkan vefat etmiş olduğunu anlaşılmış, tedkikat ilerletilerek yaşça ve cesametce büyük olan Ustuva'nın, zevcesi Damyan'ı uyku-dayken boğduğuna karar verilmişti. Kararın dayanağı, "fiili katle medhâlini inkâr etmişse de merkûm Damyan'ın boğazında görülen tırnak yaraları mezbûrenin tırnakları eseri olduğu indel-tatbik" şeklinde ifade edilmekteydi. Öte yandan zanlının da, olay sırasında boğuşmadan dolayı, yüzünde ve ellerinde tırnak yaraları da tespit edilmişti. Ustuvan Hatun mahal-i makemece 15 sene kürek cezasına çarptırılırken temyiz kararında da "ihbar olunan ikrârı ve emârât-ı mevcûde ile tebeyyün edip"³⁰ ifadesiyle karar onanmaktaydı. Yani zanlının tırnak izleri ile maktûlün boğazındaki izler, bir şekilde, karşılaştırılarak, bu izlerin zanlıya ait olduğu ortaya çıkarılmıştı.

Bir başka olayda ise 29 Ocak 1901 tarihinde Kasımpaşa Bedreddin Mahallesi'nde Şişhane Karakolu'nun arkasındaki kabristanda bir torba içinde ceset bulunduğu Bekçi Veli tarafından haber verilmiş ve ölen şahsın Kemeraltı Bekçisi Hafız Mustafa olduğu anlaşılmıştı. Vakadan bir gün evvel maktûlün, biraderi İsmail ve oğlu Şükrü'nün yanına geldiği, onlarla konuşup birlikte gittikleri tahakkuk edince ilgiler tevkif edilmişti. Ancak zanlılar olayla ilgili bilgileri olamadığı beyan etmişlerdi. İsmail'in ayağındaki poturun arka cihetinde kan lekesi ve üzerinde zuhur eden ipin bazı mahallerinde kırmızılık müşahade olunmuştu. Ayrıca Şükrü'nün hanesi lede't-taharrî edilince olay yeri tespit edilmiş, "kapının iç tarafında sağ cenâha tesadüf eden halıya muttasıl dolabın üstünde sarıca renkde toprağa bulaşmış bir çuval ve dolabın kapağı önüne tesadüf eden döşeme tahtası üzerinde bir avuç mikdarı ince elenmiş sarı toprak bulunmuş ve dolap derûnunda bir buçuk arşın tûlunda bir ip görülmüş ve mahnûkun saç ve kulakları içinde görülen toprağa mezkûr toprağın renk ve incelikce müşâbeheti bulunmuş olduğu ve mahnûkun ayaklarında görülen ip eserlerine dolapta bulunan ipin ledel-muâyene tetâbuk eylediği" tespit edilmişti. Ayrıca döşeme üzerinde görülen kan lekelerinin cinayet sırasında, daha önceden evde kalan bir logusa toprağıyla, yani vasıf olarak özel bir toprakla kurutulduğu ve bu sırada cesede de bulaşması nedeniyle suç mahalli saptanmıştı. Yine olaya karışan Ayşe isimli kişi-



Şişhane Kırkolu

nin hanesi aranmış ve “mezbûrenin odasının ot minderi altında serili olarak maktûl Mustafa’nın dâima iktisa ettiği siyah tuğlu ve boz renk gocuk ve bir çift bot kaloş ve bel şalı” ile “bir hançer zuhûr ettiği” gibi başka maddi deliller de ortaya çıkarılmıştı.

Anlaşılan zanlılardan Zeynep suç aletleri ve suça dair delilleri saklamak istemişse de, zaptiye taharrîsi ile bulunmuştu. Sonuçta maktûlün oğlu Şükrü, yine maktûlün kardeşi Rençber İsmail ile zanlılardan Şükrü’nün kayınbiraderi Kazım çeşitli cezalara çarptırılmışlardı.³¹

Ateşli silahlara dair

Adli Zâbita görevlileri ortaya çıkan adli olaylarda, olay yerinde bulunan her şey ile zanlılar arasında kriminal ilişki kurulmaya çalışmış, ateşli silahlar konusunda da benzer bir tutum takip etmiştir.

1 Mayıs 1873 tarihinde Adana vilayetine bağlı Kupa karyesinde Aysi isimli kişinin evinin duvarını, hırsızlık amacıyla delen zanlılardan Davud önce Aysi’yi bıçakla yaralamış ve daha sonra Aysi’ye yine zanlılarca tabanca ile kurşun sıkılmış, silah sesi üzerine karye ahalisinden yetişenler tarafından, silahı atan Palulu Hüseyin olay yerinde yakalanmıştı. Olaya dahil olan zaptiye yüzbaşı

Hurşid Ağa ve zaptiye çavuşu Veli ve jurnal katibi Hasan Efendi, “merkûm Hüseyin’in derdestinde tabancasının yeni atılmış olduğu”nu ve yakalanan zanlılardan Davud’un bıçağında da dem eseri görüldüğünü söylemekteydiler.³²

Bu olayda silahın kullanıldığını duyan şahitler dışında, zaptiyelerin silahın yeni kullanıldığı hakkındaki müşahedelerinin nereden kaynaklandığını bilememekle beraber bir şekilde bu kaniya vardıkları anlaşılmaktadır. Oysa yukardaki olayda atılan merminin Hüseyin’in silahından çıktığını tespit etmek o yıllarda mümkün değildi.

Kriminalistik açıdan, 1800’lerde gelişen silah teknolojinine bağlı olarak silah namlularındaki en büyük gelişme, namlu içine yiv ve setlerin açılması ile olmuştur. Böyle bir namludan atılan mermi, katettiği yolun büyük çoğunluğu boyunca takla atmadan ve sallanmadan yol alırken merminin kendi çevresinde dönüşü, uzun mesafelerde bile kullanılan merminin etkili olmasını sağlamaktaydı. Namlu içindeki yivler, namlunun içerisine bir defada spiral oluklar açan bir matkap aracılığı ile yapılmaktadır. Bu işlem sırasında çelik namlunun içerisindeki çok küçük sert parçalar, matkabin kesici ucuna zarar vermekte ve bu zararın oluşturduğu iz, bu namlu içerisindeki tüm yiv boyunca devam etmektedir. Böylece her yiv oluşu, kendine özgü ve eşi olmayan bir dizi iz bırakmaktadır. Bu izler ayrıca aynı namlu içerisindeki her yivde de değişmektedir. Bu nedenle aynı imalatçı tarafından üretilen iki silah namlusundaki izlerin şeklinin, birbirinin aynı olması mümkün değildir. Böyle bir namludan

Halep Hapishane-i Umumisi



geçen merminin yüzeyinde karakteristik çizgiler oluşmaktadır. Böylece mermi kovanıyla ve çekirdeğiyle atıldığı silah birbirine şüphesiz bir şekilde bağlanabilmekteydi. Balistik bilimi, atılmış mermi çekirdekleri ile mermi kovanlarının belirli bir silaha bağlanabileceği veya belirli bir silahtan atılmış olabileceğini ortaya koyabilecek bir noktaya ancak 1900’lerde ulaşmıştı.³³

Bundan dolayı erken tarihli bazı adli olaylarda balistik incelemenin yapılamadığını gösteren örnekler bulunmaktadır. Örneğin Halep vilayeti İstinâf Ceza Dairesi tarafından 2 Kasım 1901 tarihinde verilen îlâma göre üç kişi aynı anda Musa isimli kişiye ateş etmişlerdi. Ancak Musa’nın, hangisinin kurşunun tesiriyle vefat ettiği tespit edilememişti. Olayla ilgili olarak zanlı kabul edilen iki kişi hakkında cinayet ithamından beraat kararı verilmişti. Ancak Mehmed isimli zanlı ise ceza kanunun 180. maddesi gereği, “katl kasdıyla silah endah etmek” cürmüyle beş sene müddetle kürek cezasına çaptırılmıştı. Temyiz mahkemesi ise, “meydanda bir maktûl olmasına nazaran” sadece ateş etmek fiilinden ceza verilmesine dair bu kararı nakz edip³⁴ olayın başka yönlerden araştırılması istemektedir.

Benzer bir karar da Suriye Vilayeti İstinâf Mahkemesi Ceza Dairesi’nden 12 Mart 1898 tarihli îlâmda verilmişti. Vadiülcem kazasına tâbi Darye karyeli Zahid, kurutmak için serdiği kayıslarını çalmak üzere bostana giren zanlılardan Raşid ve Ömer aynı anda ateşledikleri silahlarından birinin kurşunuyla yaralanmış, bir süre sonra da vefat etmişti. Maktûlün zanlılardan hangisinin si-





lahıyla vurulduğu tespit edilememekle beraber, “her ikisine de katil denilmek câiz olmadığından merkûman Raşid ve Ömer’in katl kasdıyla teşhir-i silah fiiliyle mücrimiyetlerine”, olaya karışan Süleyman Zahid isimli kişinin ise mermisinin maktûle isabet etmediği ifade edilerek ve katl kastıyla ateş ettiğine dair de bir emare olmadığından, sadece teşhir-i silah eylediğinden 6 ay hapsine karar verilmişti. Konu Temyiz Dairesi’nce incelenince zanlılardan hangisinin kurşununun maktûle isabet ettiği saptanamadığı ve sadece şahitlerin ifadesine dayanılarak “gece karanlığında uzakdan uzağa yalnız ziyâ-ı mermi ve öyle heyecanlı halde ve müdhiş bir zamanda eşhâs-ı müteaddideden bir adamın temyiz ve tefriki” uzak olasılık olduğu ifadeleriyle yerel mahkemenin, zanlıların bir kısmının katl kastıyla ve bir kısmının da korkutma amaçlı ateş etmiş olduğuna dayalı kararını nakz³⁵ etmekteydi.

Ancak bazı hallerde ilginç diyebileceğimiz uygulamaların yapıldığı da anlaşılmaktadır. Tirnova sancağına bağlı Osmanpazarı kazasının Vernice karyesi sakinlerinden Hasan’ı 9 Ekim 1869 tarihinde gece saat dört sularında, Bağ Bekçisi Yorgi tüfeğini ateşleyerek vurmuştu. Başının üç yerinden saçma ile vurulduğu anlaşılan Hasan ise üç gün sonra vefat etmişti. Bekçi Yorgi olaydaki rolünü inkar etmişti. Ancak Yorgi’nin tüfeği incelenince “tüfenk eğerçi dolu ise de nemnak olması barutu az ve saçma ile mahlut bulunması cihetiyle bunun muahharen alelacele doldurulduğu anlaşılmaya nazaran”³⁶ Yorgi’nin bu cinayeti işlediği kararına varılmaktaydı.

İlginç bir başka karar ise Beyrut İstinâf Mahkemesi Ceza Dairesi’nden verilen ve 11 Ekim 1899’da Temyiz Dairesi’ne intikal eden olayda görülür. Şahin



Tırnova'nın genel görünümü

isimli bir kişinin revolver kurşunuyla öldürülmesi nedeniyle, zanlı Patras ve Alberçuti isimli kişiler dava sonucunda beraat etmişlerdi. Temyiz Dairesi ise alt mahkemenin bu kararını bozarken, bozma gerekçelerinden bir tanesi “câriha-i vakıada maktûlün cesedi yanındaki revolver ile îka olunup olunmadığının fen dâiresinde anlaşılmak üzere muâyene ve tatbik”³⁷ talebiyle bilimsel inceleme istenmekteydi.

Dersaadet Mahkeme-i Cinayeti’nden verilen bir başka îlâmda ise 14 Mart 1901 tarihinde intihar ettiği haber verilen Leman Hanım’a dair yapılan tetkikatın detaylarında olay şöyle anlatılmaktadır: Zanlı olan kocası Halil İbrahim’in alınan ifadeleri dışında, olay yerine giden müddeiumumi muavininin hazırladığı zabıt varakasına göre “müteveffa Leman Hanım 18-19 yaşında, sarıca, orta boylu bir kadın olduğu ve mevki-i cürm olan oda kapısından girildikte sol tarafa yapılmış olan döşeğin üzerine arkası üstü yatırılmış ve üzeri kırmızı yorgan ile kapatılmış yüzü sağa dönmüş olduğu ve yorgan kaldırıldıkta fanila üzerine dekolte gömlek giymiş ve ayakları çıplak ve sol ayağı sağ ayağının kısmen üzerinde ve iki elleri yanında olduğu halde sadrı açıldıkta iki memesinin vüsatına isâbet eden mahalde bir kurşun fethası ve sol el parmaklarında barut kokusu ve is müşâhede olduğu ve cesedin arkasında ve sol tarafında ve belinin yanında bir fetha görüldüğü, fethaların istikameti mâil yani göğsündeki yukarıda ve zahrındaki aşağıda bulunduğu” ifade edildikten sonra, odanın ve eşyaları ayrıntılı bir şekilde tanımlandıktan başka “cenaze döşeğinden kaldırılarak minder üzerine konulup döşek ve keçe ve duvarlar dahi indel-muâyene revolverden zuhûr eden kurşun bulunamamış” olduğu kayde-

dilmişti. Maktûlün kocası olan Zanlı İbrahim'in elinde de barut lekeleri tespit edilmişti. İbrahim ise, olay sabahı Arın köyüne gittiğini ve dayısının bahçesinde eğlenmek için atış talimi yaptığını, akşam döndükten sonra yemek öncesi ellerini yıkamadığını söyleyerek barut lekelerini açıklamaktaydı. Yine Zabtiye Dairesi Sertabibi tarafından görevlendirilen Osman Remzi ve Simon Efendiler olaydan bir gün sonra "mevki cürme azîmet ettiklerini ve müteveffa"nın haricen muayesine dair mahkemede verdikleri ifade de, merminin "amûd u fikarının (vertebral column=omurga) sağ tarafından çıktığı anlaşıldığı ve aradıkları halde kurşunu bulamadıklarını ve Leman Hanım'ın avucu içinde bulunan barut lekesi yanık elini elbisenin yanık mahalline koymak suretiyle husûle geleceği" görüşünü ileri sürerlerken, her ikisi de elbisenin yanık mahalline ellerini koyduklarını ve onlara da barut lekesi bulaştığını beyan etmekteydiler. Nitekim olayın hemen akabinde olay mahalline giden bazı tanıklar da Leman Hanım'ın sol elinin, ölümün gerçekleşmesinden hemen önce, yarasının üstünde olduğunu söylemekteydiler. Ayrıca Meclis-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Mülkiye azalarından Mirliva Hayreddin ve Yorgi Aristidi ile belediye tabiblerinin verdikleri raporlarda olayın intihar olmasının zayıf bir ihtimal olduğu belirtilmişti. Savunma avukatları ise bu raporların tıbben ölümün nasıl gerçekleştiğini ortaya koymakla beraber, olayın nasıl gerçekleştiği konusunda delil olamayacağını ve bu konunun, silahlarla ülfeti olan Zâbitan-ı Askeriye tarafından ele alınmasını talep etmeleri üzere konu Tophane-i Amire'ye bağlı Meclis-i Tecrübe ve Muayene Dairesi'ne intikal ettirilmişti. "Alet-i katl olan revolverin muâyenesine dair Tophâne-i Âmire müşîriyet-i celilesinden alınan tezkire-i cevabiye"ye göre katlen vefat eden Leman Hanım'ın alet-i katli olan revolver nazar-ı muâyeneden bade'l-imrâr tedkik-i keyfiyete imrâr olunduktan bir kadının yanında revolver atmak ve revolverin nasıl istimâl edileceğini görmek ile o kadının revolver tetiği çekilerek ateş edileceğini öğrenmesine ve itidâl-i dem sahibesi olduğu halde revolveri eline alıp tetiği çekerek havaya kurşun atmasına kâfi ve mektebde tahsil görmüş olması da revolverin sûret-i istimâlini bilmesine değil ancak revolverin sûret-i istimâlini hin-i târifde sürât-i tefhime medâr olabilir ise de ... kurşunu sol memesinin altına isâbet ettirerek intihar eylemesi meselesine gelince âzâ-yı sâireye nisbetle vurulması müşkül olan sol memesinin alt tarafını intihâb eylemesi âzâ-yı sâireye tercihen o mahalden kendini vurmayı mukaddema kast ve niyet etmiş bulunmağla beraber revolverin sûret-i istimâline muhâlif olarak sol el ile revolver namlusunu ve sağ el ile kabzasını tutup tetiği sağ elin şehâdet parmağı yerine baş parmağıyla çekmeğe ve bir de baş parmak ile kabzanın gerisindeki emniyet tetiğine basmağa ve bu vaziyette revolveri tutmağı boş iken mukaddema defââtle tecrübe etmeğe ve ziyâdesiyle itidal-i dem sahibesi olduğu halde elinde kuvvet bulunmasına vâbeste olup revolverin şimdiki hâli bu vaziyette tetik çekmeğe müsait değil ise de şu müsâadesizliğin mürûr-ı zaman ile revolverin paslanmış olmasından olabileceği de vârid-i hatır bulunduğu Tophâne-i Âmire Meclis-i Tecrübe ve Muâyene Dâiresi'nden³⁸ ifade edilmekteydi. Son değerlendirmesinde davacı taraf vekili Seyfi Bey, zanlı kocanın suçluluğuna dair çeşitli deliller saydıktan sonra "merminin âlîden esefle, yani yukarıdan sûret-i seyrine nazaran silahın yüksekçe bir mevkidenden endakt edilmiş olduğunu"³⁹ beyan etmekteydi. Böylece merminin vücuda giriş ve çıkış yerleri bakımından var olan meyilin



Tophane tasviri

(açının), şahsın kendisi tarafından gerçekleştirilemeyeceğini de vurgulamaktaydı. Nihayet mahkeme, olayın intihar değil cinayet olduğuna karar vererek zanlı koca Hafız İbrahim'i 15 sene kürek cezasına çarptırmaktaydı.⁴⁰

Benzer bir başka durum 19 Nisan 1910 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti tarafından Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne yazılan yazıda görülmektedir. İntihar nedeniyle vefat ettiği düşünülen Remzi Efendi isimli kişinin cesedi muayene edilerek durumdan şüpheye düşülmüştü ve bu durum, “cebhesinde müşâhede olunan merminin fetha-i duhûlü ve hurûciyelerinin vaziyet ve cesâmet ve eşkâline nazaran merminin yakından endahat edildiğine kanaât hasıl edilmekte ise de fetha-i duhûliye etrafında barut lekesi veya harîke eserinin görülememiş olması da nazar-ı dikkati celb eylemekte olduğundan müteveffa-i mümâileyhin mecrûh bulunduğu mahalde elde edilen “gulet” revolverinin leke veya harîke eseri bırakır neviden olup olmadığının”⁴¹ şeklinde ifade edilmekteydi.

Şayet bu silah sayılan belirtileri bırakır cinsten ise “kaç santimetre mesafeye kadar ve ne derecede eser gösterebileceğinin bi't-tecrûbe tâyini” istenmiş ve bu çerçevede revolver ve bir boş dört dolu fişeginin İmâlât-ı Harbiye Müdüriyeti'ne gönderilmişti.

Anlaşıldığı kadarıyla Tophane-i Amire ve bağlı daireleri, özellikle İstanbul'daki bazı olaylarda kriminal inceleme makamı kabul edilmişti. Öte yandan 1910'lara gelindiğinde ise mermi izlerinin, ve merminin aldığı şekle göre bir ayırımın yapılabildiğini anlıyoruz. Bu konuda vereceğimiz örnek, olayı tüm açıklığıyla göstermektedir.

Yine Mahkeme-i Temyiz-i Ceza Dairesi 3 Ocak 1910 tarihli bir îlâmında, Abdalbaki isimli kişinin öldürülmesinden dolayı itham edilen Hami ve Şevket isimli kişilerin idamlarına dair Karahisar-ı Şarki sancağı Bidâyet Mahkemesi Ceza Dairesi'nin vermiş olduğu 5 Temmuz 1909 tarihli kararı temyiz ederek bozmuştu. Bozma gerekçelerinden biri şu ifadelerle aktarılmaktaydı: “Şu halde müttahimlerin taşıdıkları revolver ve tabanca cinsinden olmak üzere livâ veya merkez vilayet emânet memurluğunda bulunabilecek veya suver-i âhirle tedarik edilebilecek olan aynı cins esliha mermisiyle cesed-i maktûlden çıkarılan merminin yivlerinden ve cesede hin-i isâbetinde vukû bulan temâs sebebiyle kurşunun şekli tebeddül ve tağyir ettiği sûrette dahi veznen muka-yese ve tatbikinden hâlin tezâhürü mümkün iken...”⁴²

Sonuç olarak Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde açılan yeni dönemde siyaset anlayışındaki temel değişikliklerden biri de hukuk devletine yönelişi ifade eden “hukukun üstünlüğü ilkesi”nin siyasal bir anlayış olarak kabul edilışıdır. Farklı tezahürler halinde başka örnekleri de bulunabilen bu yeni yönetsellik biçiminin hukuki yönü, mevcut hukuk sisteminin kökten değişimi ve yargı sisteminin modernizasyonu şeklinde açık bir örnek olarak kendini göstermektedir. Hukuk sistemi içerisinde modernizasyon sürecinin işleyişi, sadece modernite öncesi yargı alanındaki yapısal olguları değiştirmekle kalmadı, işlevlerini de modernize etmeyi gerekli kıldı. Bu çerçevede atılan adımlar, bir yanda Nizamiye Mahkemelerini doğururken aynı zamanda bunların çalışma biçimlerinde delil, muhakeme vb. olgusal süreçler bakımından da bir değişimi sağladı. Böylece adli tıp ve kriminal yardım diyebileceğimiz işlevsel bakımdan zorunlu, modernite öncesi yargı kurumlarında rastlanılmayan, yeni bazı hayati unsurlar oluşturuldu. Bu gelişim süreci Osmanlı Devleti'nde kriminalistik biliminin de doğuşunu sağlamıştır.

Dipnotlar

- 1 Nizamiye Mahkemelerinin kuruluşu, XIX. yüzyıl boyunca gelişimine dair geniş ve bütüncül bilgi için bkz. Sedat Bingöl, *Tanzimat Devrinde Osmanlıda Yargı Reformu (Nizamiye Mahkemelerinin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2004; Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2008.
- 2 Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İslami İlimler Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.75
- 3 Delil, bir hukuk ihtilafı çözmeğe veya suç fiilini ispata yarayan ve ikamesi hukuk tarafından yasaklanmamış (ispat vasıtaları) her şeydir. Mustafa Kaygısız, *Adli Bilimler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 29.
- 4 *Ceride-i Mehakim* , sayı 7, (7 Rebiülahir 1290) 21 Mayıs 1289, s. 51
- 5 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 19, (3 Ramazan 1319) 1 Kanun-ı evvel 1317, s. 3
- 6 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 42, (25 Zilkade 1319) 20 Şubat 1317, s. 3
- 7 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 49, (23 Zihicce 1319) 20 Mart 1318, s. 3
- 8 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 66, (23 safer 1320) 18 Mayıs 1318, s. 1
- 9 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 20, (7 Ramazan 1319) 5 Kanun-ı evvel 1317, s. 3.
- 10 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 10, (2 Şaban 1319) 31 Teşrinievvel 1317, s. 2.
- 11 Sedat Bingöl, “Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlıda Adli Tababete Dair Notlar”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXVI, sayı 46, s. 37-65; Ayrıca bkz. “XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları”, *XV. Türk Tarih Kongresi: Ankara 11-15 Eylül 2006 Kongreye Sunulan Bildiriler*, IV. Cilt-II Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1351-1363.
- 12 Divân-ı Ahkâm-ı Adliye’de 1870 yılında kurulan bir dersane dışında, ancak 1880’de Darülfünûn içerisinde ilk hukuk fakültesi kurulmuştu. 1883-1896 arasında bu okuldan mezun olanların sayısının 636 kişi olduğu göz önüne alınırsa, imparatorluğun bütünü içerisinde, bu sayının ve yapısını belirttiğimiz mahkemelerin yapıları nedeniyle hüküm tesisi bakımından yardıma muhtaç oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır. Sedat Bingöl, a.g.e., s. 206- 207; Fatmagül Demirel, a.g.e., s.103.
- 13 Ahmet Söylemez, *Kriminalistik*, Haşmet Matbaası, İstanbul, yty, s. 7, 10. Daha geniş bir kavramsal çerçevede adli bilimler içerisinde, bir alt kol şeklinde var olan kriminalistik, maddi delillerin tanınması, delil niteliğindeki bütün izlerin incelenerek tanımlanması, bireyselleştirilmesi yanında bu verilerin değerlendirilmesiyle de ilgilenir. Levent Bayram, “Adli Bilimler ve Kriminal Olaylarda Kullanılması”, *Polis Dergisi*, 6/21, 2000, s. 72-74.
- 14 Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanûnu Muvakkatı’nın 8, 9 ve 10. maddelerinde kimlerin zâbıta-i adlî olduğu ve görevleri belirtilmiştir. Bkz. *Düstûr*, I. Tertip, cilt 4, s.137.
- 15 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 58, (24 Muharrem 1320) 20 Nisan 1318, s. 2.
- 16 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 68, (1 Rebiülevvel 1320) 25 Mayıs 1318, s. 2.
- 17 Bir başka örnek için bkz. *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 46, (9 Zilhicce 1319) 6 Mart 1318, s. 3.
- 18 *Ceride-i Mehakim*, sayı 1, 23 Safer 1290(9 Nisan 1289), s. 5.

- 19 *Ceride-i Mehakim*, sayı 1, 23 Safer 1290(9 Nisan 1289), s.7-8; *Ceride-i Mehakim*, sayı 2, 1 Rebülevvel 1290 (16 Nisan 1289), s. 9-10.
- 20 *Ceride-i Mehakim*, sayı 27, 28 Şaban 1290 (8 Teşrin-i ewel 1289), s. 370-371.
- 21 *Ceride-i Mehakim*, sayı 27, 28 Şaban 1290 (8 Teşrin-i ewel 1289), s. 372-373.
- 22 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 105, (13 Recep 1320) 2 Teşrinevvel 1318, s. 3.
- 23 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 23, (17 Ramazan 1319)15 Kanunuevvel 1317, s. 3.
- 24 *Ceride-i Mehakim*, sayı 31, (29 Safer 1297) 29 Kanunusani 1295, s. 242-243.
- 25 Olay yeri tanıkların ifadelerinin de kontrol edildiğine dair bir örnek için yukarıda zikrettiğimiz Musevi Mektebi'nde gerçekleşen cinayetle ilgili olay gecesine dair şahitlerden Esterya kadının evinden mektebin penceresine bakarak “vaka zamanı müttehimlerin odasında lamba sönerek, bir adamın yatup ayaklarını vurur gibi bir patırtı işittiğini” ilk tahkikat sırasında söylemesi üzerine, 2. sınıf polis komiserlerinden Hüseyin Hami Bey, Esterya kadının penceresinden kendisinin de baktığını ve pencereden bakıldığında, olay mahallinde beş kişi olsa sadece üçünün görülebileceğini bildirmekteydi. Bkz. *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 23, (17 Ramazan 1319) 15 Kanunuevvel 1317, s. 3.
- 26 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 147, (1 Zilhicce 1320) 15 Şubat 1318, s. 1-2.
- 27 *Ceride-i Mehakim*, sayı37, (22 Zilkade 1290), 21 Kanunuevvel 1289, 573-574
- 28 Böyle bir inceleme örneği için bkz. Sedat Bingöl, “Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlıda Adli Tababete Dair Notlar”, s. 40-43.
- 29 *Ceride-i Mehakim*, sayı 240, (14 Rebiülahir 1301) 31 Kanunusani 1298, s. 1915
- 30 *Ceride-i Mehakim*, sayı 87, 26 Zilkade 1291 (29 Kanunuevvel 1290), s. 1264; *Ceride-i Mehakim*, sayı 88, 4 Zilhicce 1291 (20 Kanunuevvel 1290), s. 1265-1266.
- 31 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 17, (26 Şaban 1319) 24 Teşrinisani 1317, s. 2-3; *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 19, (3 Ramazan 1319) 1 Kanun-ı ewel 1317, s. 3.
- 32 *Ceride-i Mehakim*, sayı 24 (7 Şaban 1290) 17 Eylül 1289, s. 326.
- 33 Paris Üniversitesi'nde adli tıp profesörü olan V. Balthazard tarafından açıklanan bir yöntemde, delil olarak gönderilen ve deney atışından elde edilen mermi çekirdekleri üzerindeki set izlerinin seri fotoğrafları alınıyor, sonra büyütülerek karşılaştırılıyordu. Balthazard aynı zamanda silahın iğnesi, fırlatıcısı, iticisi ve haznesinin arka yüzünün bıraktığı izlere ve onların karşılaştırılmasına dayanan fotoğraflar vasıtası ile mermi kovanın hangi silahtan atıldığını saptamıştır. Aynı yıllarda bu tür çalışmalar İngiltere'de Sir Sydney Smith, Hugh Pollard ve A. Lucas tarafından yapılmıştır. 1925'de New York'da C. E. Waite, Philip O. Gravelle, John H. Fisher ve Calvin H. Goddard bir araya gelerek Bureau of Forensic Ballistics adında bir büro kurmuşlardır. Mermi çekirdeği ve mermi kovanı ayırımında mukayese mikroskobu kullanılmıştır. İlk defa uygulanan bu yöntem bugün bile kullanılan standart bir yöntemdir. Bkz. H. B. Üner, G. Ağır, S. Koç, “Ateşli Silahlar ve Balistiğin Tarihçesi”, *II. Adli Bilimler Sempozyumu (BALİSTİK)*, İzmir, 1997, s. 133-140.
- 34 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 12, (9 Şaban 1319) 7 Teşrin-i sani 1317, s. 1-2.
- 35 *Ceride-i Mehakim*, sayı 1022, (13 Zilkade 1316) 13 Mart 1315, s.14673-14675.
- 36 *Ceride-i Mehakim* sayı 37, (23 Zilkade 1290) 31 Kanun-ı ewel 1289, s. 535. Bu olayda kullanılan silah hakkında teknik bilgi için bkz. Alfred W. Crosby, *Ateş Etmek*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 119.

- 37 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 7, (21 Recep 1319) 20 Teşrin-i ewel 1317, s. 2-3.
- 38 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 89, (15 Cemaziyelevvel 1320) 7 Ağustos 1318, s. 3.
- 39 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 90, (18 Cemaziyelevvel 1320) 10 Ağustos 1318, s. 1-2.
- 40 *Ceride-i Mehakim-i Adliye*, sayı 94, (3 Cemaziyelahir 1320) 24 Ağustos 1318, s. 3.
- 41 BOA., DH. EUM.THR, Dosya 31, Vesika 46.
- 42 *Ceride-i Adliye*, sayı 6, (20 Safer 1338) 17 Şubat 1325, s.198-199.



Ahmet Mithat Efendi

ADLİ TIPTAN BAHSEDEN İLK TÜRKÇE TELİF ROMAN

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN *ESRÂR-I CİNAYÂT’I*

Erol Üyepazarıcı*

POLİSİYE romanının ülkemizdeki öncüsü gerek çevirmen gerek telif eser yazarı olarak Ahmet Mithat Efendi’dir.

Çağdaşı gazetecilerin “Efendi Babamız”; okuyucularının ise “Hâce-i Evvel” yani “İlk öğretmen” olarak tanımladıkları Ahmet Mithat Efendi, bilindiği gibi Tanzimat Edebiyatı’nın en popüler yazarıdır. Düzyazının bütün konularında telif ve çeviri 200 kadar eseri vardır. Bu yapıtlarının özgün niteliği; yazarın, bu yapıtları aracılığı ile akla gelen bütün konularda halkı aydınlatmayı, bilgi vermeyi ve kıssadan hisse çıkarmayı sağlamayı amaçlamış olmasıdır. Örneğin, bu amaç bağlamında yazdığı bir romanda konuyu bir anda keser; “Ey kâri” hitabıyla okuyucuya seslenip gerekli gördüğü bilgileri verir ve sonra da romanına kaldığı yerden devam eder.

Belirtilmesi gereken bir nokta da Ahmet Mithat Efendi’nin yalnız edebi eserler yazmamış olmasıdır. Matematikten askerliğe; iktisattan tarihe, felsefeden teolojiye; görgü kitabından astronomiye her alanda kalem oynatmıştır.

İlginç ve eğitici yapıtlar

Efendi Babamızın edebi yapıtlarına gelince; geleneksel eleştirmenlerce sanat değeri zayıf ve dağınık olarak kabul edilse de dili, yazarın amacına uygun olarak dönemine göre çok sade; konuları yine o dönemin okurları için ilginç ve eğiticidir. Yazarımız şiir dışında her çeşit edebi eser (roman, öykü, tiyatro yapıtları, anı, gezi, mektup, deneme ve diğerleri) kaleme almıştır.

Romanları da yine büyük bir çeşitlilik içindedir. Romantik (*Henüz Onyediyi Yaşında*), toplumsal (*Felâtnun Bey ile Râkım Efendi*), serüven (*Hasan Mellâh, Hü-*



Ahmed Mithat Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin bir nüshası

* Araştırmacı-Yazar, koleksiyoner
euyepazarci@gmail.com

seyin Fellâh), siyasi (*Jöntürk*), tarihi (*Yeniçeriler*, *Süleyman Muslî*), töresel (*Arnavutlar ve Solyotlar*) gibi romanlarının yanı sıra *Felsefe-i Zenân ve Diplomalı Kız* isimli romanlarıyla kadın haklarını konu edinen ilk yapıtları da o yazmıştır. Hatta inanılmayacaktır ama Hâce-i Evvel'imiz kendi deyimiyle fenni yani bilimsel roman bile kaleme almıştır. Bu eserin ismi de ilginçtir: *Fenni Roman* yahut *Amerikalı Doktorlar*.

İşte bu çeşitlilik içinde Efendi Babamız gibi ilginç bir kişinin, özünde ilginç bir uğraş olan polisiye romanı ihmal etmesi beklenemezdi. Ahmet Mithat Efendi ilk önce dönemin en önemli polisiye roman yazarı olan Emile Gaboriau'nun ünlü dedektifi Lecoq'un bir macerasının anlatıldığı *Orcival Cinayeti* adlı eseri dilimize çevirmiş, 1883 yılında gazetesi *Tercümân-ı Hakikat*'de tefrika olarak yayımlamış ve bir yıl sonra da kitap olarak bastırmıştır.

Bu ilk çevirdiği polisiye romanı gazetesinde tefrika ettirirken dilimizdeki ilk telif polisiye romanı kaleme almış ve *Orcival Cinayeti*'nin hemen arkasından *Esrâr-ı Cinayât* adını verdiği bu eserini yine tefrika olarak gazetesinde yayımlamaya başlamıştır.

Emile Gaboriau'dan alınan ilham

Ahmet Mithat Efendi ilk telif polisiye romanını kitap olarak 1884 yılında yayımladı. Romanın adı yukarıda belirttiğimiz gibi *Esrâr-ı Cinayât* (Cinayetlerin Sırları) idi. Büyük boy (25x17 cm) 225 sayfalık bu kitaptaki öykü gazetede tefrika edildikten sonra kitabın ilk sayfasında belirtildiği gibi "ilk defa olmak üzere ayrıca risale şeklinde de tab' olunmuştur".

Esrâr-ı Cinayât, Ahmet Mithat Efendi'nin dönemin en önemli polisiye yazarı ve bir eserini çevirdiği Emile Gaboriau'dan etkilendiği ama yine de yerli renkleri ustalıkla kullanıp romanın yerel havasını iyice belirgin kıldığı bir yapıttır. Ahmet Mithat, bu romanında tıpkı Emile Gaboriau'nun yaptığı gibi; polisiye romanı, salt analitik çözümlemelerle sonuca varan bir muamma ekseni roman türü olarak algılamadığını göstermiş; romanında, melodram romanlarının insan yazgısıyla ilgilenen trajik yaklaşımına, cinayet kadar başat bir rol vermiştir. Romanda, bütün Ahmet Mithat romanlarında olduğu gibi naif bir anlatım ve konuyu kesip okuyuculara bilgi vermeler vardır. Dili sadedir, özellikle de diyaloglarda bu durum daha belirgindir.

Balıkçıların bulduğu cesetler

Türkçedeki bu ilk polisiye romanın konusunu biraz ayrıntılı olarak vermek istiyoruz.¹ Bunun bir nedeni geleneksel edebiyat tarihi kitaplarında bu yapıt hakkında hemen hemen hiç bilgi bulunmamasıysa diğer nedeni de bir polisiye roman tutkunu olan bu satırların yazarının, dilimizdeki ilk telif polisiye romanın bu ayrıntılı bilgiyi hak ettiğini düşünmesidir.

Olay "Bin iki yüz şu kadar sene-i hicriyesine² müsadif olan temmuz ayının on yedinci salı günü" İstanbul'da yayımlanan gazetelerdeki bir haberle başlar. Karadeniz'den balık avladıktan sonra dönen balıkçılar İstanbul Boğazı'nın Ka-



Esrâr-ı Cinayât romanının Sultan II. Abdülhamid tarafından Amerika'daki Kongre Kütüphanesi'ne hediye edilen nüshasının kapağı



Esrar-ı Cinayet romanının ilk iki sayfası

radeniz çıkışına yakın Öreketası denen mahalde bir genç kızla iki adamın cesedini bulmuşlardır.

Olaya Beyoğlu Mutasarrıflığı müstantiklerinden (soruşturma memuru, resmi polis dedektifi) Osman Sabri el koyar. Osman Sabri Efendi, yazarımıza göre “nazik olmak gibi bir kaygımız yoksa cılız sözcüğüyle tanımlayabileceğimiz; ufak tefek adeta karikatür gibi bir adamsa da; beyince ve onun sonucu olan zekâca zenginliğine, gözlerinden yayılan anlayış ateşleri tanıklık eder.”³

Cinayet yerindeki kanıtların korunmasına dikkat edilmediği, örneğin müstantik gelmeden cesetler olay yerinden kaldırıldığı için, ilk soruşturmadan fazla bir netice elde edilemez. Efendi Babamız, burada hemen araya girip, bir cinayet meydana gelince, olay yerinde, araştırmacıların faydalanabilmesi için, hiçbir şeye el sürülmemesinin önemini vurgular.

Frenklerin ‘Medicine legal’ dedikleri...

Bu olaydan bir ay sonra Beyoğlu’nda Halil Suri adında Hristiyan bir Arap evindeki odasında asılı olarak bulunur. Halil Suri dönemin ileri gelenleriyle sıkı fıkı ilişkileri olan zengin ama karışık bir adamdır. Olay ilk önce intihar sayılır ve yine Osman Sabri’ye havale edilir.



Beyoğlu - Yüksekaldırım

Deneyimli Osman Sabri incelemesi sonunda olayın intihar olmadığı Halil Suri'nin daha önce öldürülüp sonra intihar süsü vermek için asıldığı izlenimini edinir. Yardımcısı Necmi'de aynı kanaattedir, evdekilerin soruşturması da bu şüpheyi doğrular ve Osman Sabri ilme başvurmayı yani adli tıp doktoruna olayı götürmeyi yeğler.

Bu konu ortaya atılınca efendi babamız yine “Ey okuyucu” diye kalem ele alır ve önce tıp bilimindeki ayrıntılardan söz ederek “adli tıp” konusuna gelir. Romandan bu bölümü sadeleştirerek alıntılıyorum:

“Bilenler bilir ki zamanımızdaki tıptaki ilerlemeler hekimliği birkaç büyük sınıfa böldürecek dereceye varmıştır. Yalnız bir kişinin her şeyin hekimi olmasına hemen ihtimal kalmamıştır. Bir sınıfı göz doktoru, bir sınıfı kulak doktoru olup kadın hastalıkları sınıfı başka hatta dişçi sınıfı da ayrı bir şube olmaya mecbur olmuşlardır. Bunlardan başka bir tabip harici hastalıklarda usta olarak iç hastalıklarda o kadar usta olmayabilir. Bunun gibi sinir hastalarının tedavisi için olan tıp da başka ve bağımsız bir sınıf oluşturmuştur.

Bu sanatlardan biri de Frenklerin ‘Medicine legal’ dedikleri bir sınıftır ki cinayetlerle uğraşanların yürütecekleri soruşturmaların hizmetinde bulunurlar, yaralıları, öldürülenleri muayene edip otopsilerini yaparak nasıl bir cinayetin kurbanı olduklarını açığa çıkarırlar. İşte Osman Sabri'nin yardıma çağırıldığı Doktor Eksindeki Bey dilimize ‘adli tıp’ diye çevirisini uygun gördüğümüz bu sınıfta usta bir doktordu.”

Ya zehir ya da başka bir şey

Adli tıp uzmanı Doktor Eksindeki Bey Rum asıllı bir Osmanlıdır ve konusunda uzmandır. Osman Sabri'nin Halil Suri'nin önceden öldürülüp sonra intihar süsü vermek için asıldığı şeklindeki fikrine hemen katılır ama önceden yatağında boğulup sonra asıldığı fikrine katılmaz ve şöyle der:

“Hayır, hayır! Yatağında boğulup da asılmamış. Bu kişinin yüzünde boğulmuş adam rengi yoktur. Ya zehir ya da başka bir şey ile bu adam öldürülerek sonra buraya asılmış. Boğmaktan, asmaktan başka, her ne ile öldürüldüğünü iddia ederseniz tasvip ederim. Fakat bu adam asılma ya da boğulma ile öldürülmemiştir.”

Eksindeki Bey hemen otopsi yapar, Osman Sabri otopsi sonrası heyecanla sorar:

-Zehirlenmeye dair belirti var mı?

-Hayır. Zehirlenme belirtisi göremiyorum. Bu da canımı sıkıyor.

Doktor bunun üzerine kendi gibi adli tıp dalında uzmanlaşmış doktor arkadaşlarıyla Ahmet Mithat'ın deyişle “konsolto” yapmaya karar verir.

Konsültasyona çağırılan doktorlardan biri ilginç bir tez ileri sürer:

“Eğer zannımda yanlışım yoksa katilin kim olduğunu anlamazdan önce mutlaka Fransızca bildiğini ileri süreceğim ve bu zannım üzerine şu ölümün nasıl bir ölüm olduğuna dair düşünce belirteceğim.



Beyoğlu Mutasarrıflığı

Efendiler bundan yirmi gün kadar önce Fransızca çıkan *La Turquie* gazetesini İtalyan gazetelerinden aktararak bir yazı yayınlamıştı. Yazıda Milano taraflarında bir herifin kendi karısını kloroform ile bayıltarak bir daha ayıltmadığı ve sonra herif korkusundan üçüncü katın penceresinden aşağı atarak, herkeşe sanki pencereden düşmüş de vefat etmiş diye duyurduğu, oysa incelendiği ve adli tıp tahkikatı yapıldığında, kloroformla bayıltıldığı ve oda içinde kloroform süngeri bile bulunduğu anlatılıyordu. Bu adamı öldüren her kimse mutlaka Fransızca okuduğundan cinayeti böyle düzenlemiştir.

Osman Sabri Efendi doktorun sözünü kesti:

-Asılı adamın önce kloroform ile bayıltıldığı hakkındaki düşünceye bir şey diyemem. Fakat katilin Fransızca bildiği hakkındaki düşünceye yer yoktur. Çünkü *La Turquie* gazetesindeki bu yazıyı Osmanlı gazeteleri de çevirmiş ve aktarmışlardı.”

Doktor Eksindaki bu fikre katılır, zaten koca bir insan asıldığı halde ev içinde hiçbir kimsenin hiçbir patırtı gürültü işitmemiş olması da ancak böyle bir ameliyeyle mümkün olabileceğinden dört adli tıp doktoru oybirliğiyle böyle bir rapor düzenlerler.

Efendi babamız yine sazi ele alır ve adli tıbbın ne kadar önemli olduğunun bu olayla ortaya çıktığını belirtir. Kanaatimizce Türkçenin ilk polisiye romanı aynı zamanda “adli tıp” kurumunun önemini vurgulandığı ve ne olduğunun geniş kitlelere ayrıntılı olarak anlatıldığı ilk eser olma özelliğini de taşımaktadır.

Dipnotlar

- 1 Meraklısına not: Bu kitabın orijinali, *Türkiye Basmaları Toplu Kataloğu*, Ankara 1990, Cilt: I, s. 222'ye göre bütün Türkiye kütüphanelerinde altı tanedir. Bu satırların yazarı, uzun yıllar bu kitabı aramış; polisiye roman merakını bilen bir sahraf-ı bi-insaftan deve yüküyle para vererek almıştır. Ancak 2000 yılında Türk Dil Kurumu, Ahmet Mithat Efendi'nin Bütün Romanları Dizisi'nin dokuzuncu kitabı olarak *Esrâr-ı Cinayât*'ı, *Cellat* adlı diğer bir romanıyla birlikte basmıştır. Ali Şükrü Çoruk'un titiz ve dikkatli çalışmasıyla hazırlanan eser, sadeleştirilmeden aynen Latin harflerine aktarılmıştır. 1976 yılında bu romanın oyun biçimine konulmuş şekli TRT radyolarında yayımlanmıştır.
- 2 Bin iki yüz şu kadar diye belirlenen tarih, hicri on üçüncü yüzyılı işaret etmektedir. Bu hicri yüzyıl, aşağı yukarı XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın son üç çeyreğini kapsar. Ancak romandaki olayların seyrinden anlaşıldığına göre olay, Tanzimat'tan sonra, büyük olasılıkla Abdülaziz döneminde, 1860-1876 arasında geçmektedir.
- 3 Ahmet Mithat, *Esrâr-ı Cinayât*, İstanbul 1301 (1884). Bundan sonra romandan yapılan alıntılar bu alıntıda olduğu gibi sadeleştirilerek verilecektir.



MEKÂNLARI VE ÖNCÜLERİYLE ADLİ TIP KURUMU

Nuray Demir Öztürk*

OSMANLI İmparatorluğu'nda padişah ve ailesinin, saray ve çevresinin, ordunun ve halkın sağlık işlerinden sorumlu kişi hekimbaşı idi. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1839 yılında kurulmasıyla bu işler hekimbaşının uhdesinden alınarak kuruma verilmiş ve tıp eğitimi müfredatında yer alan adli tıp dersleri, tıbb-ı kanunî adı altında ilk kez Mekteb-i Tıbbiye'de verilmeye başlanmıştır. Mektebin kurucularından biri olan ve mektebin ilk muallimi kabul edilen Dr. Charles Ambroise Bernard, adli tıp derslerini vermeye başlamış, daha sonra onun muavini olan Dr. Spitzer derslere devam etmiştir. Onların ardından aşağıda biyografileri verilen hekimler adli tıp derslerini tıbb-ı kanunî adı altında vererek müessesenin ve adli tıbbın gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Adli tıbbın mekân açısından kuruluşu ise kısaca şu şekilde gerçekleştirilmiştir: 1917 tarihli 225 sayılı kanunla Tıbb-ı Adli Müessesesi ve Meclisi, Adliye Nezareti Teşkilatı içerisine alınarak Morg, Müşahedehane ve Kimyahaneye gibi bölümler oluşturulduktan sonra, müessese için müstakil bir yer tefriki öngörülmüş ve bu gaye ile Sultanahmet Meydanı'nda, yanan eski Adliye Sarayı yanında iki katlı küçük binaya kurum yerleştirilmiştir. Adli Tıp Kurumu ve meclisi 1917 yılından 1926 yılına kadar bu ufak binada görev yapmıştır. Teşkilatın genişlemesi nedeni ile bu bina yetersiz kalınca, 1926 yılında Dolmabahçe Sarayı binalarından, evvelce Veliahd-ı Yaveran dairesi olarak kullanılan Beşiktaş'taki geniş yere taşınmıştır. 1927 yılında Milli Saraylar'ın ayrı bir idareye bağlanması nedeni ile Adli Tıp Kurumu bu binadan çıkarılarak 1982 yılına kadar Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi binasına nakledilmiştir. Adli tıbbın gittikçe gelişmesi, ilerleyen tıp ve hukuk ilmine daha yararlı sonuç-

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, demirnurayozturk@gmail.com



Sultanahmet

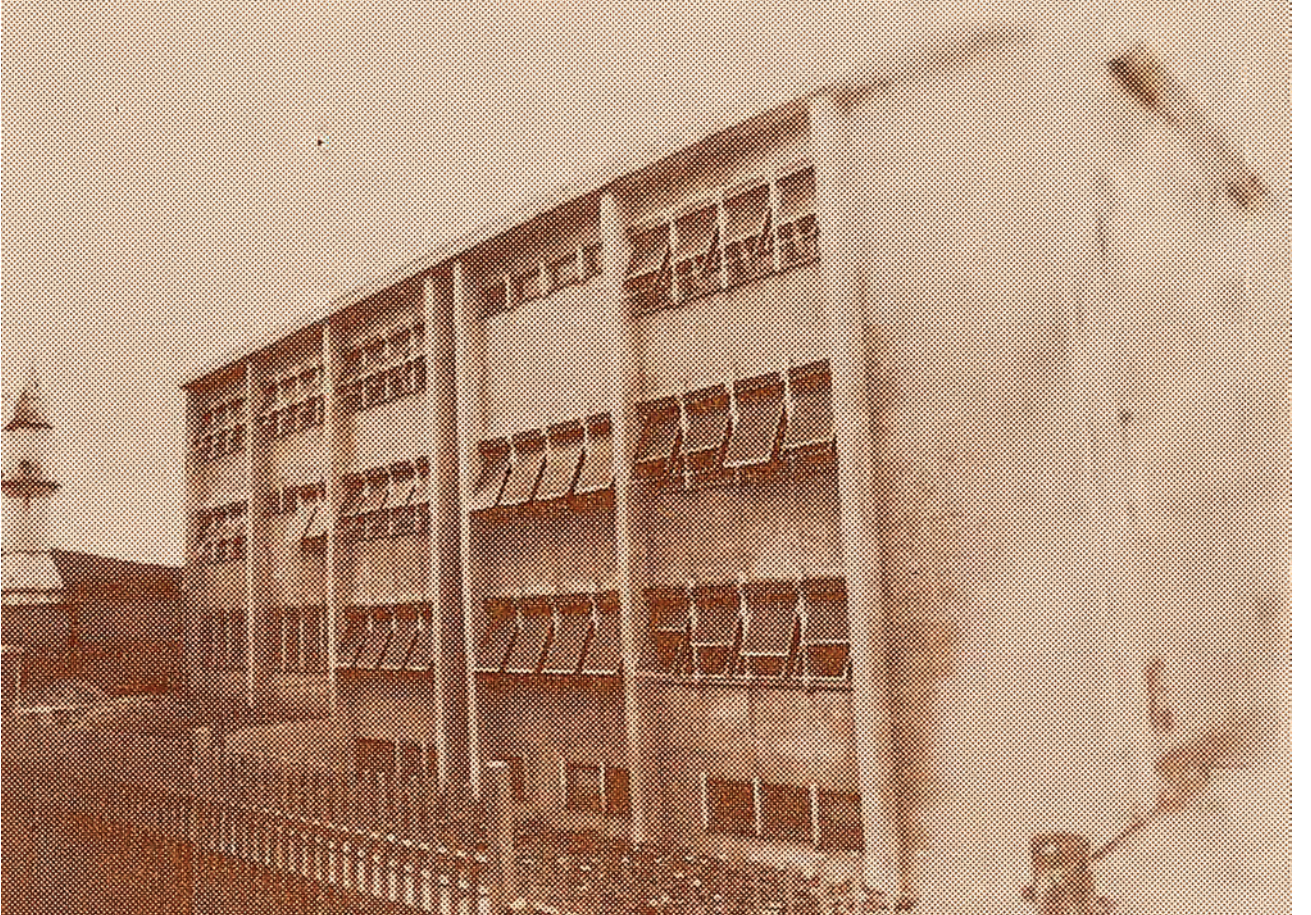


Sultanahmet - Soğukçeşme

lar verebilmesi için geliştirilen laboratuvarlar nedeni ile gittikçe yetersiz hale gelen Soğukçeşme'deki binadan ayrılarak 1982'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kampüsü içerisindeki yeni yerine taşınmıştır. 2006 yılında Bahçelievler'deki Başkanlık binasına taşınan kurum halen faaliyetlerini burada sürdürmeye devam etmektedir.



Beşiktaş

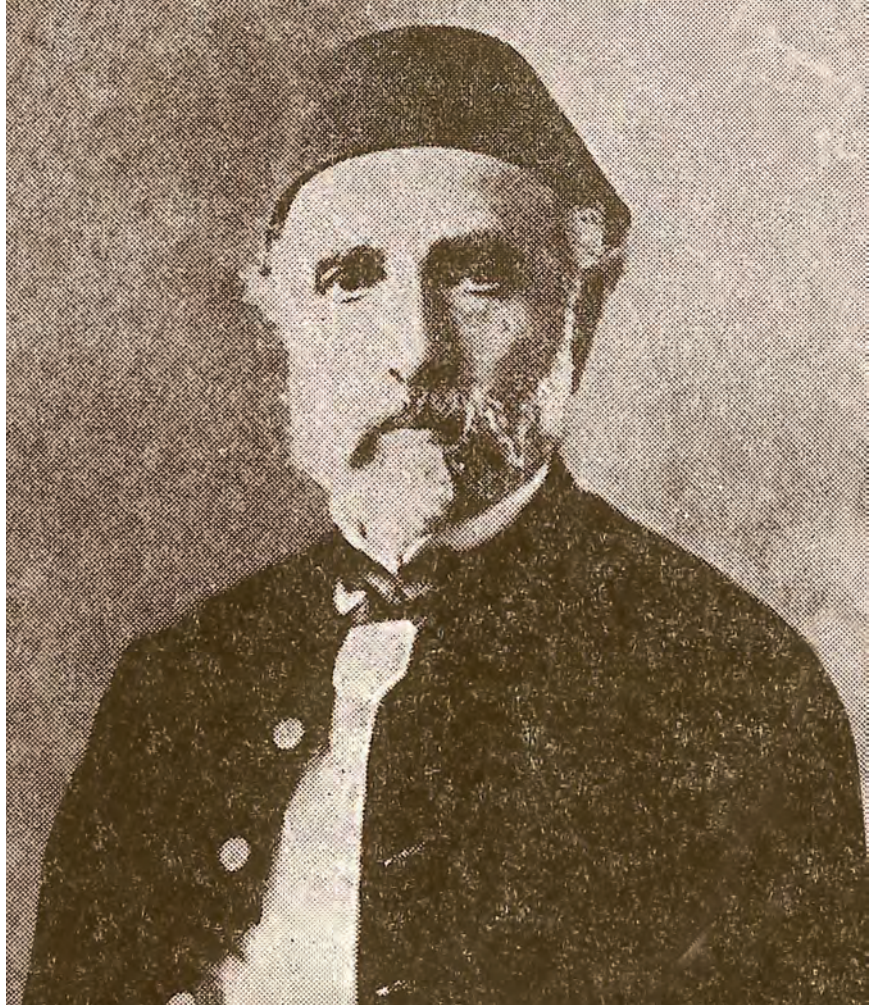


Cerrahpaşa

Bu minvalde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e adli tıp çeşitli aşamalardan geçerek geleneksel bir kurum halini almıştır. Bu nedenle kurumunun öncülerini Osmanlı döneminden başlatmak daha doğru olacaktır. Adli Tıp Kurumu'nun oluşumunda ve büyüüp gelişmesinde öncülük etmiş bazı isimler şunlardır:

SERVİÇEN EFENDİ

Asıl adı Serovpe Viçenyan olan Dr. Serviçen Efendi, 1815 yılında İstanbul'da Viçen Ağa Sarafoğlu'nun oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta eğitimi İstanbul'da tamamladıktan sonra tıp eğitimi almak için 1834 yılında geleceğin hekimleri olan Kasbar Sinabyan ve Sarandi ile birlikte Fransa'ya giderek Paris Tıp Kolejinde okumuştur. Tıp eğitiminin son yılını İtalya'da Pisa Üniversitesinde tamamlayarak 1840 yılında doktor olan Serviçen Efendi, daha sonra Paris'e dönerek idrar yolları üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Serviçen Efendi, İstanbul'a gelerek 1842'de Beyoğlu'na yerleşmiş ve hekimlik mesleğine ilk adımlarını atmıştır. İlk önce Seraskerlik Hastanesine hekim sonra Başhekim olarak görevlendirilen Serviçen Efendi, 1846'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Tıbb-ı Kanunî Muallimliğine atanarak bu dalda ilk öğretmen olmuştur. Aynı zamanda Hikmet-i Tabiiye-Fizik derslerini de vermiş ve iç hastalıkları servisinde özel olarak kurslar yaptırmıştır. Osmanlı Hükümeti tarafından 1849 yılında Fransızca bir tıp dergisi çıkarmakla görevlendirilmiş ve *Gazette Médicale de Constantinople*'u 1852 yılına kadar idare etmiştir. Serviçen Efendi, 1858 yılında Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'ye başkan seçilmiş, uzun yıllar Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye azalığı yapmış, Kızılay'ın kuruluşunda ça-



lımıştır. Fransa’da çıkmış olan tıp kitaplarından bir koleksiyon yaparak onları Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Kütüphanesi’ne hediye etmiştir. 1861’de sivil eczacılar için çıkan tüzüğü İspençiyarlık Nizamnamesi’ni hazırlayan Serviçen Efendi’dir. Yine kendisi 1865 yılında çıkan büyük kolera salgınının söndürülmesinde rol almış ve ikinci defa Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Başkanlığına seçilmiştir. 1878 yılında Tıbb-ı Kanunî kürsüsünden ayrılan Dr. Serviçen Efendi, 1897 yılında vefat etmiştir. Türkçe, Ermenice, Rumca, Fransızca, İtalyanca dillerini iyi bilen Dr. Serviçen Efendi, *Çocuk Kitaplığı*, *Dadılık*, *Ahlak İlkeleri* gibi o dönemde dikkat çeken kitaplar kaleme almıştır.

AGOP HANDANYAN

Agop Handanyan, 1834 yılında buğday tüccarı Krikor Bey’in oğlu olarak Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. Kardeşi Dahiliye Nezareti’nde özel kalem müdürü olan Harutyun Handanyan’dır. Ailesi ile birlikte 1839 yılında İstanbul’a göç etmişlerdir. İlk eğitimine Üsküdar’da başlamış, Askerî Tıbbiye İdadisi’nden Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin yüksek kısmına girmiş ve buradan 1860’ta Kolağası rütbesiyle mezun olmuştur. Türkiye’nin birçok yerinde görev yapmış ve daha sonra askerî hastanelerde çalışması için İstanbul’a davet edilmiştir. Yar-





Agop Handanyan'ın *Tıbb-ı Kanunî* kitabının önsözü

dımseverlik ve çalışkanlık gibi özelliklerinden dolayı tıp öğrencilerinin ve diğer hocaların beğenisini kazanmıştır. Dr. Agop Bey, 1866 yılında müsabaka imtihanını kazanarak Dr. Serviçen Efendi'nin yanına Adli Tıp Muallim Muavini-Doçenti olmuş ve daha sonra Dr. Serviçen Efendi'nin kürsüden ayrılmasıyla Tıbb-ı Kanunî muallimliğine seçilmiş ve rütbesi de Miralay-Albaylığa kadar ilerlemiştir. Tıbbiye tarafından kendisine Ayasofya imarethanesinde bir yer verilmiş ve orada hastaları ücretsiz olarak tedavi edip aynı zamanda onlara yine ücretsiz olarak çiçek aşısı da yapmıştır. Dr. Agop Bey, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane azalığı da yapmıştır. Fransız Adli Tıp Profesörü Briand ve Chaudé'den *Médecine Légale* isimli adli tıp kitabının ilk cildini *Tıbb-ı Kanunî*, toksikoloji ile ilgili *Chimie Légale* isimli ikinci cildi *Kimya-yı Kanunî* ismiyle tercüme ederek yayımlamıştır. Daha sonra iki cildi bir arada *Tıbb-ı Kanunî* adı ile yeniden yayımlamıştır. *Tıbb-ı Kanunî* kitabı yayımlanınca *Ceride-i Tıbbiyye-i Askeriyye* isimli mecmuanın Haziran sayısında *Tıbb-ı Kanunî*'yi tanıtıcı, kitabın içeriğini ve önemini bildiren bir yazı yazılmıştır. Agop Handanyan için çevresindeki isimler teorik olmakla birlikte onun çok iyi ders verdiği söylemişlerdir. Kendisi beyin kanaması geçirmesinin ardından emekli olmuş ve 1899 yılında Hasköy-Boyacaköy'de vefat etmiştir.

ALİ RÜŞTÜ PAŞA

Ali Rüştü Paşa, 1854 yılında İstanbul'un Vefa semtinde Şerif Ali oğlu Kolağası Halil İbrahim Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kendisi Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 1877 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetinin sonrasında Dr. Ali Rüştü Bey, muhacirin-i iskan komisyonu hekimliğine, kolağası rütbesiyle Üsküdar Bab-ı Müşirî Hastanesi hekimliğine, 16. Daire-i Belediye hekimliği görevlerine atanmışsa da Ermenek tabur tabipliğine gönderilmiştir. Dr. Ali Rüştü Bey ayrıca Üsküp, Priştine, Metroviç hastanelerinde ve



Kosova Vilayeti Merkez Belediye Tababeti'nde çalışmış ve sonrasında Prizren, Yakova ve İpek taraflarına gönderilmiştir. Dr. Ali Rüştü Bey, 1880 senesinde tekrar İstanbul'a dönmüş ve Beylerbeyi Hastanesi tabipliğinde görevlendirilmiş, aynı yıl Hicaz karantina tabip muavinliğine verilmiştir. Dr. Ali Rüştü Bey, 1882 yılında Kuleli Hastanesi, Bab-ı Seraskerî Hastanesi'ne görevlendirilmiş, 1884'te ise Üsküdar Mutasarrıflığı Umur-ı Zabıta-ı Adliye tababetiyle Mabeyn-i Hümayun hekimliklerine verilmiştir. Kendisi 1893 yılında sınavla önce tıbb-ı kanunî muallim muavinliğine vekâleten, sonraki yıl ise padişahın iradesiyle Askerî ve Sivil Tıbbiyelere, tıbb-ı kanunî muallimliğine asaleten atanmıştır. Ayrıca ek bir görevle 1908'de yeni kurulan Morg Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. 1909 yılında Üniversite Reformu esnasında kadro dışı bırakılmış ve Morg Müdürlüğüne asaleten tayin edilmiştir. Dr. Ali Rüştü Paşa'nın yazmış olduğu *Tıbb-ı Kanunî Dersleri* kitabı iki fasikül halinde basılmıştır. Dr. Bahattin Şakir, *Tıbb-ı Kanunî Dersleri* kitabının önsözünde hocası Ali Rüştü Paşa için kitabın klasik bir tıbb-ı kanunî kitabı ve feth-i meyyit konusunda yazılmış önemli bir eser olduğunu dile getirmiştir. İki oğlu olan Ali Rüştü Paşa'nın büyük oğlu Dr. Süleyman Sabih cildiye mütehassısıdır ve küçük oğlu İsmail Semih ise Harbiyeli bir subaydır. Ali Rüştü Paşa, 1913 yılında vefat etmiştir.



VELİYETTİN TAHSİN

Veliyettin Tahsin, 1861 yılında Defter-i Hakanî hukuk müşaviri Hasan Tahsin Bey'in oğlu olarak Çanakkale'de dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Çanakkale'de aldıktan sonra Ortaokul eğitimi için İstanbul'a gelmiş ve ardından Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyeye 1889 yılında girmiştir. Tıbbiyeden mezun olmasının akabinde Fransa'ya giderek Profesör Dr. Charcot'un yanında asistanlık yapmış, akıl ve sinir hastalıkları ile adli tıp üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Dr. Veliyettin Tahsin Bey, ülkeye döndükten sonra 1913 yılında Haseki Hastanesi içinde Haseki Mecanin Müşahedehanesi kurulmuş ve ilk müşahede müdürlüğüne de kendisi atanmıştır. Bu görevinin sonrasında ise Adli Tıp Müessesesi'nde mütehassis olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Dr. Veliyettin Tahsin Bey, 1917 yılında Adli Tıp Müessesesi Müdürlüğü ve Meclisi Reisliğine tayin edilmiştir. Kendisi 1919 yılında Kuvayi Milliye'ye katılmak için İstanbul'dan Anadolu'ya doğru hareket etmiştir. Daha sonra Dr. Veliyettin Tahsin Bey, Ankara'da kurulan Adli Tıp işleri Müdürlüğüne getirilmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra ise tekrardan İstanbul Adli Tıp Müessesesi Müşahedehane Müdürlüğüne ve meclis azalığına tayin edilmiştir. Dr. Veliyettin Tahsin Bey, 1925 yılında vefat etmiştir.



BAHATTİN ŞAKİR

Mehmet Bahattin Şakir, 1870 yılında Bulgaristan'ın İslimiye Kasabası'nda tüccar Abdullah Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi ile birlikte İstanbul'a göç eden Bahattin Şakir Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 1896 yılında tabip yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Müsabaka imtihanını 1900'de kazanarak Askerî Tıbbiye'ye Adli Tıp Muallim Muavini olarak tayin edilmiş ve bu görevine ek olarak bir sonraki yıl Şehzade Yusuf İzzettin Efendi'nin özel hekimliğini yapmıştır. İnkılapçı fikirlerinden dolayı Bahattin Şakir Bey, Erzurum'da bulunan IV. Ordu Tabipliği'ne tayin edilmiş ancak görevine gitmeyerek Paris'e kaçmıştır. İstanbul'a gizlice gelerek İttihat ve Terakki'ye yazılmışsa da 1905'te Mısır üzerinden yeniden Fransa'ya gitmiştir. Paris'te Prof. Thoinot ve Brouardel'in yanında adli tıp ve psikiyatri üzerine ihtisas yapmıştır. II. Meşrutiyet'in ardından İstanbul'a gelen Bahattin Şakir Bey, Askerî Tıbbiye'deki Adli Tıp Muallim Muavinliği görevine ve Yusuf İzzettin Efendi'nin özel hekimliğine yeniden devam etmiştir. Askerî ve Mülkî Tıbbiyeler birleştirilerek İstanbul Tıp Fakültesi kurulunca Dr. Bahattin Şakir Bey burada müderris olmuş ve 1910 yılında Tıp Fakültesi ikinci reisiğine seçilmiştir. Balkan Harbi'nde, Edirne muhasarası sırasında hastane başhekimisi olmuştur. Ali Rüşdü Paşa'nın vefatının ardın-

رأى الفخرى عثمانى طب فاكولتته مدرس اولنامه

طب قانونى

درسلى

نصريات صحت رجبانده

اختناقاست

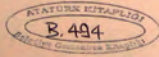
[آمفيكيالار]

برنجى فاسيكول - قسم اول

دوقستور

مها الدين شاكير

۱۳۲۹



محترم طلبه افتد بفره

طب قانونى درسى نوطلىرى. اطهار بيوربان آرزويى توفيقاً، طبع اينديريشودم. بوسيله ايله تدريسات پروگرامىز حقهده. برقاچ سوز سولك اينترن:

مملوكتىر اولدينى اوزده طبابت عدليه فن جليل طبك اساطه اينديرى عوم دهنوك قونين موسوعيه نصيتيدر. بناء عليه خصوصيات شيه، اقسام حقوقيهنى استوا ايلر واسع برفن مخصوصدور.

نوطلك جهت نيهسى، استاد محترم، روداردهل، ك پارس طب فاكولته. سندهنك درسارندن اقباس اولتشمدر. تطبيقات قانونيهسى اينسه، ملكمزه طبابت عدليه تدريساتك اساسى وضع بيوران علم محترم دوقور، على رشدى پاشا، لك نوطلاردن عينا آتشمدر. مشازاليه حضرتلرته يالكر، يوقسى دكل بنون بىساعه وىسلكمه عايد شوق دعوسى مدبروم، كنديلريك فلايك برطب قانونى كتابى وضع بته عايد مهم بر اثر احضاريله مشغول بولمىلرلى آرزوج تيشير ايلرم.

نوطلاره ليون فاكولتهسى ممللاردن، لاقاساي، لك ازلدن ورحله تدريسارندن بولمىنم و توانو، دستفوس، اوژيه، ويندر، بالنازار، ژوتفودوا، دورم، كي اسانمك تقرر و آتارندن برچوق مباحث علاوه اينلشدر. تدريسات صرف نظرى بر اصول تقيددن زياده، ترجيحاً، قونفرانس طرزنده وقوعولمىلاردن، فلايك كتابارده موجود تقنيات وىسليه، مباحثه نرط رعایت خصوصارى، بونوطارده بالطبع موجود اولمىن.

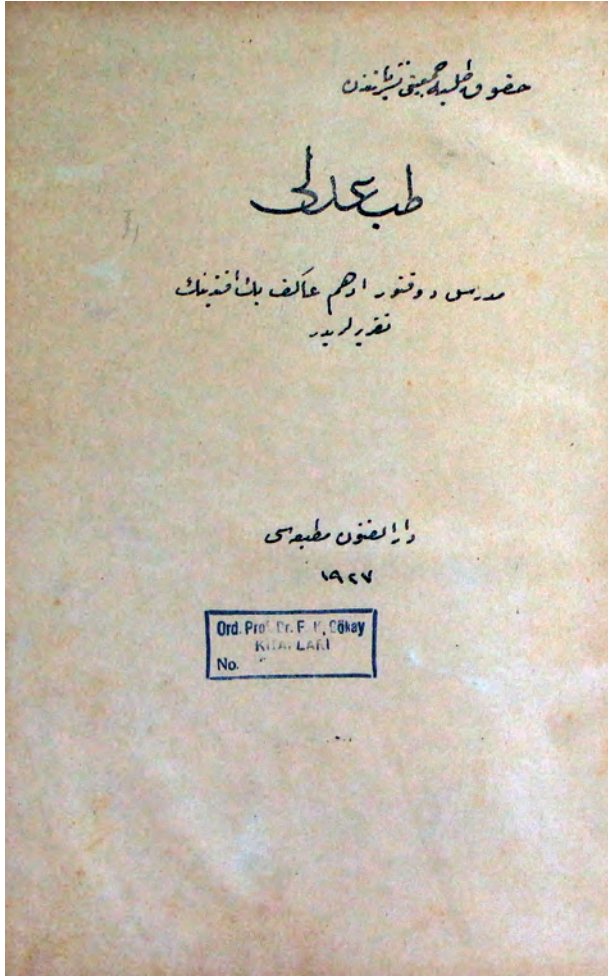


dan Morg Müdürlüğü'ne atanan Dr. Bahattin Şakir Bey, aynı zamanda Sıhhiye Müdiriyeti Umumiyesine bağlı kurulan Tababet-i Adliye Müdürlüğü'ne ve Tababet-i Adliye Encümeni Reisliği görevlerine getirilmiştir. 1917 yılında müessesese teşkilatlanınca Dr. Bahattin Şakir Bey, Tıp Fakültesi tıbb-ı adli müderrisi olarak devam etmiştir. Dr. Bahattin Şakir Bey, İttihat ve Terakki üyesi olduğundan Mütareke'den sonra Türkiye'den ayrılmış, Berlin'de 1922 yılında öldürülmüştür. İki eseri vardır: *Tıbb-ı Kanunî Dersleri* ve *Tıbb-ı Kanunî Ders Kitabı*.

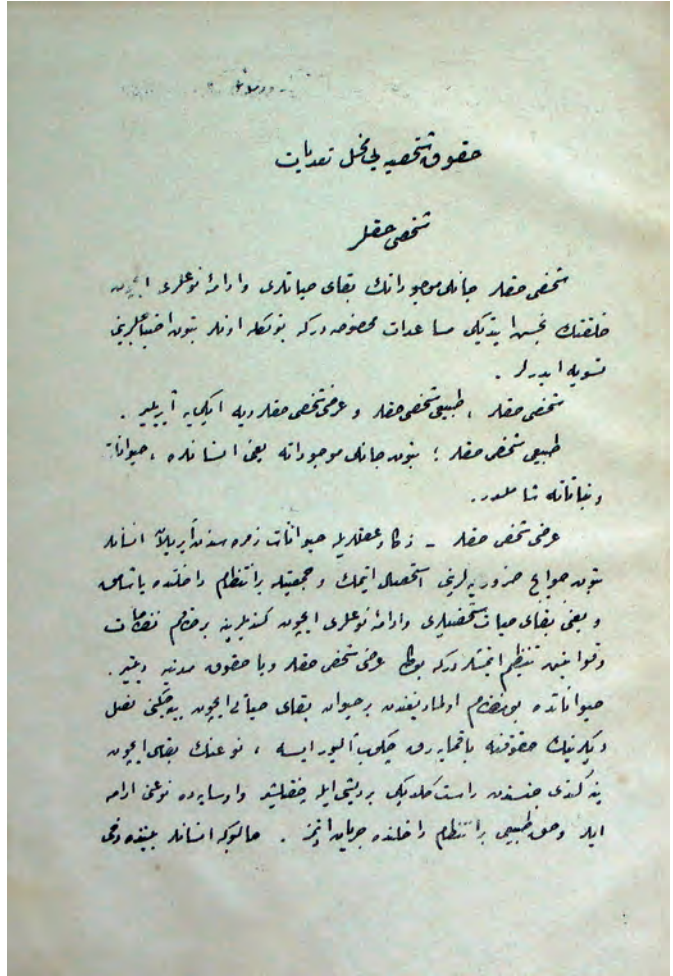
ETHEM AKİF BATTALGAZİ

Ethem Akif Bey, İstanbul'da 1875 yılında Müşir Akif Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra girdiği Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi 1897'de tabip yüzbaşı rütbesiyle ve birincilikle bitirmiştir. Mezuniyeti sonrasında ilk olarak Dr. Besim Ömer Paşa'nın kadın-doğum kliniğinde asistanlık ve müderris muavinliği yapmıştır. Bir yandan adli tıp üzerine çalışmaya devam etmiş ve 1903'te girdiği müsabaka imtihanı sonucunda tıbb-ı kanunî muallim muavini olmuştur. Ethem Akif Bey, tıbb-ı kanunî (adli tıp) dersinin yanı sıra seririyât-ı velâdiye (kadın hastalıkları)





Ethem Akif Battalgazi'nin *Tıbb-ı Adli* adlı kitabının kapağı ve ilk sayfası



rı), vezâif-i etıbbâ (deontoloji) ve tarih-i tıp (tıp tarihi) gibi dersleri de öğretmiş; müderris Dr. Ali Rüştü Paşa'nın yanında adli tıp pratikleri yaptırmıştır. Saray hekimi olmasından dolayı II. Meşrutiyet'te görevden alınmış, Şam Tıbbiyesi'ne muallim olarak atanmıştır. Burada adli tıp, tıp tarihi ve deontoloji dersleri vermiştir. Suriye'nin Osmanlı'dan ayrılmasıyla İstanbul'a dönen Ethem Akif Bey, Adli Tıp Müessesesi Morg Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Daha sonra Darülfünun Hukuk Medresesi'nde adli tıp dersleri okutmuş ve 1933 yılında üniversite reformu esnasında emekliye ayrılmış ve 1946 yılına kadar Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Umum Müdürlüğü Başhekimliği görevinde bulunmuştur. Beş çocuk babası olan Ethem Akif Bey, 1952 yılında Eskişehir'de vefat etmiştir. Kendisi, Şam Tıbbiyesi'nde adli tıp eğitimini hem teorik hem de pratik olarak uygulamış, hayvanlar üzerinde uygulamalarını göstermiştir. Tıp Fakültesi'nde tıbb-ı kanunî hocalığı esnasında müfredatta belirtilmeyen pratik eğitimleri müfredata sokmuş; akıl hastalıklarının adli tıp yönünden incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca hukuk fakültesi öğrencilerine daha hafif bir müfredat ile eğitim vermiştir. Şam Tıbbiyesinde bulunduğu yıllarda ilk basım tarihi 1912 olan *Tıbb-ı Adlî Dersleri* adındaki kitabını yazmıştır. 1926 yılında Şam Tıbbiyesi profesörlerinden Dr. Ali Rıza Atasoy kendisi için "çok zeki, hatırsınas, çok değerli bir arkadaş" ifadelerini kullanmıştır.

HALİT NACİ TEKİN

Halit Naci Tekin, 1881 yılında İstanbul Vaniköy'de orman müfettişi Abdülmecit Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini hususi bir şekilde tamamladıktan sonra lise eğitimi için Vefa İdadisi'ne devam etmiştir. Tıp fakültesinden 1906 yılında mezun olduktan sonra Muğla'da hekimlik görevinde bulunmuştur. Dr. Halit Tekin, 1909 yılında patolojik anatomi asistanlığına geçmesinin ardından İstanbul Adli Tıp İşleri'nde çalışmak için açılan müsabakada İstanbul Polis Müdürlüğü hekimliğine atanmış ve 1913'te başhekim olmuştur. Sıhhiye Umum Müdürlüğü Adli Tababet Şubesi Müdür Muavinliği, Adliye Nezareti Adli Tıp Meclis üyeliği, Adli Tıp Müessesesi Müdür Muavinliği gibi görevlerin ardından İstanbul Polis Hekimliği ve Adli Tıp Teşkilatı'nı düzenlemek amacıyla polis başhekimliğine getirilmiştir. 1926'da Adli Meclis Bakanlığı ile beraber müessesenin Umum Müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, 22 Haziran 1947 yılında vefat etmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde adli tıp ile alakalı çeşitli bakanlıkların oluşturduğu komisyonlarda yer almıştır. İstanbul Darülfünunu'nda yapılan düzen-



Halid Naci Tekin'in *Etibba-yı Adliyeye Rehber Muhtebir* adlı kitabının kapağı

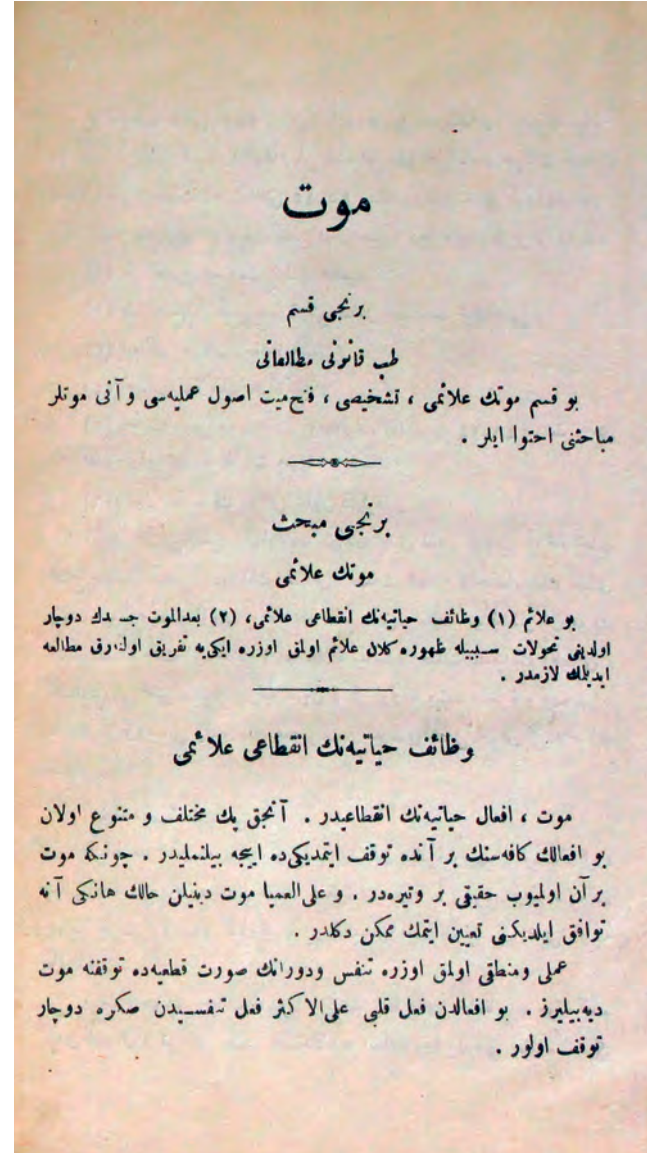
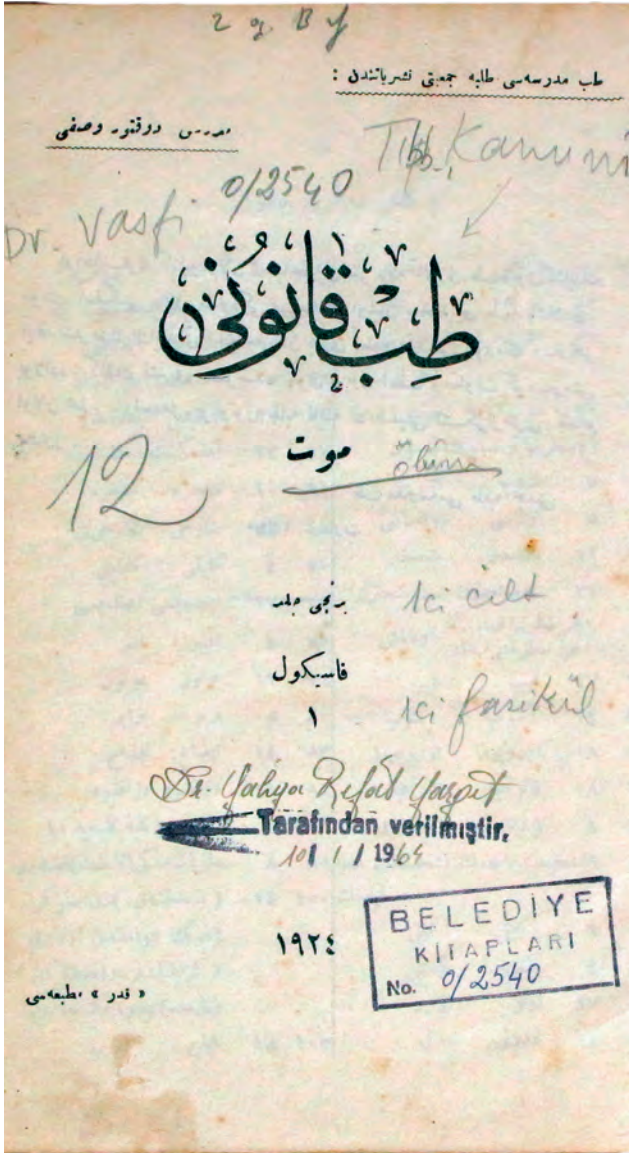


lemelerle Dr. Vasfi Bey'in ölümünden sonra, Tıp ve Hukuk fakültelerinde adli tıp derslerini vermiştir. I. Dünya Savaşı esnasında *Âtî* ve *İleri* gazetelerinde çıkan birçok makalesi vardır. *Katl-i Veled* ve adli tabiplere rehber olması için yazdığı *Muhtebir* isimli eserleri yanında Dr. Vasfi Bey ile birlikte yazdığı adli tıbbı dair *Cüruh* adlı bir kitabı mevcuttur.

VASFİ BEY

Vasfi Bey, 1884 yılında İstanbul'da Tabip Kolağası-Önyüzbaşı Emin İbrahim Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Numune-i Terakki Mektebi'nde tamamladıktan sonra sınavla girdiği Kadırga'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi 1905'te birincilikle mezun olarak tamamlamıştır. Avrupa'ya öğrenci göndermek için açılan sınavı 1908'de kazanarak Paris Tıp Fakültesi Adli Tıp Enstitüsü'nde eğitimine başlamıştır. Prof. Thoinot'un yanında uzmanlığını yaptıktan sonra 1911'de yurda dönmüştür. Dr. Vasfi Bey, 1912'de sınavla tıbb-ı kanunî müderris muavinliğine atanmış, 1916'da Tababet-i Adliye-i Müdür Muavini iken bu kurumun müdürlüğüne atanmış daha sonra 1919





Vasfi Bey'in *Tıbb-ı Kanunî* adlı kitabının ilk fasikülünün kapağı ve "Mevt" bölümünün ilk sayfası

yılında Adli Tıp Kurumu Müdürlüğü'ne tayin olmuştur. Dr. Vasfi Bey, yine aynı yıl Sıhhiye Müdürlüğü-i Umumiyesi Teşkilatı Tababet-i Adliye Şubesi Müdürlüğü'ne ve Meclisi Reisliği'ne atanmıştır. Dr. Vasfi Bey, 1923'ten 1924'e kadar Tıp Fakültesi Dekanlığı da yapmıştır. Kendisi 1924'te vefat etmiştir. Kendisinin ölümü üzerine Dr. Neşet Ömer Akalın bir yazı yazmıştır. Bu yazıda Dr. Vasfi Bey'in genç yaşta vefat etmesinden duyduğu teessürü ifade etmekle kalmamış mesleğine ne kadar sadık olduğu, vefakâr bir hoca olduğu ve Türkiye'de Tıbb-ı Adli müessesesini tababet-i adliyenin muhakeme-i temyizi haline getirmeye çalıştığından ve Enstitünün Türkiye'ye adliye tabipleri yetiştirmesi konusundaki gayretlerinden de bahsetmiştir. Dr. Vasfi Bey, Dr. Bahattin Şakir ile birlikte *Tababet-i Adliye Rehberi*, *Tıbb-ı Kanunî* (Birinci Kitap), *Tıbb-ı Kanunî* (İkinci Kitap) gibi kitapları hazırlayıp yayımlamışlardır. Dr. Vasfi Bey'in tek başına kaleme aldığı eseri ise *Tıbb-ı Kanunî* adıyla yayımlanmıştır. Eserin içeriğinde teaddiyat-ı ahlâk, haml, vilâde, ıskat-ı cenin, itlâf-ı mevlud, başlıca tesemmümat, mübahese-i hüviyet ve laboratuvar işleri kısımları mevcuttur.

NÂZİM ŞAKİR

Nâzım Şakir Bey, 1890 yılında İstanbul'da Şakir Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Öğrenimine ilk olarak Fatih Rüştiyesi'ne giderek başlamış ardından ise Kuleli İdadisi'nde devam etmiştir. Lise yıllarından sonra Askerî Tıbbiye'ye giren Nâzım Şakir Bey, buradan tabip yüzbaşı olarak 1910 senesinde mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından, Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde stajyer olarak çalıştıktan sonra asabiye ve akliye kliniğine asistan olarak tayin edilmiş, Balkan ve İtalyan savaşlarına katıldığı zamanlarda bu seririyattaki asistanlığını korumuş ve ihtisasını tamamlamıştır. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Orduları Asabiye ve Akliye Müttehassıslığı'na gönderilmiştir. Savaştan sonra ise Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde ilk olarak profesör muavini görevine getirilmiş ve ardından profesörlüğe yükseltilmiştir. Nâzım Şakir Bey, 1944 yılında tabip generalliğe kadar terfi etmişse de 1946 yılında istifa ederek askerlikten ayrılmıştır. Askeriyeden ayrılması üzerine 1947 yılında Adli Tıp Müessesesi Umum Müdürlüğü'ne ve Meclisi Reisi görevlerine tayin olmuştur. 1949 yılında emekli olan Nâzım Şakir Bey, 1969 yılında vefat etmiş ve Emirgan Mezarlığı'na defnedilmiştir. Hocalık hayatında



26 değerli asabiye mütehassısı yetiştirmiştir. Nâzım Şakir Bey, çeşitli yıllarda Roma'daki tüberküloz, Viyana ve Paris'teki asabiye ve akliye kongrelerine katılmıştır. *Çeşitli* dergilerde yayınladığı yazıları, *Aşkî Marazî*, *Gülhane Emraz-ı Asabiye Dersleri*, *Temaruz ve Teşhisi*, *Toksikomani* ve *Şarkta Parasifilitik Hastalıklar Niçin Azdır* kitapları mevcuttur. Milli Mücadele'ye katıldığı için İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

FAHRİ ECEVİT

Tam adı Mehmet Fahrettin Ecevit'tir. 1895 yılında İstanbul'da tanınmış bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Darülfünûn-ı Şahane (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi)'den 1918 yılında pekiyi derece ile mezun olmuş, İzmir Kırkağaç'a hükümet tabibi olarak atanmıştır. Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da İnebolu, Taşköprü, Kastamonu ve Kocaeli'de hükümet tabibi olarak çalışmasının ardından İstanbul'da posta ve telgraf tabipliğinde de görev almıştır. İstanbul Adli Tıp Müessesesi'nde adli tıp ihtisasını tamamlayarak 1925 yılında Ankara'ya adli tabip olarak atanmıştır. İhtisasını yaptığı yıllarda ressam eşi Fatma Nazlı Hanım ile tanışmıştır. Bu evlilikten 1925 yılında tek çocukları Mustafa Bülent Ecevit dünyaya gelmiştir. Dr. Fahri Bey, Ankara'da adli tabip olduğu yıllarda İstiklal Mahkemesi yargılamalarına katılmıştır. Kendisi, 1926 yılında Ankara Hukuk Mektebi Tabipliği'ne, ardından 1927'de Ankara Hukuk Mektebi'nde öğretim üyeliğine atanarak adli tıp dersleri vermeye başlamıştır. Kendisinin vermiş olduğu bu dersler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin en sevilen derslerinden olmuş ve onun derslerine başka bölümlerden bile öğrenciler gelip katılmıştır. Ayrıca Ankara Hukuk Mektebi'nde Adli Tıp Öğretim Üyesi olarak görev aldığı zamanlarda birçok eser kaleme almıştır. Bu eserler: *Adlî Tıp Dersleri*, *Ölüm ve Şahadet*, *Adlî Tıp*, *Tıbbî Adlî*, *Şahadet ve Psikoloji*, *Şahidin Ahlâkı*, *Türk Ceza Kanunu Üzerinde İncelemeler*, *Medenî Hukuk Alanında Adlî Tıbbın Rolü*, *Mayubiyet Meselesi*. Dr. Fahri Bey, adli bilimlerin; adli tıp, adli tanatoloji, kriminoloji, tıp hukuku, ehlihibrelik, adli psikiyatri, marazi ruhiyat gibi birçok alanıyla ilgilenmiştir. Medeni hukuk ve çocuk hakları gibi konularda da çalışmış "Adlî Tıbbın Medeni Hukuk Alanındaki Rolü" konferans serisini düzenlemiştir.



AHMET ŞÜKRÜ EMET

Ahmet Şükrü Emet, 1898 yılında İstanbul Beşiktaş'ta emekli Yüzbaşı Mustafa Nuri Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlkokulu Beşiktaş Kaptan İbrahim Mektebi'nde, Ortaokulu Beşiktaş Mülkiye Rüştîyesi'nde tamamladıktan sonra lise eğitimini Kabataş Lisesi ve Hadika-i Meşveret Mektebi'nde sürdürmüştür. İstanbul Tıp Fakültesi'ne 1915 yılında askerî tıbbiye talebesi olarak başlamıştır. Ancak tıp fakültesi eğitimini bitiremeden askerlikten ayrılmıştır. Tıp fakültesi eğitimini 1919 yılında olağanüstü durum nedeniyle 4 yıl gibi bir sürede tamamlayarak bitirmiştir. Mezuniyetinin ardından Toptaşı Bimarhanesi'nde asabiye-akliye alanında ihtisasını tamamlamış, mütehassıs olmasının sonrasında ise Almanya Münih'te ihtisas alanını geliştirmiş, Paris ve Viyana'nın asabiye ve akliye seririyatları ve seroloji labo-



ratuvarlarında çalışmıştır. Dr. Ahmet Şükrü Bey, 1924-1925 yıllarında Elazığ Akliye Hastanesi'ni kurmuştur. Ardından ilk olarak 1925 yılında Cerrahpaşa Hastanesi'ne sonrasında ise Bakırköy Hastanesi'ne akliye-asabiye mütehasssısı olarak görevlendirilmiş aynı yerde başhekimlik yapmıştır. Dr. Ahmet Şükrü Bey, siyasetle de bir süre ilgilenmiş; 1934 yılında Diyarbakır milletvekili seçilerek bir dönem milletvekilliği yapmıştır. Bu kısa siyasi yaşamının ardından Haseki Hastanesi'ne önce akliye-asabiye mütehasssısı olarak ardından başhekim olarak tayin edilmiştir. Dr. Ahmet Şükrü Bey, 1949 yılında Adli Tıp Müessesesi Umum Müdürlüğü ve Adli Tıp Meclisi Reisliği için görevlendirilmiştir. Kendisi bu görevde altı yıl çalıştıktan sonra ayrılarak Şişli Çocuk Hastanesi baştabipliğine getirilmiş, 1960 yılında ise emekliye ayrılmıştır. Dr. Ahmet Şükrü Bey, Yüksek Sağlık Şurası'nda 3 devre üye olarak çalışmış olup 9 Ocak 1970 tarihinde vefat etmiş ve İstanbul Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir. Muhtelif makaleleri, hayvan frengisi, keyif veren zehirler hakkında Millî Tıp Kongresi raporları bulunup ayrıca *Mayii Dimâgî Şevkî* ve *Toksikomanî* isimli eserleri kaleme almış ve *Nöropsikiyatri* adlı dergiyi de yayımlamıştır.

HÜSEYİN CAHİT ÖZEN

Hüseyin Cahit Özen, Bursa'nın Orhangazi kazasının Gemiç Köyü'nde 1914 yılında dünyaya gelmiştir. Babası tarım ve zeytincilikle uğraşan Ahmet Bey'dir. İlkokulu Gemlik'te okuduktan sonra ortaokulu ve liseyi Bursa Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. Üniversite eğitimini İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1940 yılında tamamlamıştır. Ankara Numune Hastanesi Patolojik Anatomi Asistanlığına atanan Hüseyin Cahit Özen 1945 yılında mütehassıs olmuştur. Yine Ankara Numune Hastanesi'nde Sinir ve Akıl Hastalıkları Kliniği'ne devam ederek burada ikinci bir ihtisas daha yapmıştır. Ankara Numune Hastanesi'nde Patolojik Anatomi mütehassısı, Ankara Belediye Sıhî Muayene Komisyonu Sinir ve Akıl Hastalıkları mütehassısı görevlerinde bulunmuştur. Ankara Tıp Fakültesi'nde 1948'de adli tıp kürsüsü doçenti olmuştur. Edinburgh ve Londra tıp fakültelerine 1950 yılında araştırma için gönderilmiş yine aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesi adli tıp doçentliğine ek görevle tayin olmuştur. Brüksel'de 1951 yılında yapılan bir kriminoloji kongresine katılmıştır. Ayrıca 1953 yılında Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e taşınmasında hazır olarak bulunmuştur. Ankara Tıp Fakültesi Adli Tıp ve Sosyal Tıp Enstitüsü'ne profesör olarak 1954 yılında atanmış, bir yıl sonra üniversiteden izin alarak İstanbul Adli Tıp Müessesesi



ve Meclisi Başkanlığı'na görevlendirilmiştir. 1969 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nde açık olan adli tıp profesörlüğüne seçilmiştir. Ayrıca bundan sonra İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde ve Bursa Tıp Fakültesi'nde adli tıp dersleri vermiştir. Yaştan dolayı emekliye ayrılan Prof. Dr. Cahit Özen, 3 Ocak 2001 tarihinde vefat etmiştir. *Adlî Tıp Dersleri*, *Adlî Tıp*, *Adlî Tıp Toksikoloji* ise yazdığı kitaplarıdır.

MUZAFFER GÜLDOĞAN

Muzaffer Güldoğan, İstanbul'da 1914 yılında Nafiz Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Maltepe Askerî İlkokulu'nda tamamladıktan sonra lise için önce Halıcıoğlu Askerî Lisesi'ne ardından Bursa Askerî Lisesi'ne devam etmiştir. Üniversite eğitimini İstanbul Tıp Fakültesi'nde tamamlayan Dr. Muzaffer Bey, 1940 yılında buradan mezun olmuştur. Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde asistanlık, başasistanlık yapan Dr. Muzaffer Güldoğan, daha sonra profesör yardımcılığına yükselmiştir. Amerika'da 1953-1956 yılları arasında Harvard Üniversitesi hastanelerinde çalışmış ve yurda döndükten sonra 1956 yılında Adli Tıp Meclisi aslî üyeliğine seçilmiştir. Prof. Dr. Şemsi Gök'ün Adli Tıp Müessesesi ve Meclisi Başkanlığı'nı bırakmak zorunda olmasının ar-



dından 1971 yılında Adli Tıp Müessesesi ve Meclisi Başkanlığı görevlerine tayin olmuştur. *Temel Kanunlarımızın Adli Tıp Yönünden Uygulanması* isimli kitabı ve “Ölüm Zamanının Tayin ve Tesbiti ile İlgili Araştırmalar” isimli makalesi mevcuttur.

ŞEMSI GÖK

Şemsi Gök, İstanbul’un Göztepe semtinde 1920 yılında Hâkim Ali Hikmet Bey’in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi’dir. İlk eğitimini Afyonkarahisar ve Bolvadin’de almış, ortaokulu ilk önce Kadıköy’de ardından Çanakkale’de tamamlamış, Haydarpaşa Lisesi’nden mezun olmuştur. 1946 yılında Tıp Fakültesi’ni bitirdikten sonra askerlik görevini tamamlamıştır. Şemsi Gök, 1948’de patolojik anatomi asistanlığına başlamış ve üç yıl sonra ihtisasını almıştır. Profesörler kurulu kararı ile adli tıp kürsüsü asistanlığına atanmış ve 1955 yılında adli tıp doçentlik sınavını kazanmıştır. Paris Tıp Fakültesi’nde adli tıp profesörleri Léon Dérobert ve Truffer’in yanında çalışmış ardından 1963 yılında profesörlüğe yükseltilmiştir. Prof. Dr. Hikmet Yalgın ile birlikte Cerrahpaşa Tıp Fakültesi adli tıp profesörlüğüne geçmiştir. 1967 yılında İstanbul Tıp Fakültesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve İstanbul Tıp



Fakültesi olarak iki fakülte haline gelince, Prof. Dr. Hikmet Yalçın ve Prof. Dr. Şemsi Gök Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kadrosunda yer almışlardır. İstanbul Tıp Fakültesi'nde de adli tıp dersleri Prof. Dr. Şemsi Gök tarafından vermeye başlanmıştır. 1969 yılında Adli Tıp Müessesesi ve Meclisi Başkanlığı'na atanmıştır. Prof. Dr. Hikmet Yalçın'ın emekli olmasıyla 1972 yılında Cerrahpaşa Adli Tıp Kürsü Başkanı seçilmiştir. 1973 yılında Prof. Dr. Şemsi Gök tarafından Adli Tıp Müessesesi ve Adli Tıp Enstitüsü binalarının inşaatına başlanmıştır. Dr. Ferda Gök ile evlenmiş olup bu evlilikten adli tıp profesörü Sevil Atasoy dünyaya gelmiştir. Ülkemizde modern adli tıp biliminin kurucularındandır. Prof. Dr. Şemsi Gök, 21 Ekim 2002'de vefat etmiş ve Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir. *Adlî Tıp* ve *Adlî Tıp Pratiği* kaleme aldığı kitaplardan ikisidir.

KAYNAKÇA

- Atan, Yusuf - İlhan Bahşi- Zekeriya Tataroğlu-Mustafa Orhan- Murat Çekin, “Dr. Charles Ambroise Bernard: Türkiyede Adli Otopsinin Başlangıcı”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2018, 2(3), s. 155-158.
- Bayat, Ali Haydar, “Şer’iyye Sicillerimiz ve Tıp Tarihimiz (II) Adli Tıbbı Ait Örnekler”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 6, s. 9-18.
- Buran, Cudi Ferat -Erdem Özkara, “Türkiye’de Adli Tıbbın Kilometre Taşları: Prof. Dr. Fahri Ecevit”, *Adli Tıp Bülteni*, 2017, 22(1), s. 82-89.
- Erdemir, Ayşegül Demirhan, “Türk Tıp Tarihinde 19. Yüzyılda ve Cumhuriyet Döneminde On İki Türk Hekimi ve Bazı Sonuçlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Temmuz - Ağustos 2019. C.122, S. 241, s. 281-292.
- Erden, Fethi, *Türk Hekimleri Biyografisi*, İstanbul, Çituri Biraderler Basımevi, 1948.
- Gök, Şemsi - Özen Cahit, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilâtlanması*, Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu, İstanbul, 1982.
- İrdelp, N. Ö., “Müderriş Vasfı Bey’in Vefatı”, *Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası*, (1340/1924), S. 6, s. 11-12).
- Koç, Sermet -Ümit BİÇER, “Adli Tıbbın Tarihsel Gelişimi, Türkiye’deki Yapılanması ve Sorunları”, *Klinik Gelişim*, 2009, s. 1-5.
- Koç, Sermet-Ümit. N. Gündoğmuş-Mine Şehiraltı, “Ülkemiz Adli Tıbbına Katkıda Bulunan Prof. Dr. Ethem Akif Battalgazi’nin Mesleki Hayatı Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Türkiye Klinikleri Adli Tıp Dergisi*, 2005, C. 2, S. 1, s. 18-21.
- Özaydın, Zuhale, *Türk Tıp Tarihi Bibliyografyası (Tıp, Eczacılık, Diş Hekimliği, Veteriner Hekimliği, Hemşirelik, Ebelik) (19-21.YY.)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Öztürel, Adnan, “Memleketimizde ve Dünyada Adli Tıp”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1961, 18 (1-4), s. 161-184.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N. - H. Cahit Özen, *Dünyada ve Yurdumuzda Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1974.
- Yıldırım, Vedat Rifat, “1920-1931 Yılları Arası İstanbul Darülfünunu Talebe Rehberleri’nde Adli Tıp Dersi Müfredatı”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2 / 3 (Aralık 2012), s. 22-27.
- Yıldırım, Vedat Rifat, “Agop Handanian (1834–1899): Forensic Medicine Professor in Imperial School of Medicine”, *Journal of Medical Biography*, 24(2), s. 232–234.
- Yıldırım, Vedat Rifat, *Türkiye’de Adli Tıp Eğitiminin Öncüleri ve Gelişimi (1846-1933)*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.

